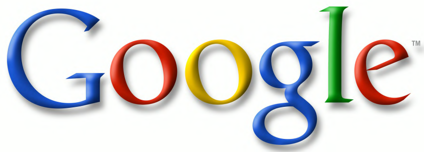

Prijs ƒ 0,60.

PLEIDOOI

VOOR DE

MOEDERTAAL,

de Jeugd en de Onderwijzers,

DOOR

J. H. VAN DEN BOSCH,
Leeraar der vijfjarige H. B. S. te Zierikzee.

P. NOORDHOFF. — 1893. — GRONINGEN.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
1817

PLEIDOOI

VOOR DE

MOEDERTAAL,

de Jeugd en de Onderwijzers,

DOOR

J. H. VAN DEN BOSCH,
Leeraar der vijfjarige H. B. S. te Zieriksee.

P. NOORDHOFF. — 1893. — GRONINGEN.

AAN ALLE

MOEDERTAAL-ONDERWIJZERS,

EXAMINATOREN EN TOEZIENERS

VAN

LAGER, MIDDELBAAR EN HOOGER.

OVERZICHT.

I.

II.

ZELF-CORRECTIE.

Op pag. 32, regel 4 van onder staat: *Levende Taal;* het moet daar *Volkstaal* zijn. *Levende Taal* en *Artisten-idioom* toch is, zuiver genomen, geen tegenstelling; ook *echt* Artisten-idioom is Levende Taal.

De kibbelarijen over de spelling zijn zeker hoogst interessant. Maar er zijn interessanter dingen, en dààrover wensch ik het thans vòòr alles te hebben. Het geldt Hervorming van ons geheele Taalonderwijs. Wat de spellingverandering daarmee te maken heeft, zal ik ten slòtte zeggen.

Den aard en den geest van ons Taalonderwijs ga ik vooraf karakteriseeren.

I.

„Waarom is het: *op dèn stoel?*" „Meneer, omdat „*stoel*" *manlijk* is." Hetzelfde antwoord zouden $^3/_4$ van onze taalonderwijzers-zelf geven, zoo goed als de knaap. Zij antwoorden mèt-mekaar uit het denkbeeld: daar is iets in of aan dat woord, wat *den* eischt; daar is een macht die dìt woord *den* en dàt *de* toeschikt: het is de macht van *manlijk-zijn* en *vrouwlijk-zijn*. De fout zit in dat „omdat." Dit duidt op een òòrzaak van *den* en *de* buiten het eenvoudige *feit* van het *den-* en *de-schrìjven*. Manlijk-zijn is niets anders dan *den-krìjgen*.

Uit het *altìjd-dèn-krijgen* van woorden *abstraheeren* wij: *als* een woord manlijk is, vloeit daaruit voort *des*, *den*, *den*. Ook bùiten *des*, *den*, *den* is het woord dan manlijk voor den knaap. Ook in het meervoud is *stoel* manlijk en *tafel* vrouwelijk, hoewel *de tafels* = *de stoelen*. Ook in „stoelen en tafels te koop!" is *tafel* vrouwelijk en *stoel* manlijk.

Op zich-zelf is in dit bijzonder geval de abstractie niet gevaarlijk, zoolang de taal *niet* een levenden spreektaal-vorm *de stoel* en een eeuwen lang schriftelijk overgeleverden schrijftaal-

vorm *den stoel* naast elkaar heeft. In den hedendaagschen strijd van onze tweeërlei taal echter, is het diezelfde onschuldige *abstractie* die de meeste Nederlanders, incluis „deskundigen" van allerlei qualiteit verhindert, in zake de „opruiming" van sommige buigingen den „*stand* der questie" te **zien.** Hun gaat het niet om den lossen vorm *den stoel*, maar om het ingebeelde feit van het manlijk-zijn van het woord [1]). 't Is dit soort abstractie nu waardoor wij met onze geheele grammatica van den bodem der werkelijkheid zijn afgeraakt. Zulk een abstractie is onze grammatica-zelf: ons spraakkunst-*begrip*. Ons onderwijs mist alle directheid, en in plaats van den knaap van zooeven in 't feiten-waarnemen met oor en oog en in 't beschrijven te oefenen, verwijderen wij ons steeds verder met hem van de dingen-zelf in hun beteekenis en hun waarde.

Wat zal deze jongen doen, als hij groot is geworden? — Hij is een voornaam letterkundige en toongever, en dat met eere; als een auteur hem een stuk toezendt [2]) en hij treft daar een zin in aan als deze:

„Hij is een man van zijn tijd. Hij is haar kind en hij kent haar en schikt zich naar hare inzettingen; hij spreekt de taal zijner moeder en ziet met hare oogen",

dan oordeelt hij, dat dit *indruist* tegen den aard der taal, — daar *tijd* immers *manlijk* is; en bij dezen zin hier:

„Hij heeft niet enkel de schaduwen des nachts, maar ook haar sterrenhemel; niet alleen het doodsche van hare stilte, maar ook den vrede harer eenzaamheid verheerlijkt",

bij dèzen zin rilt hij. Is *nacht* niet manlijk; is althans „*des*" niet manlijk en kan „*haar*" *nààst* „*des*" staan?

Een oogenblik stilstaan lezer! Er is *spel met namen* in ons Taalonderwijs. Is *manlijk* in de grammatica dan = *màn-lijk?* [3])

Of hij is nu een weinig geleerd en geeft een dichter uit. Die dichter (een groote!) schrijft: *het mom* en *in dol galop*. Daar de uitgever vreest dat de onderwijzers van 18 tot 30 jaar, door zulke ongebondenheden bij een zoo hoog man op 't dwaalspoor

---

[1]) Over de geschiedenis onzer geslachtsregels etc. zie vooral Dr. R. A. Kollewijn in *Taal en Letteren*, II, 22—50.

[2]) Historisch.

[3]) Zie hetzelfde bezwaar (*des-haar*) bij Den Hertog, *Bezwaren tegen de Voorstellen*, 19.

gebracht, mèè aan 't dichten zullen slaan, en het van 't hoogste belang is dat zij nooit van den voorgeschreven weg en van 't woordenboek afwijken, laat hij *mom* vrouwlijk en *galop* manlijk worden. Als dezelfde man (de jongen van ònze schoolbanken, mijne heeren!) is toegekomen aan:

eer nog Vrede
Haar olie uitgoot op de branding!

dan bedènkt hij zich een moment, — om daarna *haar* in *zijn* te veranderen [1]).

Zùlke dingen zijn *mogelijk*, en de schuld ligt niet bij dezen of genen; ook kan men groote talenten, veel kennis bezitten, ja een natuurlijk mensch zijn, en echter de meest taal-onkundige begrippen over *den* en *de* huisvesten. Wij hebben àllen schuld.

Over iets anders.

Kool „groente" en *kool* „steenkool" zijn, daar een woord een klank is + eene beteekenis, twee verschillende woorden. Zoo is ook in *den hond* lijdend voorw. en *den hond* belanghebbend voorw. tweeërlei *den*: misschien is dit wel een juiste beschouwing. Laten wij 't aannemen. Maar hòè kunnen nu *den hond* lijdend voorw., *den gulden* waardebepaling, *den weg* plaatsbepaling, *den hoed in de hand* bepaling van omstandigheid allemààl „vierde naamval" wezen? En dan is er nog die allermerkwaardigste „vierde naamval na een voorzetsel". Als ik zeg: *geeft 'et dien bèdelaar* en *zie-je dien bedelaar* (of juister: *ziet gij*) dan is het eene *dien bedelaar* vierde en 't andere derde naamval om 't verschil in *betrekking*. Maar vervang ik den eenen zin door *geeft 'et aan dien bèdelaar*, dan ja blijft de betrekking dezelfde wel, maar er komt *aan* bij en nu is dit *dien bedelaar* òòk *vierde* naamval. Ik wou dat iemand mij dit eens uitlei. Men moet dan bedenken, dat we 't over Hollandsch en niet over Latijn en zoo hebben. Zouden we 't er niet over eens kunnen worden, dat die heele naamvallen-leer volslagen *nonsens* is [2])? En den jongen dien [3]) we inprenten, *den gulden* in *dit kost een gulden* als

[1]) Zie mijn artikel over Tekstuitgaven in *Taal en Letteren*, III (I *Da Costa*), 37—41, 43—44: de veroordeeling van Schelts van Kloosterhuis' *Da Costa*-tekst.

[2]) Vgl. over onze naamvallenleer Bilderdijk in *N. Taal- en Dichtk. Verscheidenh.* II: *Van de zoogenoemde Buigingen der Naamw.*, 23—86; Roorda, *Verhandel. over Spreektaal en Schrijftaal*, ook 119; Van Lennep, *Vermakelijke Spraakk.* (vgl. *T. en L.* I, 78); *Kort Begrip v. h. Samenst. onzer Taal* 1827. *Inleid.* 5—6; Prof. Symons *Museum* 1893. [3]) Waarom zou dit *wien* moeten wezen?

den hond in *ik sloeg den hond* klakkeloos vierden naamval te noemen, en in *het kind derft zijn ouders* dat *ouders* lijdend voorwerp zoogoed als dat *hond*, mishandelen wij dien knaap niet, bederven wij hem niet *au fond*, zal men hem later niet àlles kunnen doen nazeggen? O, als we zoover eens konden komen, dat onze knapen, vijftien, zestien jaar oud geworden, het ronduit zeiden: „Dàt begrijp ik niet, dat wil niet in mij," en ons dwongen tot zelfcritiek.

Aan dit eene ding mag men nu zien, wat ik *oncritisch dogmatisme*, *geestelooze* en *mannen-onwaardige orthodoxie*, en *zinloos woordengebazel* noem.

Wien als accusatief, *dien* als datief enkelv. betrekk. vnw., en beide op *zaken* slaande, is bij dichters en andere auteurs zeker niet ongewoon. Studeerende [1]) onderwijzers is het een nieuwe openbaring, als men ze op het standpunt plaatst, dat ze met eigen oogen zien: dat zijn *geen* fouten. Maar licht ook hebben ze les gehad van een zoodanig „taalkundige", dat je 't hun nièt uit het hoofd praat. „Zòò staat in de grammatica", zeggen zij; „zoo moeten wìj schrijven: ergo, heeren dichters . . . . kènt u het niet." Waar voert zulk dogmatisme bij de beoordeeling van dichter- en auteurstaal en oudere schrijvers heen? En hoeveel verstand van dit soort dingen hebben ze wel op de Eindexamens van Hoogere Burgerschool en Gymnasium? — Aan wie de schuld?

Dat alle Nederlanders zeggen: *„allerlei slag van volk"*, *„allerhande soorten* van kleingoed" bewijst toch dat *lei* en *hande* geen „soort" meer beteekenen. „Zij kwamen *met zijn tienen*" is een analogievorm, waar niets op te zeggen valt; „dat was *je me* de moeite waard" heel goeie taal; *in lichte-laaie vlam* heeft de beste rechten; *niemand niet* en *niets geen* is zoo oud als de wereld [2]). In een grammatica die verscheidene drukken beleefd heeft, wordt de *leerlingen* opgedragen, te zeggen wat er op deze of soortgelijke gezegden is *„aan te merken"* [3]). Op de banken der

[1]) Niemand zal, hoop ik, dwaas genoeg zijn hier »*studeerenden*" te willen?

[2]) Men vergelijke eens Bilderdijk, *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, III, 10. Beckering Vinckers (Whitney) *Taal en Taalstudie* I 83—84. *Ironisch* begint B V.: »Door wien worden thans uitdrukkingen als: »ik heb er *nooit niets* van gehoord", en »ik heb er *nergens geen* spoor van gezien" niet als gebrekkige, onnoozele zegswijzen, die juist het omgekeerde beduiden van 't geen men bedoelt, ten strengste veroordeeld?"

[3]) De grammatica van Duyser I. Vgl. voor de beoordeeling van dit soort

Lagere School reeds op zulke taalcritiek gespitst, aanvaarden ze de vereerende opdracht natuurlijk met genoegen en versieren gaarne hun jeugdige(n) geest met de hooge wijsheid die de leeraar hun ter belooning nog „ten beste" geeft. Doch moeten wij dit A° Domini 1893 niet als *een totale miskenning van den aard van alle taal* karakterizeeren? 't Komt echter alweer niet voor rekening van den aangehaalden spraakkunst-schrijver allèèn. Dat die dingen „fout" waren, hebben we allemaal mèt hem van de ouderen geleerd en die hebben 't van hun voorgangers: dat is allemaal goed orthodoxe traditie.

Wat een mooi zicht op ons Taalonderwijs krijgen we nu, door tegelijkertijd het *històrisch karakter* van onze spraakkunst in 't oog te vatten. Onze spraakkunst leert niet enkel van de hedendaagsche „Mòèdertaal", hoe die in de verbeelding der Spraakkunstenaars en Oefenboekmakers bestaat, maar ieder Hollandsche jongen doet het zijne aan *taalhistorie*. Kereltjes van 11 tot 13 jaar smijten u met *wijf uit wijfman* [1]), *biek* en *boek* en *moel* en *loech* en *darren* om de ooren. Daar komen ze op de Lagere School al van op de hoogte. In 't voortgezet onderwijs komt daar het deelwoord op *-and* en *drankjan* en *eenlif* en *wielijk* en *iewicht* nog bij. Ja, de praeterito-praesentia en soms — de klankverschuiving komen dan wel zoo *mir nichts dir nichts* op de proppen [2]). Als men zoo'n jeugdig taalgeleerde voor zijn neus schrijft: *al het volk was op de been* en vraagt: „wat is daar voor *bijzonders* in m'n jongen?" dan zegt hij niet: „meneer er staat *de been* in plaats van *het been*", maar: „vroeger was *de been* meervoud." Op het Gymnasium schijnt men nergens meer voor te staan. Althans de haren rijzen iemand

---

dingen Dr. Buitenrust Hettema's hervormend artikel *Uit de Spraakleer* in *Taal en Letteren* II, 318, 319, 325, 334—335, 342, 359—360; Terwey's *Over de bijzinnen met of*, aldaar 88—89. Eindelijk is hiervoor aan te bevelen: wat minder boekeschrijverij en wat meer studie van taal, laat ons maar zeggen Middelnederlandsch en XVIIde eeuwsch.

[1]) Vgl. Kluge, Franck, Vercoullie.

[2]) Zie voor deze en al zulk soort van dingen de verschillende grammatica's. Voor de praeterito-praesentia zie vooral de Spraakkunsten van Te Winkel, Kat en Bos. Wij kunnen dat heele geleerde hoofdstuk missen. Zie voor de klankverschuiving de Spraakkunst van Duyser III. Kat geeft, gewoon in den tekst, de verbuiging van *dags*, in 't Gotisch. Ook Van Helten geeft te veel linguistisch ornament; zie *T. en L.* II, 321, noot.

soms te berge bij het doorlezen van Dr. Jan te Winkels *Nederlandsche Spraakkunst.* Als (ik zeg: *als*) dat alles hier of daar gedoceerd wordt, dan behooren kloeke, verstandige vaders daartegen op te komen. In een andere Grammatica [1]) voor H. B. Sn., Gymnasia, Kweekscholen, zien wij *ik doe* ontstaan uit *doen: dom: dômi: dadômi: dadami*, en de vormen, *ik zij*, *gij zijt etc.* tot *asjam*, *asjath*, *asjama*, *asjatha*, *asjanth* teruggebracht:

„Van deze vormen ging de klemtoon van den stam *as* over op de uitgangen; tengevolge daarvan viel allengs de *a* des wortels weg en hield men over *sjam*, *sjath*, *sjama*, *sjatha*, *sjant:* hierin viel de slotvocaal of consonant weg, kreeg de *j* = *i* den hoofdtoon, en verdrong de *a*, zoodat er ontstonden: *si*, *si*, *sim*, *sith*, *sin*, en deze vormen zijn in onze taal geworden: *zij etc.*""

Nu moet men niet zeggen: „maar hoeveel heeren docenten docèèren die dingen?" Dat zoo iets in een grammatica van Nieuw-nederlandsch uit de XIX[de] eeuw stààn kàn, die *mogelijkheid*, dààr wil ik op wijzen [2]).

Men zou zoo zeggen: 't is dan toch wel een tijd van echte taalkennis. Zeker! Wij zijn zòò taalkundig, dat we, als èèn man, *ter uwer verjaring* foutief achten, „op grond dat *ter* hier = „te der" zou zijn en voor 't bezittelijk pronomen geen lidwoord zou kùnnen staan. Deze „ten- ter"-questie is de gansche grammatica *in nuce* [3]).

„Wat hebt ge *aan te merken*, vraagt een spraakkunstschrijver [4]), op: De *duizend eerste* inteekenaars ontvangen eene premie?" Jaar in jaar uit komt men in tijdschriften en kranten die fijne vraag tegen. Het volk en de beschaafden, man voor man, zeggen het: *de tien eersten* en zoo: maar dat rekent in een *Grammaire raisonnée* niet mee. Kan zij 't ooit leelijker dan in dìt „pleidooi" afleggen tegen 't gezond verstand van den eersten den besten boer

[1]) De Grammatica van F. G. Bos voor H. B. S., Gymnasium, Kweek- en Normaalsch. II, 64—65. In dit boek is anders ook veel goeds.

[2]) Zie ook b.v. de behandeling der onregelm. werkw bij Kat, 51—56.

[3]) Over *ten* en *ter* vgl. Hettema in *T. en L.* II 342. Vgl. Dr. J. W. Muller, aldaar III 183. Ook aldaar I, 158, 263. Zie ook in *Werken v. d. Maetsch. der N. L.* VII 1788 het *Vertoog over te, ten, ter* van Alewijn; vgl. VII, 322.

[4]) Duyser, I. Vgl. Heinsius *T. en L.* II, 105, *N. en Z.* 1893, 284—286, waar Vellenga meedeelt, dat *de twee laatste jaren* een onderwijzer op z'n examen voor een groote fout wordt aangerekend. — In alles, is D. geen type, maar toch een echt exemplaar van die taalpedanten b.v. door J. Grimm in 't begin van *Ueber das Pedantische* geschetst.

of kruier? In den *Spectator* 12 Nov. 1892, in eene aankondiging van Heraldicus' *Lijf- en Wapenspreuken* staat geschreven:

„*De eenigste adel*" is zeker een *lapsus calami*, een schrijffout. *Eenig* kent geen graden van vergelijking."

Let nu eens op dien tòòn van evangelische zekerheid; op het pauselijk gezag, dat zich in deze paar regels zoo typisch belichaamt: ze volstaan voor een boekdeel vol bewijzen. Deze man heeft op school geleerd, dat *eenig* = één + ig is: en 1 = 1: alzoo zijn „*eeniger*" en „*eenigst*" even ongerijmd. Dat heeft hij met hetzelfde dertienjarige-jongens-betoog omtrent *eigen* b.v. geleerd. Hoe *is* 't mogelijk, niet-wààr?, dat Heraldicus, die blijkens zijn boekje toch school heeft gegaan, zich dit uit de pen laat vloeien: want (ik bespeur een fijne[n] goelijke[n] glimlach bij onzen criticus) zeker, meer dan een *schrijf*fout kan het niet zijn, *taalkundig* wèèt Heraldicus beter.

„*Eenig* kènt geen graden van vergelijking." En ons heele volk, mijnheer, zegt: *mijn eenigste zoon*, *zijn eenigste kind*, *mijn eenigste uitspanning*, *dat is het eenigste wat ik nog heb*, *wat me nog rest*, *het eenigste is maar*, *dat etc.* Al onze wezenlijke auteurs hebben het met alle natuurlijke sprekers gemeen. Het is de superlatief van het *gemoed* en van den *nadruk*. Zoo zeggen we ook: *beste moeder*, *waardste vriend*. „O ja," zegt u heel vlug en geleerd, „maar dàt is een absolùte superlatief!" Juist; goddank, dat we daar weer een „term", een „woord", een „kapstok" hebben. Hebt u wel eens gehoord, dat er *gemoed* in dien term stak? Maar u, mijnheer, zoo u bij geval onder de docenten of examinatoren thuis behoort, u moest voor goed een slot op den mond worden gelegd. Uwe bevoegdheid (wie u ook is en hoe knap ook) om *Moedertaal* te doceeren zou een bespotting zijn van ons Taalonderwijs. Niet nog om uw zeggen van „*eenig* heeft géén": *dat hebben ze u zoo geleerd.* Maar om de grenzenlooze pedanterie tegenover de taal van een geheel volk, die gij daar lucht in den *toon* van een paar regels [1]).

---

[1]) In een aankondiging van *Veveling* van Frans Coenen in *Elzeviers Tijdschrift* III, 4 staat ook: »Soms schrijft hij *eenigste vriend.* Meteen worden, als ziekelijke woordvorming, afgekeurd: lichtgeluk, een mosbegroeide heuvel, ver-weg-gedachten, even-verlichtingsgevoel. Wat een taalkundigheid! Ik ben nieuwsgierig om te weten wat voor *ziekelijks* daar in is. De Vries heeft woor-

Zoo ver zijn we af van realiteit en *waarneming* [1]). Alsof de taal een knutselproduct was van achttiende-eeuwsche renteniers.

De kereltjes van een eerste klas H. B. S. vertrouwen hun ooren niet, als ze merken dat je *het haas* en *ik miek* en *geslogen*, *langen* en *inschikken*, *rond de tafel* [2]) en *nadien* niet als *fouten* beschouwt. Omtrent de „foutievigheid" van die dingen uit de spreekspraak zit er reeds een overtuiging in hen, die men slechts met moeite uitroeien kan. En toch hebben ze van *biek* en *boek* gehoord. Ook weten ze van *ik bond* en *ick band.* En ze leeren: *ik schrok* en *ik schrikte*, *ik vroeg* en *ik vraagde.* Maar daar wordt niets uit afgeleid voor het wezenlijk verstand der taal. Wat goed is en wat niet, dat staat gecodificeerd. Hoe, door wie, wanneer, onder wat omstandigheden, dat kan niet schelen. Dien codex moet maar ingestampt. Taalbegrippen zijn niet noodig. Al wat niet, toevallig, of door oorzaken, in den codex geraakt is, volkstaal of *beschaafd* dat doet er niët toe, is „fout": dàt moet er in bij de jongens: daar groeien dan de ware beoordeelaars van artistentaal en taalideeën van. *Zeide* staat in de grammatica, dàt mag geschreven; *gezeid* staat er niët in; da's fout. *Leide*, *geleid* staan er niet in, daarom schrijft het ook niemand, voor *legde*, *gelegd:* 't is „fout". Wie zou zich òòit durven veroorloven: *We leien zoo lekker onder den boom*, voor *we lagen!* Ook moet men zich wachten voor *Loots zijn gedichten* en *Verwijs zijn bloemlezing*, en *wie zijn hoed is dat?* Wij zèggen 't wel allemaal, altijd, nooit ànders, maar 't

---

den als *bloedbevlekt* verdedigd! Maar De Vries maakte nog wel onderscheid tusschen taal en taal. Die zei niet altijd: taal is taal en grammatica is grammatica. Bilderdijk keurde *bloedbevlekt* en dergelijke af, *Spraakkunst* 408–409; voor zich had hij zulke dus niet noodig. Aan het adres van onze taalkundige critici is zijn *Voorrede* der *Nieuwe Mengelingen* 1806.

[1]) Veel van deze curiosa hebben andere naties, wier taalbegrippen zich onder dezelfde invloeden als de onze hebben gevormd, even goed in hun grammatica. Zie b.v. in *Les Annales*, *Revue populaire* 1892, 14 Août, pag. 109; naar aanleiding van de waarschuwing in de zaal van de Academie, waar de Onsterfelijken hun Woordenboek redigeeren: Prière de ne pas entrer dans cette salle avec une cigarette ou un cigare allumé (Faut-il mettre *allumé* ou singulier ou au pluriel?), wordt een aardige verzameling van inconsequenties in de Dictionnaire de l'Académie publié par Didot meegedeeld, opmerkingen van Edouard Lockroy.

[2]) Geen Anglicisme, maar een Zeeuwsch-Vlaamsch, ook Zuid-Hollandsch (?) voorzetsel, dat men een Zeeuw niet af zal leeren.

staat niet in de monumentale grammatica [1]), en dàármee houdt alles op.

Nu een stapje verder.

Ziehier het „beeld" dat zich in de schooljaren van de „Nederlandsche Taalmaagd" [2]) in de menschen vormt: Onze Moedertaal is de taal van onze auteurs. Die taal hebben ze van de naaste voorgeslachten geörven. In de XVIIde eeuw had men omtrent de regels der taal nog geen voldoende zekerheid; thàns *weten* wij, hoe het is: de regels der taal zijn nu ontdekt. Uit de rijkdommen der taal nemen de auteurs nu de vormen om hunne gedachten en voorstellingen „net, fraai en sierlijk" in te klèèden [3]). Op mooi zeggen komt het aan. Naar mate zij in de magazijnen der moedertaal beter den weg weten, staan zij hooger. Ook hebben zij de grammatica op hun duimpje. Die taal van Potgieter en Bogaers nu leeren wij jongens òòk schrijven. Wij zullen dat nooit kunnen als zij; onze leeraren staan dichter bij hen: als die een voorstelling of een gedachte hebben, *kleeden* zij die minder mòòi dan de voorname auteurs, maar toch zooveel beter dan wij, dat zij 't ons naar de mate van onzen aanleg kunnen leeren. Onze spreektaal is de verbastering van die schrijftaal. Als wij gingen schrijven, zooals we spreken, zonder spraakkunst en woordenboek en zonder de echte boektaaltermen, zonder tropen en figuren, die „de gedachte *omhangen* met het aantrekkelijke kleed der nieuwheid" [3]), dan was onze

---

[1]) Over de constructie met het bezitt. vnw. ter uitdrukking van den genitief zie Prof. Cosijn in *Taal en Letteren* II, 343.

[2]) Fraaie beeldspraak uit de *N. Rotterd. Courant* 21 Maart ll. 2de blad. Verslag van de critiek op de »Spellingvoorstellen" door M. J. Koenen in het Onderwijzers-gezelschap te Maastricht: »De Nederlandsche taalmaagd zal tranen storten over zulk een moedwil."

[3]) Koenen, *Practische Stijlleer*: »De tropen verhoogen de schoonheid van den stijl en doen hem winnen in edelheid, waardigheid, doordien zij het alledaagsche weren en *de gedachte omhangen met het aantrekkelijke kleed der nieuwheid.*" »De tropen zijn figuren, ornamenten, sieraden, en een eerste vereischte is het, dat zij op gepaste wijze worden *aangebracht.*" »Wetten, noodwendige vereischten van elken stijl zijn (o.a.) netheid, fraaiheid, sierlijkheid, *of hoe men het noemen wil.*" »Ook in den meer eenvoudigen prozastijl (opstellen voor examens) dient men de figuurlijke taal tot haar recht te doen komen." Vgl. Koenens artikel *Opstellen-maken* in *School en Studie* 1893, I. Daartègen *Taal en Letteren* III, Afl. 1, binnenomslag. Onze stijlleer is zoo misselijk als onze spraakkunst, en uit denzelfden geest ook geboren. Hoort Drenth en Holthuis in hun pas verschenen, totaal overbodige *Handleiding tot de Kennis v. d.*

heele Moedertaal weg. Want er is maar ééne goede, echte Taal: zij bestaat geschreven, zij bestaat in onveranderlijke letterteekens en zij is, nu de regels der Taal, met inbegrip van de juiste interpunctie, eenmaal ontdekt zijn en goed en wel in de grammatica staan, voor eeuwig zòò en niet anders. In onszèlve is enkel „foutieve" taal: taal die „niet-goed" is.

In de derde klas van een H. B. S. komt een jongen, in de oude denkbeelden opgevoed, voor 't bord. Hij schrijft: *Vergeefsch waren zijne pogingen om die hinderpalen te overwinnen.* Hij zal zeggen wat dààr nu foutiefs in is. En er ìs een fout in: met palen wòrstelt men niet, men overwìnt hier ook niet. Het is een middelmatige, gewone jongen. De fout ziet hij niet; hij weet echter dat het niet pluis is met zijn zin en — — hij decideert dat *Vergeefsch* „*Te*vergeefs" moet zijn. En die knaap is in een Nederlandsche omgeving groot geworden; hij *is* een Nederlander. Wat scheelt dien ongelukkige, dat hij tot dièn misgreep kòmen kan! Zoo zèker als de Spectator-criticus op 't stuk van *eenig* is en die ander omtrent *allerlei slag* en *in lichtelaaie vlam* en het zònder-*t* van den Imperatief Enkelv. [1]), zoo weifelend, zoo hulpeloos, zoo radeloos staat daar die leerling

---

Nederl. Stijl: »De stijlleer bevat het samenstel der regelen, die men te volgen heeft bij het vervaardigen van voortbrengselen, zoowel in poëzie als in proza." Hoe totaal uit den Booze! Als de Heeren Koenen en Drenth + Holthuis er iets op weten om op nieuw geboren te kunnen worden, dan mogen zij (en vooral ook de Heer Koenen!) na hun metamorphose hun oogen eens openen over deze kleinigheid:

The shortest way to the distinguishing excellence of any writer is through his hostile critics; for it is always the quality they most diligently attack. — That precious offending quality is generally the most significant of all qualities, style. Most significant, because if we seek out the *reason* of a style, we are at once in the heart of the writer's mystery, at once face to face with his peculiar artistic message. As all style is organic, we have but to track the springs of that organism to come upon the urgent impulse to expression, the quality of which marks a writer's individuality. (*George Meredith, Some Characteristics.* By Richard Le Gallienne 1890, bladz. 1). Elk woord dat gij geschreven hebt, bewijst, dat deze eerste en hoogste waarheid U zoo verborgen en ongerijmd en wonderspreukig moet voorkomen, als God den »atheïst". En vòòr U dit geopenbaard wordt (want zulke dingen, Mijneheeren, weet men alleen bij openbaring, niet uit een boekje), moet gij zèlfs geen *Practische* Stijlleer en geen Handleiding voor *Schapen* meer schrijven: omdat gij uwe *grenzen* niet kent.

[1]) Tegen den Imperatief Enkelvoud, dat die nooit een *t* mag hebben (en het Meervoud nooit zònder!), zie reeds H. I. Swaving in A. de Jager's *Taalkundig Magazijn* 1835 I.

met zijn 16 jaren Nederlandsch achter den rug op zijn *Vergeefsch* te kijken. U merkt op, Lezer, dat we hier niet met een „finesse" te doen hebben, maar met het allerdagelijkschte Hollandsch? Op dit oogenblik voelt hij zijn Moedertaal als Fransch en Duitsch en Engelsch; ze is hem een *vreemde* taal geworden. Hij wèèt niet, dat hij op dit en duizend andere punten een gezag in zichzelf heeft, dat niet behoeft te wijken voor het gezag van zijn leeraar. Maar het is deze, die (wie weet!) in zijn oog, tegenover hem en tegenover alle Nederlanders gezame(n)lijk, ja tegenover de Nederlanders van *eeuwen* zàl en kàn en màg beslissen, dat ja! (in de verbeelding van den jongen altijd!) *zijn pogingen waren vergeefsch* moet afgekeurd [1]).

Ons geheele Moedertaal-onderwijs is verkankerd en hièr nu ligt de eigenlijke oorzaak der kwaal open en bloot. *Wij* **vervrèèmden** *den knaap van zijn Moedertaal.* De doorgaande strekking van al ons gedogmatiseer en gedecreteer en geredeneer is: de zestien jaren Nederlandsch te midden van zijn huisgenooten, zijn stadgenooten, zijn volk *in hem te niet te doen.* Van 't moment [2]) af dat we hem verplichten zelf *gij kendet* en, naast *de moeder*, *den vader* te schrijven, gaat hem meer en meer de grond onder de voeten weg, en eindelijk zweeft hij als een acrobaat in de lucht: met het pak Boeketaal op zijn nek, in halsbrekend gevaar, waggelende over het dunne koord „Grammatica".

Er is verband tusschen, dat het in iemands hòòfd op kan komen de jongelui van de IIe klasse H. B. S. Bogaers' *Tocht van Heemskerk* in handen te geven, en het feit dat de jongelieden van het eindexamen omtrent taal in 't algemeen en moedertaal in 't bijzonder volstrekt èven onwetend zijn als een kind in de wieg. De Taal was hun nooit anders dan een ding van

---

[1]) Het is vermakelijk om te zien, hoe de jongens van het Eindexamen H. B. S., zelfs als men ze langzamerhand wijzer heeft trachten te maken, bij 't nazien van hun opstel de *n* in den derden naamval meervoud zelfs in de kritiekste gevallen van barbaarsche onwelluidendheid en geesteloos pedantisme gaan herstellen, waar ze hem eerst schrapten.

[2]) Dit moment komt in het leven van de Nederlandsche menschen al heel vroeg. In de *Taalvriend* van B. Baas, Eerste stukje, voor leerlingen van 8 à 9 jaar staat pag. 44: »Spreekt men tot één mensch, dan zegt men: *gij*. Spreekt men tot twee of meer personen, dan zegt men ook »*gij*"!!

zwarte letters [1]). En vijf jaren aaneen zijn zij gestijfd in den waan: de Moedertaal is „in àl haar rijkdom" in de boeken van die auteurs die 't verst van de „verbasterde" spreektaal staan. Mooi mogen de uitkomsten van den vijfjarigen cursus op 't gebied van het exacte, het niet-menschelijke, het onpersoonlijke, het doode zijn, — op 't gansche gebied van het Levend-menschelijke eindigt het in een volslagen bankroet [2]). Is het met den zesjarigen cursus van het gymnasium anders gesteld?

Daar is maar één Moedertaal-onderwijs dat goed is: het Onderwijs gebaseerd op de waarheid, *dat de Mòèdertaal niet van* **buiten** *geleerd wordt;* het Onderwijs *dat het Levende respecteert; het Onderwijs in Vrijheid* [3]).

In 't bijzonder een en ander omtrent den toestand in de Onderwijzerswereld.

Het beste document om daaromtrent iets te leeren is het Tijdschrift *School en Studie.* Over de wis- en aardrijkskunde er in heb ik geen oordeel. Als taalkundig tijdschrift had het nooit verder dan één jaargang moeten komen [4]): het is in zijn

---

1) Vgl. pag. 2—32 v. *Der Sprachunterricht muss umkehren!* v. Wilh. Vietor, 2de Aufl. In de Spraakk. mag het tegenwoordig anders staan, aan 't einde van hun schooljaren (Lagere, H. Burger-School, Gymnasium) staan alle Nederlandsche menschen weer op het standpunt van Weiland, die in 't begin van deze eeuw in zijn Grammatica schreef: »Een tweeklank ontstaat door samenvoeging van *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, met *e*, *i*, of *u*, als: *e* met *u* in *beuk*, *i* met *e* in *die*, *o* met *e* in *hoed*." Verandering komt hierin door den invloed van het nieuwere moderne-talen-onderwijs naar de zoogenoemde Berlitzmethode. Dat in dit onderwijs het hooren en het spreken basis van al het overige wordt, zal groote gevolgen hebben voor het onderwijs in de Moedertaal.

2) Vgl. Dr. Ovink, *Sceptische Overtuigingen* in *Gids* 1893, 2.

3) Over 't ons eigen worden der Moedertaal, zie in Eduard Laskers *Wege und Ziele der Culturentwickelung*, de eerste bladzijden van *Wozu studirt man Sprachen.*

4) Het is net hetzelfde, wat de Redacteur de Heer M. J. Koenen omtrent het Tijdschrift *Taal en Letteren* (Redactie Dr. R. A. Kollewijn, T. Terweij, Prof. J. Vercoullie, Dr. F. Buitenrust Hettema en Schrijver dezes) in zijn Tijdschrift zegt. In Aflev. 3 van den loopenden jaargang had ik ZEd.'s Staringuitgaaf op wat hooghartige manier (dat had zijn oorzaak), als een *knoeiwerk* tentoongesteld, gelijk ik dat vroeger, niet hooghartig, zijn *Examenstudiën* gedaan heb. Dààrop nu, maar zonder er een woord van in zijn Tijdschr. te zeggen, dat ik hem zèlf bij 't oor gehad had, repliceerde hij met te zeggen, dat het onderwijs best bùi-

vijftiende: een sterk sprekend bewijs, dat het „in een bestaande behoefte voorziet". Ik zal het een weinig doen kennen.

De heer P. H. Mulder heeft het in aflev. 2 van 1893 over Vondels *Aan den lasteraar van Hugo de Groot:*

O Pharizeeuwsche grijns, met schijngeloof vernist,
Die 't Groote lijk vervolgt, ook in zijn tweede kist;
Gij Helhond, past het u dien Hercles na te bassen?
Te steuren op 't Altaar den Phenix in zijn asschen,
Den mond van 't Hollandsch recht, bij Themis zelf beweend?
Zoo knaag uw tanden stomp aan 't heilige gebeent

Deze dichterkenner heeft zich eens neergezet om de lezers duidelijk te maken, dat Vondel eigenlijk *niets* van het taalkundig *comme il faut* àf wist. Er is wel wat moois in die regels, maar „*gaan we ten slotte even na, of alles in den haak is, dan merken we, dat er iets hapert, en wel aan de samentrekking in de regels* 3, 4 *en* 5. *Vooreerst: regel* 4 *moet men aanvullen met past het u uit regel* 3; *maar u slaat daar op helhond, zoodat dit woord ook in regel* 4 *is overgebracht. Nu heeft de Helhond Cerberus wèl Hercules aangebast, maar nooit Phenix' asschen verstoord. Zoo is er verwarring in de beeldspraak ontstaan. We kunnen het wat verhelpen, door in regel* 3, *onder Helhond te verstaan, den echten Cerberus, en in regel* 4 *dat woord als een gewoon scheldwoord op te vatten, maar geheel in orde is het niet. Ten tweede: Hoe komen we met regel* 5 *terecht? Moeten we* 3, 4 *en* 5 *aldus lezen: Past het u H. na te bassen; past het u den Phenix te storen op 't altaar; past het u den mond van 't recht te .....? Doch waar is dan het werkwoord? Of moeten we lezen zooals er staat, en zeggen: mond is appositie bij Phenix? Maar die mond kan weer niet op het altaar verstoord worden. Er blijven dus fouten in Vondels gedichtje,* **en toch maakt het den gewenschten indruk, en zegt de dichter juist, wat hij zeggen wou. Maar ook: Daar is hij dichter voor!**"

De vette letter is van ons. Is het niet om kregel te worden? „Màèr ook ....!" Dat is: al hàd hij niet gezegd wat hij heeft willen zeggen, al verduisterden zijne „fouten" zijn bedoeling, — hij is er dichter voor.

Ziedaar, wat in het oog van dezen rampzaligen beunhaas de „Dichterlijke Vrijheid" [1]) is — Wilt gij nog iets?

---

ten *T. en L.* kon. — *Das versteht sich.* De onderwijzer die *T. en L.* leest, hoort te veel van M. J. K. Daar kan hij wel buiten slapen, vindt M. J. K.

Met het oog op lieden, die gewoon zijn alles uit lagere motieven te verklaren, moet opgemerkt, dat deze geheele brochure geschreven was *gelijk hij nu het licht ziet*, vóór Koenen zijn vreeselijk oordeel over *T. en L.* streek.

[1]) Vgl. Alberd. Thijm, *De Nederlandsche Spelling*, 1847, pag 171—172; zie Beets *Over Dichterlijke Vrijheid* in *Verscheidenheden* I; vgl. *Taal en Letteren* II, 201.

Twee kisten bergden Huig De Groot,
d' Een levendig: maar d' ander dood.

Hier „*is de fout levendig voor levend ter wille van den rhythmus gemaakt, en dat levendig en dood bij kisten staan, terwijl ze hooren bij De Groot, heeft Vondel denkelijk over 't hoofd gezien.*" *!!* [1])

Zòò nu, met de hulp van schijnbaar hersenloos [2]) volk, bereidt de Heer M. J. Koenen (die is hier immers de verantwoordelijke Redacteur) onze onderwijzers dan voor op diezelfde groote auteurs, die hij gewoon is hun als modellen van mooischrijverij voor te hangen. Menschen, zou Huet zeggen, die niet wààrd zijn om zoo'n dichters schoenriemen te ontbinden, of om zijn schoorsteenvegers en schoenlappers te zijn, zullen hem, *Vondel*, zijn eigen verzen helpen verklaren, hem gaan zeggen, wat daar goed en niet-goed in is, wat er nièt door kan, en wat nog èven, hem eindelijk als een examengast hun walgelijke welwillendheid presenteeren. Het is dezèlfde Heer Koenen die een Bloemlezing uit Bilderdijk in de wereld schopte. En in hetzelfde *School en Studie* „voorspelt" de Heer Bosman, „groote zelfvoldoening" aan hen, „die onder Koenens leiding willen gaan opmerken, wat groots en wat verhevens, wat schoons en wat heerlijks Bilderdijks gedichten herbergen."

Doch wij gaan nu niet op 't gebied van Letterkunde en Opvoeding. 't Is ons nu om het tààlbegrip van de Heeren te doen, zooals dat in hùn uitleggen van de groote auteurs aan den dag komt.

Voor de rechtbank van de Geschiedenis zal het overgelegde document van den Heer Mulder later de vijftien deelen *School en Studie* kunnen vertegenwoordigen; de historicus zal niets anders noodig hebben om den toestand van 't huidig taalonderwijs gehèèl te karakteriseeren. Zòòdanig is ons milieu, dat een schimachtige abstractie als het menschwezen door den naam P. H. M. aangeduid daarin heeft kunnen ontstaan: dit zegt meer dan dèèlen critiek. Alle vaste werkelijkheid is ons weg onder de voeten. Onze wereld is ons eigen hersen-spinsel. We zijn hoorende doof en ziende blind. Instinct en intuïtie liggen in

---

1) Zie omtrent *levendig* en *levend* de opmerking v. Prof. Kern in de *Handelingen* v. h. XIVde Congres, pag. 55.

2) De Heer M. is een eigenaardig psychisch verschijnsel. Daar schijnt soms nog een heel ànder mensch in hem te zitten. Die mensch kon tot verbazing v. d. Heer K. nog wel eens voor den dag komen.

een ijzeren slaap [1]). We lachen een idiotenlach om waarheid die *gegèven* wordt, om openbàring van waarheid. Wij fabricèèren ze in de duffe, doodsche fabrieken van onze hoofden. Voor de ideeën Gods hebben we in wetenschap en praktijk onze eigen ideeën in de plaats gesteld. We zijn in een schimmenstad; we zijn gèèn levende menschen meer. Wij worden begraven! Dààr hebt ge de waarheid die zich uit de schelklinkende dwaasheid van *School en Studie* aan het opkomende geslacht, *als 't eenmaal wakker geschud is*, op zal dringen.

Als we nu zien, hoe het verderfelijk taal-dilettantisme van ons Lager Onderwijs, zich onder den naam van „Studie der *Lèvende* Taal" presentèèrt, hebben we 't in zijn jammerlijkste vertooning voor ons.

Wat is Levende Taal? Het is de Taal, zooals zij zich, ook

---

[1]) »De wetenschap houdt zich bezig met het begrip: dat juist is haar werk; het algemeene. Zij bezit de wereld als begrip; zij bezit haar in het begrip. Maar de tegenwoordige maatschappij verkeert in het denkbeeld, dat wij de wereld niet anders dan als begrip kunnen bezitten en dat het voor iedereen de hoogste triomf moet zijn haar zòò te bezitten; de geheele opvoeding heeft zij daarop gericht. En dat is een ongeluk. Wij kunnen de wereld als aanschouwing en in de aanschouwing bezitten: niet als abstractie, maar in hare volle werkelijkheid: niet als iets voor het verstand, maar als iets in het gevoel. Zoo bezit haar de dichter, de kunstenaar, — zoo bezitten de kinderen haar; wij hebben haar allen zoo bezeten, toen wij nog kind waren. Daarop moest de opvoeding uit zijn, dat verband tusschen het kind en den kunstenaar niet te verbreken, maar te versterken. De wonderen rondom ons, het overweldigende wonder rondom ons, het mysterie, waarin wij leven en ons bewegen, moest ons geen skelet zijn, waarvan men de beenderen tellen kan; dat men zich eenmaal op school laat verklaren, om het voortaan als iets zeer gewoons te laten rusten. Wij kennen slechts de boom en de boomen zien wij niet. Overal plaatst het begrip zich tusschen ons en de dingen. De schepping is nog altijd de oude: schoon, verheven; onuitputtelijk rijk in verhevenheid en schoonheid, als op den eersten morgen. Maar wij bewonderen niet meer; het beste in ons versterft bij gebrek aan bewondering. Wij zijn koud voor het groote geheim in ons en om ons; wij schudden alle piëteit uit en naderen tot de dieren."

»Maar zoo onrèchtvaardig en willekeurig heeft het rationalisme den scepter gezwaaid, dat thans alles wat nog een oog open heeft en nog voelt, de abstractie van zich afschudt. Men wil de dingen-zelf, individueel, één voor één. Men wil de wereld zien. Men gevoelt, dat er behalve en vóór dat doode begrip »boom", een talloos aantal bewonderingswaardige individuen zijn, kortweg allen »boom" geheeten. De voorgaande periode wou de wereld als begrip en in het verstand bezitten. Thans wil men de wereld bezitten als aanschouwing en in het gevoel. Men merkt het hoe langer hoe meer, dat zij voor het aanschouwen even oneindig is, als voor het verstand." Uit mijn artikel Decadentie en Nieuw Leven *Stemm. u. d. Vrije Gemeente* 1892, 169—199; *T. en L.* II, 310.

zonder dat ooit eenig boek in haar geschreven is, zonder het idee van *grammatische* juistheid [1]), zonder Academie en „taalkundigen", verandert en vervormt, ontwikkelt en uitbreidt in een gemeenschap van komplete, niet verfomfaaide, natuurlijke menschen, zooals zij in niet verabstraheerde individuen, als resultaat van een gansche concrete persoonlijkheid, in stille denking en hoorbare uiting bestaat.

Welnu. Als de Heeren Jacobs en Koenen een *Spraakkunst* gemaakt hebben, die *in principe* alle Levende Taal als ontaarding, als iets onvolkomens, als de pen onwaardige Barbaarschheid verwerpt, dan ontboezemt zich in z'n ophemelen van deze Spraakkunst de Heer Bosman aldus:

„Dat het menig onderwijzer lust geve (Heilige Eenvoud!) in spraakkunststudie en *helderder inzicht doe krijgen* in de levende taal."

Wij cursiveeren hier. De Heer Kòènen zet de idiote aanbeveling, die zijn boek mee op weg krijgt, in zijn eigen Tijdschrift (1893).

Het moet u dan eindelijk eens, Mijnheeren, voor 't oor van allen die er belang bij hebben, worden gezegd, als gij 't over Levende Taal hebt, dan bàzelt gij, gij hebt van Levende Taal niet de minste notie, hebt nòòit geweten, wat het was, en zoo gij 't voortaan theorètisch onder abstracte woorden mocht kunnen brengen, uwe zièlen zullen *herboren* moeten worden, als gij haar ooit zult aanschouwen. En ook dìt moet gij weten: „Vòòr" of„ tègen de Levende Taal!" — die al uwe Grammaticatjes en Oefenboeken tot waardeloos scheurpapier zal maken, — is vòòrtaan de leus. Denkt eens over uwe wedergeboorte.

Een vast kenmerk van alle taal-dilettantisme is de etymologiseer-liefhebberij [2]). De Heer Koenen acht het berijden van

[1]) Over 't begrip *taalfout* zie o.a. Prof. Osthoff, *Schriffspr. u. Volksmundart*, 25—28; Dr. J. W. Muller, *T. en L.* III 183; Dr. Hettema II 314—315; Terwey I, 275; Winkler *Oud Nederl*, 22; Prof. H. Logeman, *T. en L.* III, 63; De Vries, *De Nederl. Taalk.*, 38. Verder ga men in de leer bij Paul, Sweet, Victor, Osthoff, Strong-Wheeler-Logeman, om anderen niet te noemen.

[2]) Zie het etymologiseeren op eigen hand den onderwijzer weer aangenaam gemaakt en aanbevolen in *Noord en Zuid* 1893 Afl. 2: het artikel v. d. Heer Prinsen pag. 97—98, 114. — De liefhebberij komt ook weer sterk uit in het nieuwe Oefenboek voor de Hoofdakte van Duyser en De Vries, *De Studie van het Ne-*

het etymologie-stokpaardje zelfs voor kweekelingen een allergezondste, echt-taalkundige oefening. Zijn *Proefsteen voor het Examen* mag 't getuigen. Ik hoef niet te zeggen, dat er vreeselijke ongelukken bij gebeuren. *Glijden* hoort bij *lijden; sluipen* bij *luipen; smalen* is uit *smadelen; gaan* uit *gangen; staan* uit *standen; koozen* hoort bij *kouten!* „*Inderdaad, hij, die zich aan een examen in de Nederlandsche taal zal gaan onderwerpen, dient niet onkundig te zijn omtrent de mate en het gehalte van zijn kennis.*" Dat staat in 't Voorbericht van dien *Proefsteen.* Wordt het geen tijd, dat de Heer Koenen dit eens ga toepassen op heeren *examinatoren?* En dan begint dat Voorbericht nog wel met het toga-achtige: „*Ken U zelf*, is de wijsgeerige spreuk der Oudheid!" Nog een paar kleinigheden ter karakteriseering van dit in de eerste plaats voor het hulp-onderwijzers-examen bestemde boekje: „De oudste klinkers der Germaansche taal zijn *a*, *i* en *u*." *Ik zie den schoorsteen rooken* is een Latinisme en *geen zuiver Nederlandsch. Bot* — visch, *bot* — slag, *bot* — muntstukje, *bot* — einde, *bot* — niet scherp: „weet gij ook, of het woord *boter* met ééne van deze *beteekenissen* (*ik* cursiveer) samenhangt?" Is het niet, of we ons in een krankzinnigengesticht bevinden? Wat wonder, als een jongmensch op

---

derlandsch, dat wij niet kunnen aanbevelen. Ook in Duysers Spraakkunst III. — Te Breda was dit jaar schriftelijk de etymologie van *ontberen* gevraagd en de vergelijking van *gelukzalig* en *armzalig*. De knappe kerel die 't heeft opgegeven weet blijkbaar niet, *dat op geen een van z'n twee vragen het antwoord is te geven.* De etymologie van *ontberen* is onbekend en de geschiedenis van dat *zalig* is nog altijd duister. Zie voor *ontberen* b.v. Kluge, Franck en Vercoullie; voor *zalig* het artikel van Dr. Kluyver, in het *Tijdschrift der M. v. Letterk.* In de laatste paar jaren hebben wij twee verschillende boekjes over de *Grammatische Figuren* gekregen, 't eene van Vonk, 't ander van »Duro", beide voor de gelukkige schepsels die »voor de Hoofdakte studeeren". Het hoofdstuk dier *Grammatische Figuren* is het ellendigste uit ons heele Spraakkunstboek (zie ook Dr. J. W. Muller *Taal en Letteren* III, 181—182), maar voor menig *examinator* iets bijzonder smakelijks. Vonk en »Duro" hebben een heel slèchten dienst aan 't Onderwijs bewezen. Wàs het om dienst te doen? Of »duitenplaterij"? Zoo'n slechten dienst deed ook Stellwagen met zijn 130 bladz. groot *Verleden en Heden:* men leze het fraaie Voorbericht. Voor de waarde van etymologie v. d. onderwijzer zie *Taal en Letteren* I, 238—240, 307, 311, 315; II 357—362; vgl. Sweet, *New English Grammar*, 1, Introduction 1892, aangehaald *Taal en Letteren* II 354. Wil de Onderwijzer een *goed* boekje hebben om bij gelegenheid eens iets na te slaan, dan moet hij het derde stukje van Boswijk en Walstra *Het Levende Woord* nemen; *niet* dat van Laméris; zie *Taal en Letteren* II, 115.

een hulp-examen U met blij gevoel dat hij iets voornaams kan zeggen, vertelt dat *onstuimig* van *stom* komt. En datzelfde jongmensch heeft van wat tààl is nooit gehoord, nooit gehoord van zijn moedertaal hòè die bestaat; hij is onkundig van àl die vragen die zich van zelf opdoen bij iemand die uit de instinctieve periode tot de bewuste taal-kènnis overgaat. Zijn meesters en zijn examinators zijn in deze wezenlijke zaken meestal preciès even knap als hij. Erbarmelijker nog dan op het hulp-, is 't op het hoofd-examen. Daar zijn eenige mannen in den lande die examineeren, bij wie het beter, ànders gaan moet; ik hoorde ze nièt. Maar bij de meeste examens die ik hoorde, bleef ik omtrent de eigenlijke waarde der afgewezen als der toegelaten kandidaten geheel in 't onzekere: minder onzeker dikwijls omtrent de bevoegdheid van den examinator. *Het geheele hoofdonderwijzers-examen zooals het daar reilt en zeilt is een tragicomische vertooning.* Een verzameling stenographische verslagen zouden zelfs de oudbakkenste optimisten onder den indruk moeten brengen, *that there is something rotten.*

Niet elk examinator mogen we van deze dingen een *persoonlijke* grieve maken. Wij zijn allen „kinderen van onzen tijd" en we moeten ons altijd wel min of meer voegen. Maar zòò er verandering komen zal, dan behooren wij tegenover die mannen die vooraanstaan en niet meer voort willen, tegenover de lieden van groote woorden en onwaar vertoon en succes-bejag, tegenover de naieve domheid die zich in den eenvoud van een ijdel hart naar voren tracht te dringen om ook mee te doen en gezien te worden [1]), — niet langer gesuikerde en onoprechte phrases te gebruiken.

Over den Heer Koenen (die anders zijn verdiensten ook heeft; ik zal dat niet ontkennen, maar zijn tijd is voorbij) heb ik vèèl op het hart. Maar nu wil ik enkel wijzen op zijn *Examenstudiën* (1891) als een staaltje van ongeoorloofde *Boekmakerij.* Ik vind dat boek, als ik zie hoe het in elkaar zit en daaruit opmaak hoe het ontstaan is en dan op dat spelen met *methodes* en *spreuken* in de voorrede let, een zware beschuldiging tegen zijn auteur. Laat het bòèk een vergeeflijke overijling zijn

---

[1]) Het type van dezen eenvoud is de Heer J. A. Schutte uit *School en Studie*, medewerker van den Heer Koenen.

(wat ik nièt geloof), — dat het te voorschijn komt uit de plooien van diezèlfde welbekende mantel van coquètte(n) ernst en gemààkte bescheidenheid, waarmee die auteur altijd „omhangen" is als hij in 't Publiek verschijnt, dat is mèèr dan een fout, dat zit dieper. *Methodisch* is *Examenstudiën* het verderfelijkste studieboek onder de zon. „*De spreuk der Ouden: Non multa sed multum: niet velerlei, maar veel*" klinkt het wijs Mentor-achtig voorin. Als nu ooit twee dingen tegen elkaar gevloekt hebben, dan zijn het dit boek, „oefening in studie zonder eenheid" en de aanbevelingsbrief dien 't mee op weg krijgt [1]).

School en Studie, het *orgaan* van den Heer Koenen, doen wij in enkele kleinigheden thans nòg nader kennen. Het teekent, want *Sch. en St.* is *de* Gids. — Alles van 1893!

Luipaard moest-eigenlijk-*geschreven*-worden . . . . *leeuwpardel*, — daar het komt van *leopardus*. Ziedààr het fraaiste uit de niet minder dan dertig etymologieën van „onverdacht allooi"! die de Heer Schutte ergens „ten beste" geeft. Is deze man geen dènker? Hij vertelt er de etymologie van *eekhoorn* en van *hondsdraf* (dat vroeger „strijdwijnstok"! beteekend heeft); van *duizendguldenkruid* en *palfrenier*. Iemand die zich M. teekent, gaat met *zonderling* en *bijzonder* aldus te werk: „*Ling* duidt afkomst of verwantschap aan. *Bij* is hetzelfde woord als het voorvoegsel *be; zonder*, in 't Middelnederl. ook voegwoord, is naar zijn oorsprong bijwoord met de beteekenis *afgezonderd, alleen*." Nu weet men 't. Dit is de echte School-en-Studie-trant. *Werkelijk* komt van *werk; lijk* beteekent *overeenkomende met, op de wijze van; werk* is een substantief. *Tegen wil en dank* is: „als iets geschiedt tegen iemands dunk (meening), dan is het iets, waarvoor hij niet danken kan; 't is ongewenscht. — Een ander (de Heer P. H. Mulder blijkbaar) stort een heele bui van geleerdheid uit over *bosschage*, over *onbesuisd* en *billijk;* namelijk hoe men die woorden vroeger verkèèrd etymologiseerde; deelt mede dat *gezwind* met Mhd. *swinde* en waarschijnlijk met *gezond* verwant is, maar niet met *verzwinden*. — De Heer Koenen zelf heeft het over *weder:* „dit beteekent „opnieuw", „nog eens"; hieraan „is verwant" de beteekenis van *terug;* en

---

[1]) Zie mijn beoordeeling in *Taal en Letteren*, II 108—112.

dèze beteekenis vormt den overgang tot die van *tegen*." Is dit niet netjes geëtymologiseerd? *Rund* komt van *rennen* vernemen we in de *Spraakkunst* Jacobs-Koenen [1]). Daar is een lezer van het Tijdschrift tegenop gekomen; hij meent dat de „geleerden" het als „gehoornd dier" verklaren. Nu moet men zien (het plechtgewaad!) en hooren:

„Ik twijfel, of uw „zegsman" het wel zeker heeft. De etymologisten geven als vroegere vormen *r e n d*, *r i n t*. Dr. Franck voegt er bij: „Het is niet zeker, of in *rund* de *u* uit *i* ontstaan is." Alle afleiding hoogerop blijkt onzeker en schijnt op gissingen te berusten. Sommigen „denken" aan een voorgermaansch woord, dat men in verband wil brengen met de indogermaansche groep, waartoe *kop* (hoorn) behoort. Ge ziet dus, dat de samenhang met „hoorn" nog lang niet als een paal boven water staat."

Dat gaat maar zoo van een leien dakje. Nu weten we ook met èèn, waarom deze etymoloog het in zijn Spraakkunst (nog wel onder z'n beien!) *gemakkelijk* aan 't woord *rund* te zien noemde, dat het bij *rennen* hoorde (als Tegenw. Deelw. natuurlijk!): Koeien onderscheiden zich vooral doordat zij veel „rennen." Maar ik had in elk geval dan toch eens in een boekje nagekeken, of *r* hier misschien ook uit *hr* was; dat kòn toch? Mooi is ook dit:

„*Nademaal: maal* is tijdstip, *maar het verband tusschen de leden* (= na den tijd) *tot de huidige beteekenis* [???] is moeielijk aan te geven. De beteekenis is *aangezien*, *daar*, *dewijl;* ook had overgang van beteekenis plaats (vgl. *nu* als voegw. v. tijd en van reden) en diende oorspronkelijk „*dat*" als eigenlijk voegwoord: *nademaal dat.*"

Daar hebben we den Heer Redacteur dan nu toch in zijn hemdsmouwen. Ach Nederlandsche Taalmaagd!

Vijftien jaren lang nu heeft de eerzame, goedaardige Nederlandsche onderwijzer dezen vuilnisbak een netten tuin gevonden om er in te zitten studeeren.

En de Heer Koenen weet, dat hij kwaad sticht. Pag. 62 van Afl. 2, 1893 zegt hij:

„Er zal naar wij hopen een tijd komen, dat niet de examens de taalstudie dwingen in de richting der spraakkunstgeleerdheid. Veel oudbakkens en middeleeuwsch kan zeker bij de voorbereidende studie

---

[1]) I, 52: »Aanvankelijk zullen alle substantieven zelfstandig gebruikte adjectieven geweest zijn, d. w. z. men heeft een zelfsth. door middel van een harer eigenschappen aangeduid, zooals wij dat nog gemakkelijk aan sommige substn. zien kunnen, als het »*rund.*" »Bij *rund* denken wij niet meer aan runnen of rennen."

dan vervallen; veel, dat voor het leven van nul en geener waarde is — en geheel zonder nut voor de school! — zal dan overboord gaan. Of mijn lezers dien tijd nog beleven zullen?.... Het wil mij voorkomen, dat de krachtigste stoot in dezen van den onderwijzer zelf dient uit te gaan. Hij blijve met woord en daad protesteeren; — met vereenigde krachten kan iets tot stand gebracht worden, ook hier".

Waarom hèlpt de heer Koenen de onderwijzers niet? Waarom protesteert *hij* niet? Waarom, daar hij het geluk heeft een eigen tijdschrift te bezitten, is dat tijdschrift niet het orgaan van zijn overtuiging? Met vereenigde krachten ja! Maar het verzet zal zich meê tegen U moeten keeren. Wat bloeden moeten uwe lezers zijn (gij althans neemt hen daarvoor), dat zij in elk van die woorden dat gebrek aan heiligen ernst en waarachtig geloof niet gevoelen; niet gevoelen, hoe gij hier slechts kunstmatigen weergalm voortbrengt van de denkbeelden van dien nieuwen tijd, dien gij niet eens ziet en hoort, waarvan gij nu, daar 't U wijs dunkt, een woordje meebàzelt. De onderwijzers moeten **willen**, maar gij Mijnheer, die U voor vijftien of meer jaren als hun leidsman hebt opgeworpen, gij mòèt voorgaan. Dwingen de exàmens U te zijn die gij zijt? Dwingen U de autoriteiten die gij aanbidt? En kunt gij de waarheid die gij erkènt, maar zoo smòren in uwe ziel? Dan kunt gij geen voorganger van het jonge geslacht meer zijn. Dan zullen ànderen uw onderwijzers voorgaan.

En nu over den *Schriftelijken Cursus* te *Zwolle*. Hierin culmineert onze beschouwing. Dat de onderwijzer met zijn moedertaal-studie voor goed aan lager wal is gekomen en we inderdaad in 't laatste der dagen verkeeren, daarvan legt de instelling van den Papieren Cursus een hard en onweerlegbaar getuigenis af. Een viertal Schoolhoofden te Zwolle zendt de deelnemers elke drie maand een paar stellen examenwerk. Dat wordt gemaakt en bij de cursus-mannen ter beoordeeling en correctie ingeleverd. Het beste onder het ingekomene wordt onder de hoede van Laurens Janszoon Koster gesteld, om later als historisch document te dienen, en netjes krijgen de heeren den arbeid van den knappen collega als iets voorbeeldigs ter navolging thuis. Dat gebeurt zoo vier keeren per jaar, en zoo bestaat nu de *Cursus ter Opleiding voor de Hoofdakte*. Ik laat

het daar, of dit stelsel kan worden toegelaten b.v. voor rekenkunde; ik heb daar geen oordeel over, maar zou het gaarne aannemen. Doch moeten die heeren zelve niet glimlachen om de onnoozelheid die zich inbeeldt, dat zij nu een Cursus in Nederlandsch heeft? Ik erken, dat hun denkbeeld, zoolang het ons aan werkelijke *oefenboeken* [1]) ontbreekt, niet slecht is, ten minste niet onpractisch met het oog op dat groot aantal *plattelandsonderwijzers*, die zich nu *in 't werk maken* kunnen oefenen. Maar er is groot gevaar, dat eenigen tijd op de banken van deze *Probeerschool voor 't Examen* te gaan zitten als het beste middel in zwang komt om langs den kortsten weg over de hoofdakte heen te komen. *Het is onze bedoeling niet iets hatelijks te insinueeren*, maar wij kunnen de gedachte niet weren, dat de Cursus-heeren bij voorkeur naar Zwolle zullen trekken, om door de cursus-mannen in eigen persoon als 't kon geëxamineerd te worden. Ik zou het in dat geval ook doen. Maar wat is nu de positie van den Examinator tegenover de Examinandussen? Ze zou zuiver genoeg zijn, als de instelling der Zwolsche Hoofden hèètte, wat zij wezenlijk is: Oefenschool voor *'t Schriftelijk werk*. Is zij echter niet *Cursus voor de Hoofdakte* gedoopt, en onderstelt dit niet eene verstandige leiding door het gansche gebied van 't onderhoorige vak en eene geregelde opleiding voor het examen? En in die onderstelling mogen de deelnemers aan den cursus zich ook voor hunnen examinator zetten: 't is de man die hen heeft „klaar gemaakt", die weet wat zij kùnnen weten: aan hem hadden zij zich toevertrouwd. Heeft die man zich nu niet de handen gebonden? Laat in al de plaatsen waar hoofdexamens worden gehouden zich zulk een *Oefenschool voor 't Schriftelijk werk onder den naam van Cursus voor de Hoofdakte* vestigen: laat het Zwolsche gedachtetje een organiseerende idee worden die het heele land tot een systeem van studiecentrum's maakt, — en aan de geheele moedertaalstudie zal den nekslag zijn toegebracht. Zou het niet goed zijn, om, vóór 't daartoe komt, de heeren „deskundigen" die dan de macht in handen zullen hebben, — als de gelegenheid zich voordoet, eens aan den pols te voelen?

[1]) Wat het Oefenboek zijn moet, van welke ideeën het moet uitgaan, zie daarover *Taal en Letteren* I, 306—308. Vgl. aldaar onze critiek van Oefenboeken 309—317 en II 51—58, 108—115.

Inspecteeren wij alvast eenige van die den druk waardig gekeurde en als model gestelde opgaven van den Papieren Cursus te Zwolle. Daar is natuurlijk ook wel wat goeds in. Maar 't is mij te doen om den geest dezer taalkunde te laten spreken en staaltjes van haar gehalte voor te leggen.

Vraag: „Maak met een paar zinnen duidelijk, *wanneer het gebruik van het tegenw. deelw. verkeerd is*" Antwoord: „*a:* Van de *brekende* waar was niets beschadigd; *b:* Alva eischte den tienden penning bij elken verkoop van *roerende* goederen; *c:* Zij leed aan *vallende* ziekte; *d:* Bij vele menschen is een *zittend* leven nadeelig voor de gezondheid. De tegenw. deelw. stellen eene werking, die nog niet geëindigd is, als eene hoedanigheid voor. De zelfstandigheid, welke zij bepalen, is steeds het onderwerp dier werking. Waar dit niet het geval is, is het gebruik van het tegenwoordig deelwoord verkeerd." — Mij dùnkt, — nu hebben we al genòèg!

Nog even geduld.

In Da Costa staat: *Statig eiland, lang een tempel van den levendigen God, waar miljoenen leeren luistren naar zijn wet en heilgebod!* Vraag: „Hebt ge wat aan te merken op een woord uit regel 3 en 4?" Antw.: *levendig* en *heilgebod:* mèt bewijs natuurlijk. — *Eer moest Godsdienst, braafheid, waarheid zijn verdwenen uit het oog, Eer Iona uitgewischt werd uit het eereboek der faam* (Da Costa): Is er een grammaticale opmerking te maken in deze regels?: „de regel zegt, dat het getal des werkwoords niet overeenkomt met den grammatischen vorm, doch met de beteekenis van het onderwerp, als men zich de deelen van het veelv. onderw. als vereenigd voorstelt; dit laatste is hier niet het geval; de dichter heeft de aandacht op elk der drie begrippen Godsdienst, braafheid en waarheid willen doen vestigen; m. i. komt de vorm *moesten* meer overeen met de beteekenis van het onderwerp." — „*Tot bekrompen wordens toe, tot vervelens toe* en dergelijke uitdrukkingen zijn infinitiefvormen, die op de eene of andere manier eene *s* gekregen hebben, doch die zeker niet moesten bezitten. De infinitief staat er onder den invloed van het voorzetsel *te* of *tot* dat den datief na zich eischte. In Overijsel: ik heb niks meer te doende. Vòòr de *e* van den Infinitief werd eene *s* ingelascht. Vergelijk „*veels* te veel", „*als* te groot", „*deksel*", waarin ook voor de *e* (vele, alle, dekkel) eene *s* werd ingeschoven. De *e* viel na den infinitief uit en de bijwoordelijke s bleef. Daar *tot* uit *toe te* is, bestaat in „duidelijk *tot* vervelens *toe*" eene woordovertolligheid: het bijwoord *toe* kan voor 't verstaan der uitdrukkingen wel gemist worden." — *Waardeeren* is van *waarde* door den uitgang *eeren*, „dien alleen de aan 't Fransch ontleende werkwoorden behoorden te bezitten." *Leed* is een rechtstreeksche afleiding van den Onvolt. Verl. Tijd van het werkwoord *lijden*, smart hebben. „Dit *lijden* is ontstaan uit den wortel *lid*, die *gaan* beteekent. Volgens anderen is *leed* niet verwant met *lijden*. Vroeger luidde *lijden* dan ook *liden*. Dit beduidde in 't algemeen gaan." — De Onvolt. Verl. Tijd van *worden* (*werden*): *ward*, is door umlaut *werd* geworden, evenals de *a* van

het stamwoord in *lengte*, *behendig*. *Kon* van *kunnen* is een zwakke vorm. *Wist-witte* is de Onvolt. Verl. Tijd van *wijten* (*witen*). *Dacht* was *dachte;* dit was *dakde* en dit: *dankede* (syncope). *Dwingeland* „is een ongewone samenstelling en zou eigenlijk „landdwinger moeten zijn, evenals „koekbakker" en „doodslager". *Godsvrucht: God vruchten* is God vreezen. God is het voorwerp der werking. De *s* in *godsvrucht* is dus eene ingevoegde *s*. — *Volmondig:* „*vol* beteekent *gevuld*, *volledig*, *duidelijk; mond* wil zeggen *spreken*, *zeggen*, evenals in *houd uwen mond*, *iemand den mond snoeren*, *niet op den mond gevallen zijn; volmondig* is dus: een vollen mond hebben = goed hoorbaar, duidelijk, volledig spreken." Als een fijn spraakkunst-geloovige laat de deskundige van den Papieren Cursus heel devoot drukken: *ten bate:* „*ten* voorzets. m. h. lidw. 3de nmv.: *bate* — zelfst. nmw. hier *manl.* of *onzijd.* 3de nv." Ook de vermakelijke geschiedenis van de onechte f en s is hier weer opgedischt: *verwaarloosd* (dus het participium!) „staat voor verwaarloozd."

Ziehier het een en ander uit slechts enkele van deze gedenkbundels van XIXeëeuwsche veelweterij (anders gezegd: Algemeene Ontwikkeling!) opgezameld.

Men heeft wel stemmen vernomen, dat de Onderwijzers-examens geheel en alleen in handen van de Lager-Onderwijsmannen behoorden te komen. Ik vrees niet dat mannen die den Papieren Cursus voor Taal op zijn rechten prijs weten te schatten, het te hard zullen vinden, als ik 't uitspreek, dat Heeren Inspecteurs deskundigen als die dezen *bespottelijken onzin* en *hemeltergenden zottenklap* deed drukken en quâ Cursus-leeraar aan zijn discipelen in handen gaf, zoo het kon, behoorden *te weren*. Want ik spreek nu niet namens den nieuwen tijd: ik herkauw niet dat deze menschen geen verschijnselen *zien* maar de oogen vol *abstracties* hebben, dat zij, in 't rampzaligst *dogmatisme* gevangen, zinloos *namenspel* voor taal-beoefenen houden en in hun waan dat taal iets geschrevens is, een zusammenschreiben van teekens, alle *werkelijkheid* hebben prijsgegeven. Niet dààrom behooren zij aan kant gezet, maar omdat zij (want die eene man is al weer representant), in 't gevoel van op den Pythischen drievoet te zitten, in hunne spraak niet enkel den buitenstaanden Profaan, maar in hunne wijsheid ook de *diepste*, *allerergerlijkste onkunde* verraden. Mag aan zulken opleiding en examen beide zijn toevertrouwd? Wordt het geen tijd, dat deze Augiasstallen worden uitgedragen en schoongemaakt? [1])

[1]) Het aantal Cursussen neemt steeds toe. In den laatsten *Sollicitant* (5 Sept.) bieden zich weer aan, de Heeren Adr. M. de Roon, Hoofd eener School, en

II.

Ik geloof, dat er als in alle dingen die des menschen zijn, ook in de taal educatie zijn mag. Maar als in 't opvoeden van kinderen mag de educatie niet zijn een aan de natuur vijandige macht. Alle educatie die op *onnatuur: onwaar zijn* en *schijnleven* uitloopt, is slecht.

Elke samenleving die het tot zekere hoogte van cultuur brengt, krijgt naast de Levende Taal (de taal die daar zonder educatie vrij heen leeft) in haar natuur-rijkdom van dialectische individualiteit, een *Algemeene Taal* (κοινὴ διάλεκτος). Ook in de taal ontstaat er te midden van die cultuur een streven naar *Uniformiteit.*

Uniformiteit is zeker een noodzakelijk bestanddeel van samenleving. Maar als zij de *persoonlijkheid* van het individu gaat opheffen en op algemeene *karakterloosheid* uitloopt, dan herstellen eindelijk de individueele natuurmachten het evenwicht. Ook in de taal [1]).

Waar een *Algemeene Beschaafde Spreektaal* bestaat, behoort die òòk *Schrijftaal* der Beschaafden te zijn [2]). Behòòrt: ziehier een zaak van educatie.

Gelijk men naar gelang van gelegenheid en omstandigheden

A. N. Schouten, 1e Onderwijzer a. d. school voor U. L. O. te Heusden. Zij openen een *Schriftelijken Cursus* (let wel) *voor de Hoofdakte*, waaraan men voor zes gulden per jaar slechts deel kan nemen. Wie zijn nu die Heeren? Toezieners op ons Onderwijs waakt!

[1]) Vgl. Beckering Vinckers, *Taal en Taalstudie* I, 375—376. Dit mogen sommige van onze Taalgeleerden eens goed in hun oor knoopen. Lezers, die de zaak waar 't tegenwoordig om gaat wat dieper op willen vatten, mogen, met de gedachte aan de veldwinnende democratie, bij het aangehaalde uit Vinckers de tweede en vierde noot in het volgende hoofdstuk IV vergelijken. Wij gaan volksaardig d. i. nationaal worden. Dat kunnen gèèn taalkundigen tegenhouden. Men leze eens wat Halbertsma in de *Inleiding* 6—8 v. zijn *Aant. op d. Spieghel Histor.* IV *D.* over het democratisch karakter der taal zegt! Zie ook Everts, *Handl.* Congres Brugge 1884, 151.

[2]) Vgl. De Vries, *de Nederl. Taalkunde.*

spreekt, zòò schrijft men, ook naar gelang van gelegenheid en omstandigheden.

De taal der groote zeggers in proza en poëzie (woordartisten) behòèft niet in alles: Beschaafde Spreektaal te zijn. Zij doen waartoe de geest hen drijft, om zich te vertolken. Hùn taal, meer dan eenig mans taal, is *individueel*.

Artisten zijn, in de taal, beide revolutionnair en conservatief. Zij gebruiken wel, niet-mèèr, of althans in 't beschaafd milieu niet-meer gesproken taal; zij vormen ook wel nieuwe taal.

Artisten behoeven op schòòl het schrijven niet te leeren [1]).

Er is *velerlei* spreektaal [2]).

De Spreektaal bij uitnemendheid is de *Beschaafde Omgangstaal*. Die is de basis. Die is grond-wet. Die is *Grammatica*. Zij heeft zelf weer verscheidenheid van vorm en uitdrukking voor verschil van persoon, plaats en tijd. Niet alle beschaafden hebben hetzelfde wòòrdenfonds; ook niet allen één en dezelfde Grammatica.

Er zijn plaatsen en oogenblikken dat de mensch der samenleving, noch natuurlijk kàn, noch wààr dùrft zijn. Voor die gelegenheden is er een traditioneele taal, die ànders niet gehoord wordt, misschien gezien op papier. Dit is een *soort* spreektaal.

Zijn *buitengewone* tijden heeft ook de dagelijksche, practische mensch, dat ook hij aan zoo iets als artistieke uiting behoefte heeft. Dan wil hij een niet alledaagsch en ongemeen woord. Hartelijke deelneming, droefheid, warme dankbaarheid, vereering inspireeren dat soms; God inspireert het gebed van den eenvoudige, den waarachtig geloovige. — Maar nog mèèr vervallen de menschen dan in boeketaal, vaak doode formule [3]).

Daar is spreektaal die geheel buiten de *sfeer* der omgangs-

---

[1]) Wel dìt inzuigen: dat een artist niet nàpraat.

[2]) Vgl. Kalff, *De Gesch. onzer Taal.* Gids 1890, 490.

[3]) Zie over dichterlijke oogenblikken en hun uiting bij den gewonen mensch ook de Inleiding op het *Friesche Woordenboek*, bl. IV, waarvan onlangs de Proeve verscheen.

taal klinkt: zoo'n geheel aparte plaats heeft b. v. de man op den kansel. Het *ongemeene woord* is daar thuis: er is daar overgang tot artistenidioom. — Doch ook hier is veel doode formule.

Zoo als er *soort* van spreektaal is, is er nu ook soort van schrijftaal: die spreektaal geschreven.

De Algemeene Schrijftaal behoort = de Algemeene taal van den beschaafden omgang te zijn.

Iemands moedertaal is eigenlijk de taal van zijn moeder. Alle dialect is moedertaal. Die dialecten samen vormen, als men wil, de Moedertaal. De Algemeene Beschaafde Spreektaal is de Moedertaal bij uitnemendheid [1]).

Bij de conservatieve *Vrouw* in haar afgesloten huiselijken kring is de zuivere, nationale overlevering van de voorgeslachten [2]).

De *Beschaafde Moedertaal* ondergaat in alle hoeken van ons land, den invloed van ieders bijzonder dialect. In abstracte „zuiverheid" is zij nergens. Zij bestaat, behalve in de inbeelding van taalkundigen, nergens als abstractie. Zij leeft in velerlei schakeering [3]).

Die invloeden der dialecten zijn *wettig*, en *noodzakelijk voor het leven dier Beschaafde taal zelve* [4]).

---

[1]) Vgl. Beets, *Verscheidenheden* II, 51—60; Steinthal, *Von der Liebe zur Muttersprache* in *Gesammelte Kleine Schriften* I; Beckering Vinckers, *Taal en Taalstudie* I, 47; Roorda, *Verslag. en Meded.* v. de Kon. Acad. 1856 I, 98.

[2]) Zie Beets, *Verscheidenheden* II, 56—57. Vgl. *Handelingen* v. h. T. en Lk. Congres 1875: 174; Alberd. Thijm aldaar 269.

[3]) Vgl. Beckering Vinckers *Taal en Taalstudie* I, 56; 66; Kalff, *De Geschiedenis onzer Taal* in *Gids* 1890, pag. 490; Roorda, *Verslag. en Meded.* der Kon. Acad. 1856 I, 94; Land, *Over Uitspr. en Spell.*, 41. Vgl. vooral Schleicher, *Die Deutsche Sprache* (4te Aufl), 111—112; en Osthoff, *Schriftsprache und Volksmundart*, 33—36.

[4]) Zie De Vries over de dialecten en de Algemeene Taal in de Inleiding van 't *Woordenboek* XLI—XLII; doch dit is veel te eng. Men leze *Handel.* Congres Brugge 1884, de uiteenzetting van Hugo Verriest 281—293. Vgl. Dr. J. W. Muller in *Taal en Letteren* I, 227—228; Winkler in *Oud-Nederland: Spreektaal en Schrijftaal, Volkstaal en Boeketaal*, 1—31; en 31—41: aldaar een wolk van getuigenissen van met Winkler meer of min gelijkgezinden. Vgl. L. Leopold in *Mijn Leesboek voor de Volksschool*, 48—50. Zie ook Beckering Vinckers, *Taal en Taalstudie* I, 376: »Er bestaat een purisme, een jagen naar zuiverheid, dat terwijl het de taal rein en ongekrenkt tracht te bewaren, inderdaad haar groeikracht verlamt; want een al te groote vrees voor nieuwe woorden en wendingen, nieuwe be-

Lichter en vaker dan in 't spreken, raken sommige menschen in 't schrijven meer of minder ver buiten de sfeer van de omgangstaal. Wij allemaal voelen ons dan wel in betrekkingen waarin we met menschen van aangezicht tot aangezicht niet komen. Zoo kan zich in iemands schrijven, als is hij geen artist, een ongemeen woord, van 't algemeen afwijkend woordgebruik, een eigenaardige woordschikking, een bijzondere wending voordoen.

Dàn: door den invloed van die geschriften, die opvolgende geslachten blijven lezen en ook nog anders, zal zich, ook in een milieu waar Spreektaal Schrijftaal is, op den duur een hoeveelheid apàrte schrijftaal vormen [1]).

Doch men moet er niet van *uitgaan*, dat er, waar een *Be-*

teekenissen, platte uitdrukkingen der omgangstaal, is weinig minder noodlottig voor de welvaart van een gesproken taal, dan wanneer men door overmaat van liberalisme in het andere uiterste vervalt"; Dittes-Wendel, *Methodiek voor de Volksschool*; Behaghel, *Die Deutsche Sprache*, 58—59; Heinrich Rückert in *Deutsche Vierteljahrsschrift*, 1864 (ook bij Socin 491—492); Francke, *Reinheit und Reichtum der deutschen Schriftsprache gefordert durch die Mundarten;* Osthoff, *Schriftsprache und Volksmundart;* Werder, *Vom Unterrichte i. d. Muttterspr. etc.* 13—15. Vgl. *Handel.* v. het XIV Nederl. Taal en Letterkundig Congres, Maastricht 1875, 157—178: Kern kwam daar op voor het recht van het dialectische woord, Nolet de Br. van Steel. de bestrijder van 't Westvl. Particularisme daar tègen op. Daarop verdedigt Alberd. Thijm de West-Vlamingen: Wat hij van dat Particularisme gezien heeft, verdient niet den naam van onzinnig; die schrijvers hebben zich een publiek gevormd, dat zonder hen niet tot de lezers behooren zou; ze bereiken een publiek dat met de gewone litteratuurtaal niet te bereiken is. Er moet vrijheid zijn; de vraag is maar of een schrijver z'n taal kènt. De West-Vlaamsche »fouten" te beoordeelen is voor Noord-Nederlanders moeielijk. In de voorbeelden van foutieve taal door Prof. Hermans gegeven, *gejogen* voor *gejaagd*, *verblonden* voor *verblind*, »zie ik geen bewijs dat dergelijke Verl. Tijden geen recht van bestaan hebben:" »Waar zal men toch de grens trekken tusschen vormen, die recht van bestaan hebben, en die 't niet hebben" (171—173); vgl. Alberd. Thijm in *De Toekomst* XVIII. Prof. Kern (177) is 't heelemaal met Th. eens. Th. is »de eenige, zegt hij, die werkelijk *liberaal* over de zaak gesproken heeft." In zake het Particularisme behoort het Congres geen besluit te nemen. Geen vijandige demonstraties maar *vrijheid.* — Het Academisme heeft de *waarde* van de dialecten voor de Algemeene taal nooit kunnen begrijpen. Zie Gottscheds *Beiträge zur Kritischen Geschichte der deutschen Sprache.* Daartegen Bodmers *Voorrede* voor 't tweede deel van Breitingers *Kritische Dichtkunst* en Breitinger aldaar zelf; vgl. Braitmaier, *Geschichte der Poet. Theorie und Kritik v. d. Diskursen der Maler bis auf Lessing* I, kapit. 1; en Socin, *Schriftsprache und Dialekte* II, 3, Cap. 2.

[1]) Ook in 't Middelnederlandsch is al iets van Schrijftaal. Zie Te Winkel, *Geschichte der Niederl. Spr.* in Pauls *Grundriss* I, 638—640. Vgl. Kalff, *Gids* 1890, 479—483. Ook Kern *Handel.* Congres 1875, 160.

schaafde Sprèèktaal is, aparte Schrijftaal (de artisten dus daargelaten!) behòòrt te zijn: daar hoe minder hoe beter. *En gros* zij in zoodanig milieu Schrijftaal = Spreektaal. Moet de Schrijftaal afzonderlijk worden aangeleerd en kunnen haar regels alleen gehandhaafd worden bij veroordeeling van de Spreektaal als iets „foutiefs", dan *is* zij, of *wordt* zij daar een *doode* taal, die als Schrijftaal van een *levende* natie haar recht verlòren heeft [1]).

Hetzelfde recht dat het dialect heeft in 't sprèken der Beschaafden, heeft het in 't schrijven.

Educatie ga uit van de echte geroepen auteurs, van gèèn taalgeleerden. Zij mag de Beschaafde Spreektaal niet vijandig worden. Ze hebbe zoo weinig mògelijk gemeen met de oude grammatische *Sprachrichtigkeit.*

Educatie behoort niet te worden aangepreekt. Maar wij moeten ons in de lectuur van de echte auteurs onder den invloed brengen: op de scholen hebben we, *als de leerlingen tot eenige individueele zelfstandigheid zijn gekomen*, op hun juistheid, kracht en schoonheid *opmerkzaam te maken.*

III.

Onder bijzondere omstandigheden kan een aparte schrijftaal naast en tegenover de Algemeene Beschaafde Spreektaal ontstaan.

In ons tegenwoordig Nederland stààn spreek- en schrijftaal vijandig tegenover elkaar [2]).

---

[1]) Over *doode taal* zie Lasker, *Wozu studirt man Sprachen*, 278, 279—282, 283—284. Vgl. J. Grimm, *Ueber Schule*, *Universität*, *Akademie* i. d. *Auswahl* 198—200.

[2]) Vgl. De Vries, *Verslag der Redactie van het Nederlandsch Woordenboek*, 3de Taalcongres: »Wie, die eenig taalgevoel in den boezem draagt, weet niet hoe zich bij ons eene stijve eentonige boekentaal heeft gevormd, telkens en overal van de gewone spreektaal afwijkende, zoodat wij werkelijk, gelijk sommige Oostersche volken, twee verschillende talen, eene deftige en eene voor dagelijksch gebruik schijnen te bezitten? — — Wij eischen, dat uit de schrijftaal die platte, koude eenvormigheid worde verbannen, die alle leven uitdooft en aan het volk belangstelling ontneemt in geschriften, wier taal het niet als de zijne erkent. Daarom beschouwen wij het als den plicht van elk, wien de taal ter harte gaat, de verfrissching van den Nederlandschen stijl uit de levenwekkende bron der gesprokene volkstaal met alle krachten te bevorderen;" Halbertsma, *Aant. op IVde D. v. d. Spiegh Hist.*, de *Inleiding*, die we belangstellenden zeer aanraden om te lezen, 1—84 passim; Prof. Dr. H. Logeman in den *Gids* April 1893: *Taal-Radicalisme* 148—164; Dr. J. W. Muller in *Taal en*

Hòllandsch dialect kreeg in den loop der XVIIde eeuw de hegemonie in 't *spreken* [1]).

Met het *schrijven* ging het anders.

De kunst van schrijven was in 't laatst der middeleeuwen achteruitgegaan. In de tweede helft der XVIde eeuw kwam er weer groote lust toe. Er werd patriotisch [2]) geijverd om in eigen taal te doen wat de Ouden in 't Latijn en Grieksch hadden gedaan. De kunstbegeerige geesten koesterden een warme liefde voor 't inheemsche woord [3]). Maar in ideale eenheid en voltooidheid stond hun tegelijkertijd voor oogen: de Latijnsche kunsttaal. En de Oudheid had een *Goddelijk* gezag voor de menschen [4]). Ze kregen het denkbeeld van een alle menschen

---

Letteren 1891, *Spreektaal en Schrijftaal in 't Nederlandsch* 196—232, vooral 196—208; Beets, passim in *Verscheidenheden*.

[1]) Zie o. a. Dr. J. W. Muller in *Taal en Letteren* I, 225. Dit is algemeen erkend. Door invloed der Schrijftaal vooral en door 't verkeer kwamen er ook andere bestanddeelen in.

[2]) Vgl. Dr. Kalff, *Gesch. der Nederl. Lett. in de* XVIde *Eeuw* II, 217—218; 226 (vgl. de *Toe-eyghenbrief* v. d. *Twee-spraack* 1—3); Scriverius *Voorrede* aan Jac. v. Dijk van *D. Heinsii Poemata*, 1618, 3—6 en 't gedicht *Aen den selfden* 9—20; Hugo de Groots *Parallelon Rerumpublicarum*. Vgl. Du Bellay's *Défense et Illustration de la Langue Française* en Opitz' *Aristarchus sive de contemptu linguae Teutonicae*. Zie Borinski, *Die Poetik der Renaissance etc.* pag. 3.

[3]) Zie Kalff II, 217—226; J. Ochtman Sz. in Heremans *Museum* I, 2. Ook van onze XVIIe-eeuwers is dit bekend. Vondel: Brandt, *Leven* (Verwijs) 100; Hooft: *Brieven* II, 1; Bredero: zie *Aanhangsel*. Zie de opmerking van Beets over Vondel in *Verscheidenheden* II, 59. Zie voor Ronsard het *Abrégé de l'Art poétique;* Beckherrn, *M Opitz*, *P. Ronsard und D. Heinsius*, 49 e.v.v. Het openbaarde zich hier als elders in het opzoeken en beschermen van het ingeborene en het verbannen van het vreemde woord.

[4]) Scriverius in zijn *Opdracht* van Heinsius *Nederduytsche Poemata*, 5: »de Grieckscbe tale" — »(van waer alle geleertheyt ende wetenschap ontspruyt: maer insonderheyt de Poësy haeren eersten oorspronck, konste, aerdt ende soeticheyt ontleent.)" En die eerste Poëzie wàs voor de Renaissancemenschen Goddelijke Openbaring: het was een verborgen Theologie: dit, en verwante denkbeelden komt men overal in de Renaissance-letteren tegen. Vgl. Van Manders *Wtlegghingh op den Metamorphosis*, 1604; en zie voor de beteekenis die men aan de Mythologie hechtte: Cholevius, *Geschichte der deutschen Poësie nach ihren antiken Elementen*, I 346—353; vgl. ook Bisschop, *Van Effen*, 25; er blijkt uit hoe alles zich om de Ouden draaide; hoe zij de geesten letterlijk gevangen hielden. [Nicolaas Borremans (v. Doorninck), de vriend van G. Brandt, vertaalde het herhaaldelijk gedrukte boekje van Palaephatus *Van de Ongelooflyke Historien*]; ook Vondel passim in zijne *Berechten*, voor de *Metamorphosen* vooràl; Brandt in de *Inleydinge tot de Beschryving der Vertooningen etc.*, 255 e.v.v. (*Gedichten*, 1649). (In verband hiermede zie voor de toenmalige op-

bindend taal-ideaal [1]). Ook gingen ze, verlokt door 't rhetorisch mooi der Klassieken, bepaald ook in *mooi* schrijven hunne eer stellen; in *mooi* ook afgezien van waarheid en artisticiteit [2]). Men zette zich aan 't vormen van nieuwe woorden, nieuwe zinnen; aan 't opstellen van wetten voor 't goed-schrijven; maakte ook ijverig studie van figuren, tropen, epitheta [3]). In dit alles ook had men bijna nooit het oog van 't Latijn af. Met groot talent werd deze taalhervorming en taalschepping aangepakt. En de XVII[de]-eeuwers zetten het krachtig en met goed geluk voort.

Wat was voor de nieuwe *Schrijftaal* de grondstof? Meer dan waarschijnlijk dat het *Vlaamsch-Brabantsch* 't voornaamste fonds is geweest daar men uit trok. Vlaamsch en Brabantsch was de taal van de schrifturen de voorafgegane periode en daar baseerde het nieuwe toch op, en nièt het flauwst in Zuid-Nederland sloegen ze de hand aan 't werk: Brabanders en Vla-

---

vatting van het dichter-zijn: Daniël Heinsius *Oratio de Poëtis et eorum Interpretibus*, 400—407 in *Heinsii Orationum Editio Nova etc.* 1657). Vgl. omtrent dit onderwerp: Körting, *Die Anfänge der Renaissance-litteratur I*, 308-315 over den strijd tusschen Joanninus van Mantua en Albertino Mussato. Alles was van of door de Ouden, had men zich in 't hoofd gezet. Vandaar dien overweldigenden invloed ook op de Germaansche volken. Zèèr typisch voor den Renaissance-mensch is de *Voorrede* van Van Manders aangehaald boek, met name 't laatste gedeelte.

[1]) Men denke aan Pontus de Heuiter in zijn *Nederduitse Orthographie* v. 1581.

[2]) Dat getuigt de geheele geschiedenis der toenmalige Theorie en Practijk beide. Merkwaardige staaltjes van rhetorische oefening in de Moedertaal zijn o.a. de in 1728 in deel XVI van de werken van Nil en ook in de *Brieven* (Ed. v. Vloten) uitgegeven P. C. Hoofts *Rede van de Waardigheit der Poëzy* en zijn òòk aldaar te vinden *Bewelkooming des Prinsen in 't jaar* 1630, allebei in het bekende *Sublime dicendi genus*, de *altiloqua forma* van Scaliger.

[3]) Vgl. *Hoofts Granida* in *Zwolsche Herdrukken* II, Inleiding XXXVI—XXXIX. In 1620 verscheen te Rotterdam, *Epitheta, dat zijn Bynamen oft Toenamen. Beschreven door Anthoni Smyters van Antwerpen. Een Boeck, niet alleenlijck bequaem ende dienstlijck voor alle die de Poëtenkonste beminnen, maer oock om alle andere Nederduytsche Compositien te vercieren.* Ten grondslag lag het Fransche Epitheten-lexicon van Maurice de la Porte (zie de *Voorreden*). Vgl. Van Mander in de Opdracht van zijn *Wtlegghingh.* Merkwaardig is een boekje *in Usum Scholarum* als G. J. Vossius'-*Elementa Rhetorica.* Vgl. Borinski *Die Poetik der Renaissance etc*, 13, en dan passim, Cholevius I 320—322; en zie Lib. III en IV van Scaligers *Poetices Libri.* Wat de Grammatische Studiën aangaat, zie Van Heltens *Bijdrage tot een Pragmatische Geschiedenis der Vaderl. Taalstudie;* ook Kluyvers *Proeve eener Critiek op het Woordenboek van Kiliaen*, Kollewijns stuk over de *Geslachten* in *Taal en Letteren* II, 22—50. Een opstel over dat grammatische streven verschijnt van de hand van Dr. F. Buitenrust Hettema in *Taal en Letteren.*

mingen waren dat groot aantal talentvolle, werkzame, bezielde mannen, schrijvers, dichters, kunstenaars, geleerden, die, Marnix voorop, van 't Zuiden uitgeweken, met Noord-Nederlanders samen in de XVIde en XVIIde eeuw Noord-Nederlands Schrijftaal vormden [1]).

Van dat doode Latijn is een verbazingwekkende opvoedende kracht uitgegaan. En aan onze zeventiende-eeuwers was de opvoeding besteed. Zij leerden òmgaan met taal. Groote dingen kwamen tot stand. Maar tot een werkelijk algemeene, allen in alles bindende taal-eenheid dreef men het, ondanks het Ideaal, niet. Wat ons in de toenmalige Letteren, die we in hun geheel terecht als het hoogste beschouwen wat we we tot nu toe in taal hebben voortgebracht, zoo aantrekt, is juist de individualiteit, de rijke natuur-verscheidenheid van taal. Wel staat Cats, die volksman is en volkstaal schrijft [2]), lijnrecht en vierkant tegenover Hooft, Huygens en Vondel, alle drie als artisten onpopulaire Renaissance-menschen. Maar ook dèze, handhaven èlk hun recht om geheel zich-zelf te zijn: alle drie zijn ze door en door individueel. Dat recht handhaven ook vele kleineren. Al te zamen zijn ze te *oorspronkelijk*, te *frisch* en te *wààr* om in Uniformisme hun natuur aan banden te kunnen leggen en het te onderdrukken, wat zij gevoelden, zòò en niet anders te moeten zeggen. Het Leven bruischt om hen heen, en aan overvloed van Leven hadden zij behoefte. Geen van die drie Grooten die de Levende Taal niet eenigszins in eere houdt: Huygens 't meest, maar ook Hooft en Vondel, zelfs drama en geschiedwerk, zijn, meer of min, van dialekt doortrokken. Met beide voeten op den bodem van hun moeders Taal staan zij

[1]) Zie Prof. Jan te Winkel, *Geschichte der N. Spr.* in Pauls *Grundriss* I, 641—642; dezelfde *De beoefening der Germanistiek* 28—29; Dr. J. W. Muller, *Spreektaal en Schrijftaal in het Nederlandsch* (*Taal en Letteren* I), 208—223. Vgl. T. Roorda's *Verhandeling over het onderscheid en de behoorlijke Overeenstemming tusschen Spreektaal en Schrijftaal etc.*, vooral de laatste helft; ook hij tracht een aantal bijzonderheden onzer schrijftaal uit het Zuid-Nederlandsch te verklaren; Winkler, *Volkstaal en Boeketaal* 25—26. Zie ook Dr. Kalff, *Geschiedenis onzer taal* in *Gids* 1890, 483—485, en *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde in de XVIde eeuw* II 217—226; 262—295, en passim.

[2]) Vgl. Dr. Hettema, *Taal en Letteren* II 383, noot; Dr. J. W. Muller, I 229; ook Collot d'Escury, *Holland's roem* III 38—39; Halbertsma, *Inl. Aant. IV D. Spiegh. Hist.* 20; Vlitius, bij Jonckbloet III, 12. Over hem zie vòòr alles Dr. A. Kuyper *Het Calvinisme en de Kunst* de geniale bladzijden 31—39 en 83—87.

niet; maar ze trekken er toch allerlei voordeel uit en houden haar schatplichtig. In Cats zegeviert de zuivere nationaliteit en Bredero gaat in zijn werken een ware(n) schat van onvervalschte volkstaal vergaren [1]). In den bloeitijd is er dus behalve de dialecten en daaronder het Hollandsche dat men het recht van hegemonie meer en meer toekent en dat zich allengs gaat fixeeren [2]): rijkdom van artisten-idiomen en nog rùimte voor Levende Moedertaal-geschreven.

Mààr er was nòg iets.

In de Renaissance waren de menschen zich gaan onderscheiden in geletterden („ontwikkelden") en ongeletterden („onontwikkelden"), en dit werd een zaak van fatsoen. Dit verschil bracht een verschil van *taal* mèè. Een fatsoenlijk geringschatten van de volkstaal (die was 't idioom der òngeletterden en geen litteratuurtaal meer!) was er 't natuurlijk gevolg van. In de hòòge kringen veràchtte men ze [3]). De meeste wetenschapsmannen trokken er den neus voor op; die wisten alleen van Latijn en zoo [4]). Besmet met die voornamigheid waren zelfs de dichters, de echte, Huygens en Hooft [5]). Er moest van zèlf, zoowel hier als elders waar men de Renaissance had, een zoogenaamde „Litteratuurtaal" komen: een Hollandsch bòven het volk, een Hollandsch van hoogeren rang, een Hollandsch zelfs niet ùit het volk. Het kwam. Kon men het al niet spreken, men had nu ten minste iets fatsoenlijks om te schrijven. Groote en kleine talenten, menschen die de klanken uit hun moeders mond beminden maar tevens gevangenen van 't Klassicisme, hebben ons, begèèrig ook om den geletterden-màn voor die

---

1) Zie in het Aanhangsel: *Bredero over Moedertaal.*

2) Vgl. Vondels *Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste* (in *Poëzy of Verscheide Gedichten* 1651).

3) Vgl. Jonckbloet, III, 19; IV, 55—57. Vgl. eens voor later, onzen tijd, *Handel.* Congres Brugge 1884, 150!

4) Vgl. Jonckbloet III, 12; vooral de brief van Vlitius aldaar. Van Helten, *Bijdrage tot eene Pragmatische Geschiedenis etc.* De uitzonderingen niet te na gesproken: zoo De Groot in zijn *Parallelon Rerum publicarum:* zie Huet *Land v. R.* II, 2, 26—29, en aldaar over S. Stevin 15—19, 30—40. In 1860 nog kon men aan de Utrechtsche Hoogeschool niet promoveeren met een Nederlandsche stof in de Nederlandsche taal. (Ten Brink *G. A. Bredero* I, 61.)

5) Vgl. Jonckbloet III, 12—14.

moedertaal te winnen [1]), reeds in de XVIIde eeuw een *Algemeene* Schrijftaal gevormd [2]). Het was een mengsel van Zuid-Nederlandsch, Hollandsch en ander dialect, Latijn [3]) en artistentaal [4]). En wel was er geen volstrekt Uniformisme, maar patrones van die Schrijftaal was die, volgens sommigen, Hol-

---

1) Zie al de *Opdracht* van 't *Ruygh Bewerp.*

2) Voor de wording dier kunsttaal zie ook Vondels *Aenleidinghe.* Vgl. Roorda *Versl. en Meded.* 1856 I, 105—105.

3) Zie o. a. Moltzer in *Studien en Schetsen: De invloed der Renaissance* 37—39. Daar o.a.: »Nevens de losse en levendige, frissche en onverbasterde spreektaal, met moeite gered uit den Boergoenschen chaos, werd een stijve, gewrongene, eentonige schrijftaal aan ons volk opgedrongen, door een groote, schier onoverkomelijke klove van haar verwijderd." En: »Het onderscheid tusschen de Hollandsche spreek- en schrijftaal is allengs zòò groot geworden, dat de spraakkunst der eerste vergeleken met die der tweede tegenwoordig werkelijk »vermakelijk" mag heeten;" ook in *De Nieuwere richting i d. Taalk.* 17—19. Vgl De Vries, *De Nederl. Taalk.* 15—16, 18. Onze eerste strijder tegen de verlatijnsching van de Moedertaal-grammatica, de man die er altijd en altijd op wees dat we onze eigen grammatica hadden, is *Bilderdijk*; vgl. b.v. *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden* I, 57; III, 8, 10, 39, 40; *Nieuwe T. en Dk. V.* II, *Van de zoogenaamde Buigingen der Naamwoorden;* III, 75, 98, 101; *Nederl. Spraakleer*, 90—92; vgl. ook aldaar *Voorrede* XV—XVI; *Voorlezing. o. d. Holl Taal* 282. *Diè* heeft geweten wat taal is; bij diè(n) moeten onze »deskundigen" in de leer, — hoort hem over den invloed der spraakkunstenaars in de eerste der *Voorlezing. o. d. Holl. T.* Wil men weten hoe totààl verlatijnscht onze Hollandsche grammatici waren, hoe de zuivere onvervalschte moedertaal hun geen rotte pere waard was, dan moet men de ergerlijke bladzijde 43 in B. Huydecopers *Brief over den Ablativus Absolutus* in deel I van *Werken v. d. Maetschappy der N. L.* 1772 lezen. (Vgl. Bilderdijk *Voorlezing. o. d. Holl. Taal*, 20). Zie nog *Kort Begrip v. h zamenstel onzer Taal etc.* 1827 (v. Olivier Schilperoort), *Inleiding* en het boek zelve; bladz. 4 wordt heel juist opgemerkt: »Aan de Lat. Spraakl. de regelen v. onze moederspraak te onderwerpen, kan niet anders dan eene Taalbeschrijving opleveren, vol tegenstrijdigheden, evenals bijv. eene Staatsbeschrijving v. Turkije zijn zoude, indien daarbij als vereischte gevorderd ware dat de opgave v. den regeeringsvorm ingedeeld moest zijn naar de hoofdstukken der Nederl. grondwet": zulk een Staatsbeschrijving zou geen »meer wartaal zijn, dan of men ten aanzien der zoogenaamde *declinatie* opmerkte: De *declin.*, dat is de *Verandering*, welke een *nomen* i. d. uitgang van zijnen *casus rectus* voor de onderscheidene *casus obliqui* ondergaat, bestaat voor de Nederl. spraak daarin, dat, met uitzondering v. d. eenigen casus genit. sing. gen. masc. et neutr., de gezegde *Verandering* of *declinatie* het *nomen* in alle zijne *casus* Onveranderd laat. Over 't aandeel der Spraakkunstenaars in onze *taalverknoeiing* verschijnt een opstel van Dr. Hettema i. *T. en L.* Wat Vondels invloed betreft, zie Huydecopers *Proeve* en v. Helten, *Vondelgrammatica* passim; voor *Hooft*: o.a. zijn *Waarnemingen* (bij Ten Kate, *Aanleiding*).

4) Vlg. De Vries *De Nederl. Taalk.* 16—18, Jonckbloet III, 369.

landsche familie-eigenschap, de plechtstatige deftigheid[1]). Anders te schrijven dan men sprak, in minachting van 't natuurlijk spreken, werd in de oogen van elk zich beschaafd rekend man al meer en meer als deftige gekleedheid.

Zoo werd dat denkbeeld van een in Grammatica en Woordenboek en auteursgebruik gefixeerde taal aanvankelijk verwezenlijkt: want er werd vèèl geschreven! [2]) En daarin lag de toekomst.

Zoodra het gedaan was met de XVIIde eeuwsche oorspronkelijkheid en kracht en alle natuurleven verdwèèn voor manier, brak het tijdperk van het echte Academische Uniformisme aan [3]). De codificatie van wat mocht en niet mocht kreeg haar volle beslag. *Ook den taal-artist, ook Vondel en Hooft werd de wet gesteld; het was gedaan met hun autonomie.* Het gezag berustte van toen af bij den Schrijftaal-auteur die op Grammatica en Woordenboek gezworen had. Het Renaissance-ideaal van èèn taal voor alle menschen was werkelijkheid geworden.

Deze tijd is aangebroken in de laatste decenniën der XVIIde eeuw. Het Fransch en de Fransche Letteren zijn het Latijn toen gaan vervangen. Frankrijk was het land der *Moderne* Klassieken. Daar had men de Ouden, op hun eigen weg, ingehaald en was op dien weg vèrder gekomen. Bredero en Huygens worden met Hooft en Vondel, worden met Cats, elk met zijn taalbegrip in een hoek der Académie Française gezet. Andries Pels en Dr. Meyer zullen nu zeggen hoe het is of hoe het zijn moet. En Meneer Blaauw en Meneer Moesman Dop en zoo, zullen hen helpen reglementeeren. Waarom niet? Niets kleins is moeielijk voor hen die willen!

Uit het volgende proeve men den geest van het tijdvak, van de menschen van wie, ik zeg niet ònze schrijftaal, maar *ons*

---

1) Vgl. Jonckbloet, *Gesch. der Nederl. Letterk.* VI, 452. Dr. J. W. Muller in *Taal en Letteren* I, 214, 226, vgl. 205—206 (vgl. *Het Schoolblad* 20 Juni 1893: *Taal en Stijl in officieele stukken*); Nassau *De Levende Taal*, 213; Land, *Over Uitspraak en Spelling*, 6, noot; *Verslag. en Meded. d. Kon. Akad.* 1856 I, 98; De Vries, *De Nederl. Taalk.* 33—34.

2) Mostart noemt in zijn *Nederd. Secretaris* (1635) zijn eeuw al: »*de schrijfzieke*" (pag. 7 der *Toeeygening*), waarin »ieder doende (is) met boeken te maeken en uyt te geven". Daar »was naeuwlijx eenigh stof in onze tael onverhandelt overigh".

3) Vgl. Dr. Kalff, Gids 1893, IV, 487.

Schrijftaal-idèè regelrecht afstamt. De spraakkunst die, op aanraden der Heeren Burgermeesteren Coenraad van Beuningen en Joannes Hudde, door de Heeren van *Nil Volentibus Arduum*, **ten gebruike der Openbare Scholen** van Amsterdam op touw was gezet is nooit afgekomen. · Maar een drietal hoofdstukken van het Eerste Boek zijn in 1728 tot onze leering uitgegeven.

Afgekeurd worden in het Hoofdstuk *Van de Metaplasmus*, *ofte Woordvervórminge* vormen als *dreyen*, *zweyen*, *hild*, *overtallig*, *ouderdoom*, *herkoomst*, *verrokken*, *plokken*. Vooral te mijden zijn *verslegen*, *of*, *winschen*, *dinken*, *mit*, *bringen*, *verfresschen*, *vynen*, *ontbrekt*, *sprekt*, *verblenden*, *beus*, *veugen*, *stik*, *vinnen*, *mellen*, *penzen* en al zulke, die „te hard" zijn. Dit „te hard" meenden zij ernstig. Aan dùbbelheid van vormen in dichtertaal stooten zij zich nog niet: *vernuwen*, *versteuren*, *veur*, *konst*, *locht*, *vrind* en *vrund* worden àângenomen, daar zij bevorderlijk kunnen zijn aan de zachtheid en zoetvloeiendheid van het vers.

Doch was men evenwel niet mooi aan het uitbannen, en — decreteeren? [1])

't Is in deze Grammatica en dit Hoofdstuk, dat met zoovele woorden de weglating der buigingsvormen bij het lidwoord van onbepaaldheid, de bezittelijke voornaamwoorden en het telwoord *veel* wordt afgekeurd. Voorbeelden uit Hooft en Vondel worden bijgebracht en dan klinkt het: „Doch wij oordeelen, dat het best is geen verkortinge in eenige van deze opgetelde woorden te gebruiken; eensdeels om dat naauwkeuriger der zelver Syntaxis uitgedrukt wordt; andersdeels om de veelheid der Monosyllaba, die eenige onaangenaamheid in ons Rym veroorzaaken, te myden". Alleen den dichter moet „wat vryicheid toegestaan worden"; men moet toelaten: „dat hy altemets, doch hoe spaarzaamer hoe beter, de verkortinge gebruike". De verkorting van de vormen van *ons* wordt echter ook den „Rymer" verboden. *Door de vingers te zien* zijn alzoo verzen als deze:

Ik hield *een'* andren weg, toen 't vliegende gerucht
Myn' loffelyken naam uitbromde door de lucht,

en

Een Godheid geeft *haar* glans door 's menschen oogen heen.

Voor de rechtbank der blanke Grammatica (integer vitae scelerisque purus!) kunnen zij niet bestaan.

Hier hebben de deskundigen die zich in hun geweten schij-

---

[1]) Pag. 58: »Wat het gebruik van alle déze verwisselingen aangaat, wy oordeelen, dat ze eenen, die met eene nette styl voor heeft te schryven, alle te myden staan: Maar alzo den Dichteren, om hun rym te vinden, eenige vryicheid toegelaaten moet worden, zullen wy, na ons oordeel, eens zeggen hoe ruim hen die te neemen is; alzo zy alle niet even gemakkelyk door den beugel willen". *Nètheid*, dàt was het! *Wat kon hun wàârheid en »eenheid van kunst en karakter" schelen.*

nen gedwongen te gevoelen om op de onderwijzersexamens de verbuiging van Lidw. v. Onbepaaldh. en Bezitt. Voornw. te *bevelen*, het genoegen ook hùnne Geestelijke Voorouders voor zich te zien. Ik denk, dat de Heeren elkander wel kennen zullen.

In de XIX[de] eeuw heeft het proza een bloeitijd gehad. De Woestijnperiode die met Nil begint, heeft maar honderd jaren ruim geduurd. Sinds het laatste kwart der vorige eeuw was er, en tot onzen tijd toe, beweging, vooruitgang, vernieuwing in onze Schrijftaal. Reeds Van Effen wou anders. De Friesche Van Harens verzetten zich tegen het Academisme. Wolff-Deken en Bellamy werkten in de goede richting. Geel, Beets, Thijm, Huet, Multatuli, Van Eeden, Van Deÿsel, en anderen deden 't hunne om meer natuur in ons schrijven te brengen. 't Is onze bedoeling niet, daarover in bijzonderheden te gaan. Als men maar opmerkt, dat wij allang weer op den goeden weg zijn. Men kan zelfs gelooven dat wij sinds èènige jaren den rèchten weg hebben. De dichters in proza en poëzie hebben àl hun vrijheden hernomen. De vrijheid der anderen zal daarop volgen.

De dichters!

Maar ik heb het in deze bladzijden *niet* over artistentaal. De vraag is dèze:

die duizende(n) menschen die boeken en kranten schrijven, die duizenden onderwijzers en andere pen-voerende lieden, die duizende(n) jongens op de scholen, de groote Beschaafde massa, hoe behooren diè *hun gedachten* uit te drukken? en hoe dòèn ze 't? hoe wordt 't hun vòòrgedaan?

Die groote Beschaafde (en de onbeschaafde) Massa is mèt haar voorgangers en leidslieden nog àltijd in de woestijn. Met onze *taalbegrippen* en met ons *Moedertaal-idee* zijn wij nog altijd op de lijn van *Nil Volentibus Arduum*.

IV.

Een nieuwe tijd is nu in ons, en om ons. Het is als de Oudejaarsavond der Renaissance. Haar ideeën hebben uitgewerkt. Haar instellingen en systemen, ook hare scholen, gin-

gen of gààn onder: daarmee gaat haar *Taal* [1]) voorbij, waarin de *nieuwe* menschen zich nièt uiten kunnen [2]). Het is niemands schuld; ideeën sterven slechts hun natuurlijken dood. Als elke tijd boet de Renaissance *eigen* schuld, de eenzijdigheid van haar ideeën. Zij heeft de natiën, ons Germanen inzonderheid, uit het bewustzijn van hun *oorspronkelijkheid* en *zelfstandigheid* gebracht [3]). Zij heeft het *Volk*, en met het volk *zijn taal*, ter wille van vrèèmde beschaving veracht en verstooten [4]) Zij heeft

[1]) Vgl. de Voorrede van *Parisismen*, naar Dr. Césaire Villatte. over het veranderen van het hedendaagsche Fransch.

[2]) Vgl. Körting, *Die Anfänge der Renaissancelitteratur in Italien*, I, 176: »eine exclusive Litteratursprache, indem sie, weil an die Schrift gebunden, ihre Laut- und Formengestalt nicht so rasch ändern kann, wie der wild und frei sich entwickelnde Dialekt, verleiht zwar einerseits dem Originaltexte der in ihr geschriebenen Werke die Möglichkeit, ein Jahrhundert, vielleicht auch zwei oder drei, zu überdauern, ohne sprachlich allzu sehr zu veralten, *ist aber andrerseits der grossen Gefahr ausgesetzt, hinter der vorschreitenden Culturentwickelung erheblich zurückzubleiben und zu einer Sprache zu werden, welche die abgelebten Züge des Alters an sich trägt und die Gedanken der Jugend weder mitdenken will noch aussprechen kann.* Vgl. 181: Die modernen Litteratursprachen — —, sind der steten Gefahr conventioneller Erstarrung ausgesetzt und dieser Zustand wirkt auch auf die Litteraturen nachtheilig zurück.

[3]) Vgl. Körting, *Anfänge* 172: »Ein Bruch mit der nationalen Vergangenheit ward herbeigeführt, wie er unheilvoller und unheilbarer gar nicht gedacht werden kann; ein Bruch, der nicht bloss in der Litteratur sehr entwickelungsfähige nationale Dichtungsgattungen ertödtet, sondern auch im politischen und socialen Leben zerrüttend und zerstörend gewirkt hat"; en vooral ook Paulsens oordeel over de Renaissance in *System der Ethik* (2te Aufl. 1891), 464—469; Moltzer, *De Invloed der Renaissance* 18—21, 22, 23, 30, 34—36; Herder, *Von der neueren Römischen Litteratur* (i. *Fragmente*, *Dritte Sammlung*).

[4]) Vgl. Körting, *Anfanger* 170—173: »Indem die Renaissancecultur ihrem ganzen Wesen nach vorwiegend durchaus auf die höheren Stände beschränkt blieb, so hatte sie bei den Völkern, bei denen sie zur Herrschaft gelangte, eine Zweitheilung der Nation zur Folge: die litterarisch gebildeten Classen, ... die eben zur Annahme der neuen Cultur fähig und bereit waren, schieden sich scharf von den nicht litterarisch gebildeten, welche, weil ihnen jede Kenntniss des Classischen Alterthumes fehlte, sich für dessen Erneuerung unmöglich begeistern konnten und folglich von den Brocken zehren mussten, die entweder die Cultur des Mittelalters zurückgelassen hatten oder die von der reichen Tafel der neuen Cultur gelegentlich für sie abfielen. Aus dieser Spaltung der Renaissancevölker in zwei auf verschiedener Culturstufe stehende Schichten ergaben sich die schwersten Nachtheile, die bis in die Gegenwart hinein verderblich fortwirken und von deren Folgen noch die Zukumft arg bedroht sein dürfte." »Seit der Renaissance hörte die Litteratur auf, ein Gesammtgut der Nation zu sein. — Denn seitdem wandten sich die Dichter und die Schriftsteller überhaupt, da sie selbstverständlich mit verschwindend geringen Ausnahmen den litterarisch gebildeten Ständen entweder durch ihre Geburt bereits angehörten oder durch ihre Jugendbildung

den *Vorm* boven het *Wezen* bemind [1]). Zij boet haar *Onwaarheid.*

Er is nu een jong geslacht, dat breekt met de onnatuur van tweeërlei taal; dat, niet meer gediend van de aardige Jan-Allemans-phraseologie, waarmee men *van alles* zeggen kan, zonder *iets* zelf te *zien*, te *gevoelen* en te *meenen* [2]), opkomt voor de rechten van zijn oorspronkelijk Germaansch.

Alles werkt tegenwoordig in die richting. De geheele eeuw door al bijna is er 't gevoel, dat het met het Taalonderwijs niet in orde is. En het moderne Schrijftaal-begrip werd dertig jaren te vroeg reeds door den Hoogleeraar *Roorda* verkondigd. Reeds in 1855 bracht hij het onderscheid tusschen onze Spreek- en onze Schrijftaal in de Koninklijke Academie van Wetenschappen ter sprake [3]), en in 1858 liet hij zijn *Ver-*

---

in dieselben eintraten, in ihren Werken eben auch nur wieder an ihre Standesgenossen, kümmerten sich nur um deren Beifall und vertraten nur deren Anschauungen und Bestrebungen; seitdem auch bildete sich eine eigene Litteratur- und Büchersprache aus, welche, wie die Litteratur selbst, ein Prärogativ der höheren Stände blieb. — — — Die Folge von allen diesen Verhältnissen musste sein, dass die unteren Stände litteraturlos wurden, denn was die Angehörigen der höheren Classen litterarisch producirten, das musste für *sie*, — — — mindestens zum grössten Theile unverständlich sein, wer aber von ihren eigenen Angehörigen zu litterarischer Production zich berufen fühlte, der versuchte, theils mit theils ohne Erfolg, in die oberen Regionen der Gesellschaft emporzudringen und dort sein Talent leuchten zu lassen. So verwahrlosten die unteren Stände litterarisch gänzlich." — »Und für den Mangel an guter Lecture entschädigt keines Sängers Lied mehr, keines wandernden Rhapsoden abenteuerliche Dichtung. So herrlich weit ist es mit den modernen Völkern gekommen, dass ihre *untern* Schichten in Bezug auf Geist und Gemüthsbildung unleugbar tiefer stehen, als es im Mittelalter der Fall gewesen, geradezu in geistiger Oede dahinleben. Darin liegt eine furchtbare politische und sociale Gefahr enthalten, welche dadurch noch gesteigert wird, dass die praktische Intelligenz der Volksmassen — — — sich im Laufe der letzten Jahrhunderte, — — gegen frühere Zeiten ganz ausserordentlich gehoben hat."

[1]) Vgl. Voigt, *Wiederbelebung des Classischen Alterthums*, 409—412; Körting, *Anfänge*, 165—168. Vlg. Körting 156, 159, 163, 182.

[2]) Vgl. Körting *Anfänge* 177: »in Nachahmung des Lateinischen gewann die rhetorische Phrase sich auch in den modernen Idiomen einen breiten Platz;" 167: »Eins aber ist gewiss: dass in Folge der Nachwirkung der Renaissancebildung die Völker West-Europa's noch heute unter der theilweisen Herrschaft der tönenden und schillernden Phrase stehen." De Vries, *De Nederl. Taalk.* 16—18; Jac. Geel, *Het Proza.* Men leze eens Otto Schroeder, *Vom Papiernen Stil*, 3de Auflage; Osthoff *Schriftsprache u. Volksmundart* 28—32. En trekke zich de litterairische critiek van den *Nieuwen Gids* eens aan, 1885—1893.

[3]) Zie *Verslagen en Mededeelingen der Koninkl. Akademie van Wetensch.*,

handeling [1]), daarop volgen. Roorda was van nature en door zijn studiën *geen Renaissance-mensch.* Zoo kòn hij de verhouding van onze tweërlei taal zien zooals het wàs. Vandaar dat er mèèr verstand van taal in zijn ideeën zit, dan in de mèèste van onze ideeënlòòze hedendaagsche „taal"- en „deskundigen" bij elkaar.

„De grammatische vormen en regels van elke *spreek*taal zijn *vast*, veel vaster als die van een *schrijf*taal, waar deze van de *spreek*taal verschilt: want in de *schrijf*taal worden die vormen en regels door velen verwaarloosd of dikwijls verkeerd gebruikt, omdat ze vreemd zijn aan de taal, zooals *zij* die spreken: maar de vormen en regels van *zijn eigen spreek*taal verwaarloost men niet. *Trouwens het gebruik van de taalvormen wordt in de spreektaal bestuurd door het instinct; en het taalinstinct werkt, even als alle instinct en als alle natuurwetten, vast en regelmatig*: onregelmatigheid heeft alleen dààr plaats, waar *vrije keus* of *willekeur* plaats hebben, zooals bij het *schrijven* in de *schrijf*taal"

Ziedaar waar Roorda van uitging! Hij verstond iets anders onder taalregels dan Gij, Heeren Spraakkunstenaars [2])! hij had een ànderen kijk op die „slordige" spreektaal. De èène these van zijn boek was dan: onze spreektaal is een zelfstandige, in zich-zelf volkomen, kant-en-klare, oorspronkelijke taal. En een andere: het *Zuid*-Nederlandsch karakter van onze Noord-Nederlansche schrijftaal [3]). *Die Schriftsprache* nu, zeide hij in het motto van zijn Verhandeling, *muss sich vor Fremdheiten zu wahren suchen; sie muss sich ferner immer von neuem aus der Volkssprache regeneriren* [4]). Die „Fremdheiten" wees hij ààn [5])

Letterk. I, II, III. Vgl. Pijnappel, *Spreektaal en Schrijftaal*, 1855; Van Vloten in *IJselkout*, 1855; v. Wieringhen Borski, *Het Grondig Taalonderw. verdedigd tegen Dr. Pijnappel*, 1855.

[1]) *Verhandeling over het onderscheid en de behoorlijke overeenstemming tusschen Spreektaal en Schrijftaal, inzonderheid in onze Moedertaal*, 1858. Vgl. Van Vloten, *Spraakwording, Taal en Schrift; Nederlandsche spreek- en schrijftaal*, 1859 (in 1871 als *Zielk.-hist. Inleiding ter algem. en Nederl. Taalk.*); Brill, *Over het Grammat. Geslacht der Naamw.* 1860 (Verhandeling op 't Congres te 's Hertogenbosch; ook i. d. *Handel.* 133—139; opmerkelijk de laatste bladz.)

[2]) Zie Roorda's schets van het Pedantisme, dat de Beschaafde Spreektaal als verbastering beschouwt, *Verhandeling* 4—5, 11—12. Het boven aangehaalde, aldaar, 16.

[3]) Dr. J. W. Muller operde deze stelling in *Taal en Letteren* I en bewijst haar voor zijn deel. Het behoort gememoreerd, dat Roorda in 1855 reeds op het Zuid-Nederlandsch element gewezen en zijn critiek op dat feit gebaseerd heeft. Zie vooral 160—195.

[4]) *System der Sprachwissenschaft*, 1856, 230. Op pag. 160 formuleert Roorda aldus: »Wij zullen het spraakgebruik en de regels van de taal zelf, zooals die door de beschaafde standen gesproken wordt, geregeld moeten volgen; maar ons

en critiseerde ze, en in zijn eigen *practijk* had hij de stoutheid zelfs dat kostbaarste kleinood, het lidwoord *den* te versmaden [1])! Dit is 't ongeveer wat Roorda *gedaan* heeft, — want het uitspreken van zijn denkbeelden, zoo duidelijk en bepaald, zoo ernstig en open, in dien tijd was een *daad*. Maar zij kwàmen te vroeg. Het was àl te oorspronkelijk. De Akademie vond het *niet noodig* zijn verhandeling in 't licht te geven [2]). Roorda's licht straalde hèlder, maar het kon nog niemand verlichten. Het soort van taalkundigen dat nù echter in aantocht is, zal zijn vergissingen wel làten voor 't geen ze zijn, zijn frissche(n!) geest op zich laten werken, zijn arbeid doen rènten in de Nieuwe Grammatica en hem hartelijk de *eere* geven die hem toekomt [3]).

---

daarbij aansluiten aan het werkelijk algemeene van de schrijftaal, waar dit met de aard en eigenschap van onze moedertaal niet in strijd is."

[5]) Zie *Verhandeling* 160—196.

[1]) In Roorda's taal is niet de minste vreemdigheid. De meeste menschen (ontwikkelde dan! taalkundige ook) zullen het boek hàlf doorlezen, voor ze merken dat het zoo in menig opzicht spreektaal in plaats van schrijftaal is. En die 't niet van te voren weet (immers dan ben-we bevooroordeeld), leest over *door vreemde invloed*, *van een grammatische vorm*, *de logische zin niet verstaan*, *aan de èène kant*, *het weglaten van de uitgang n* en al dat onverbogene stilletjes en heel op zijn gemak hèèn, — zonder het voorloopig te merken. Natuurlijk schrìjft Roorda *den*, waar men 't zoo *spreekt: op den duur*, *voor den dag komen* en zoo; vgl. *aan den drank; naar den aard; van dien aard.*

[2]) Zie *Versl. en Meded.* 1857 II, pag. 316.

[3]) Men moet vooral ook kennis nemen v. h. door R. in de Academie voorgedragene, voor zoover 't in de *V. en M.* te vinden is. Over verschilpunten van Schrijf- en Spreektaal: 1856 I, 100—103. Zèlf had hij bedenkingen aldaar: 116—117. Bij vier hoofdzaken wenschte hij 't eindelijk voorlòòpig te laten: 117—118. Uit alles blijkt, hoezeer R. wist wat hij wilde. Baseeren wou hij de Nieuwe Grammatica en het Onderwijs op het Beschaafde Hollandsch. De Vries en Brill werden met het advies belast (1856, 168—174; 1857, 264—273; 310—316; 1858, 15—37). Beiden waren innig tègen. De Vr. beschouwde R.'s beginselen als »zeer gevaarlijk en verderfelijk." Br. zag vlak andersom »in de taal van een kieschen en smaakvollen redenaar veeleer een model voor keurige sprekers om te volgen." Zij opponeerden vooral tegen R.'s taalhistorische argumenten, maar eigenlijk deden die argumenten niets tot de zaak af, en met hun tegenbewijs wonnen zij haar niet. Ook Van Lennep verklaarde zich tegen (173—174) — *Der langen Rede kurzer Sinn* is dit: aan de heele questie valt niets direct te beargumenteeren; de vraag is maar: wat soort mensch zijt gij, hoe zijt gij opgegroeid, hoe kijkt gij nu uit uw oogen: zòò? dan zullen argumenten geen vat op u hebben, verklaar u tègen en wèrk tegen; zòò? dan is een opmerking en een vingerwijzing voor u genoeg, verklaar u voor en hèlp, zoo hard als gij kunt. De Vr., Br. en Van L. waren R. niet en omgekeerd. Van Vloten (*IJselkout* 1855, 230—236) zei, zooals honderd anderen met wie we geen stap zijn verder gekomen voor en na hem, over de verhouding van Schr.- en Spreekt. heel aardige dingen:

Niet puur het moderne schrijftaal-idee [1]), maar toch een moedertaal-conceptie, zoo reëel en zoo zuiver als bij ons misschien niemand voor hem of na hem bezat, bracht Beets voor den dag in 1867, in zijn Lezing *Over de Beteekenis der Ongeletterden voor de Letterkunde.* [2]). Hier is die conceptie:

„Het is de Boekentaal, die de Moedertaal doet ontaarden en vergeten."

„Ach hoeveel schade hebben de moeders te herstellen, aangericht door Scholasters, die wilden dat men sprak gelijk men schreef, en door auteurs, die schreven gelijk men niet sprak." „Het is bij de ongeletterde menigte, dat de taal de natuurlijke uitdrukking blijft van den denkvorm; dat zij haar eigen leven blijft leven, en zich naar de aangeborene wetten ontwikkelt. De ongeletterde menigte zal duizendvoudig tegen een zeker deel der grammatica (het conventioneele) zondigen, maar zelden tegen het gezond verstand. De ongeletterde menigte is de „spraakmakende gemeente", en verdient het te wezen. Bij haar is een nieuw woord het onwillekeurig depositum van een nieuwen indruk; niet kwansuis volledig en juist, maar aanschouwelijk, treffend, waar; geestig, niet kleingeestig; geen uitvinding, maar een ontdekking; geen product van eenig opzettelijk te werk gesteld zielsvermogen".

Wat verstond Beets meer bepaald onder „Ongeletterden?"

„Het *profanum vulgus*, in de geheimen van taal en stijl en welsprekendheid niet ingewijd; de *gemeene man*, die lezen kan, maar weinig leest; die in zijn jeugd in de taal zijner schoolmakkers steeds

---

maar 't was allemaal wegredeneeren, verbloemen, loochenen van het verschil. En ook uit zijn latere Critiek, i. d. *Voorrede* van *Spraakw. T. en Schrijft.*, *Nederl. Spr. en Schrijft.* 1859 en de daaraan toegevoegde *Bijlage* 175—192, blijkt genoegzaam, dat ook v. Vl. *buiten de questie* stond. Ook hij keerde zich, 175—188, tegen de argumentatie, vond echter dat de vòòrslagen aannemelijk waren (188—192), maar was ten slotte in de meening, dat hij en R. het dus eigenlijk èèns waren. R. en v. Vl. nu sluiten elkander evenzeer uit als R en de Vr. of Br. Men staat of bij den een of bij den ander en daar is geen derde. — Ongetwijfeld had R's daad haar nawerking. »Zelfs de taalkundigen hebben het aanzijn (der Spreektaal) moeten erkennen," schreef W. F. Carlebur, in het Tijdschr. *De Nederl. Taal* II, 1857, 253, in 't artikel, waarin hij de *Nederl. Spreekt. i. hare afwijkingen v. d. Boekt.* schetst Ondertusschen wou C. zelf heel iets anders dan R. In zijn *Het Spelling- en Taalstelsel v. Bilderd., Siegenb., Weil. en anderen beoordeeld* (1856) verneemt men (65—67: (Roorda) »voere — — weder al de eigenaardigheden v. d. schrijft. der XIIe, XIIIe, XIVe en XVe eeuw in onze hedendaagsche boekentaal in;" en elders (98): Men behoort het gezag der spreekt. alleen te gehoorzamen, »wanneer het volkomen overeenstemt met dat der afleiding." Dit is pure taalkundige *dwaasheid*. De taalgeleerden, zegt C. terecht, hebben de taal bedorven; maar hij doet zelf hard mee.

[1]) Vgl. *Verscheidenheden* I, *Gesprek met Querulus*, 1857, 18—19.

[2]) *Verscheidenheden* II, 51—60. Vgl. Quack, *De Macht der Taal*, *Gids* 1887, pag. 6—9. Hier moeten vooral ook Halbertsma, Thijm en Land worden genoemd.

een krachtig tegenwicht gevonden heeft tegen de taal zijner schoolboeken, en deze later verleerd heeft, omdat hij ze in zijnen kring nergens hoorde en niet kon gebruiken; die te kort in het kunstmatig lezen geoefend is, om het natuurlijk spreken te ontwennen; de *boerenstand*, de *handwerksstand*, de *koopmansstand*, de *neringdoende* klasse, *elke* stand en *iedere* klasse, in het geheel niet, of niet te nauw met de letterkunde in aanraking; de *bedrijvige* man, in het bezige midden der woelige maatschappij; ijverig werkzaam in *zijn eigen* beroep, en met menschen van *allerlei* beroep in dagelijksch en druk verkeer; die niet leest dan voor zijn vak, niet schrijft dan zijn rekeningen, en zich niet bekommert over de taal; de *burger-juffrouw*, die geen tijd heeft om te lezen; die van den ochtend tot den avond onder hare kinderen zit en zwoegt, mogelijk daarenboven nog wel een winkel waarneemt, en veel te stellen heeft met hare dienstbode; de *beschaafde vrouw*, die wel leest en mogelijk veel, maar niets dat haar niet smaakt, niets waarvan de vorm haar mishaagt, niets *om* te lezen; die een dagblad slechts opneemt om het in te zien; die brieven schrijft, maar geen boeken; de *man van bewind*, de *hooggeplaatste*, *aanzienlijke*, die eene letterkundige opvoeding gehad heeft, die op de letterkunde van een vroeger tijdvak teert, maar zelden grijpt naar een nieuw boek, en het niet leest dan tot zijn verpoozing; de *hoogwelgeborene*, die wellicht het dialect van zijn caste spreekt of mogelijk dat van zijn kindermeid, maar zeker niet het dialect der letterkunde van den dag."

En door deze allen gezamenlijk, „dan blijft bewaard wat de boeken de strekking hebben te doen verloren gaan; van hen is te leeren wat nergens anders te leeren is." „DE TAAL is gansch het volk."

„Ten allen tijde sta de bloote natuur, met haren tact en hare instincten, naast oefening en beschaving, opdat deze zich aan haar toetse, verfrissche, en van tijd tot tijd ontnuchtere."

Is het niet zonderling, en leerzaam voor de kennis van de menschelijke natuur? Vijf en twintig jaren lang hebben wij Nederlandsche Taalleeraren dit zeventiende-eeuwsch pleidooi voor de Levende Taal gelezen en herlezen, ja en amen gedacht en gezegd, en ons gansche Taalonderwijs is daar tegen in blijven druisen. Wij hebben geslapen, Mijneheeren, wij stonden met geslòten oogen voor een nieùwe wereld, die zich daar uitbreidde maar die wij nièt zagen. Wij beginnen nù eerst de een na den ander *wakker te worden.*

Nog een derde man eindelijk heeft ons, en in onzen eigen tijd, in vurige bezieling op de Levende Taal gewezen, als de echte, waarachtige Moedertaal [1]). Het is de medestander der

---

[1]) In *Oud Nederland: Spreektaal en Schrijftaal; Volkstaal en Boeketaal.* Vgl. *Land, Volk en Taal in West-Vlaanderen*, passim.

Vlaamsche „Taalparticularisten", de Fries Johan Winkler. Ik voor mij wil gèèn algemeen Particularisme, — maar al onze taalkundigen behoorden van tijd tot tijd eens bij dezen ketter in de hagepreek te komen. Dààr merkt men: waar het hart vol van is, vloeit de mond van over. Diè(n) is de werkelijkheid van het onverbasterd Germaansch geopenbaard!

„In den mond des volks, verkondigt hij, blijft de spreektaal onbekommerd die zy was, voor en alleer zy in de penne van den schoolmeester tot schrijftaal vernederd werd. Het volk, dat is het ware volk uit den deftigen middenstand, en geenszins het lage zoo min als het hooge gepeupel — het ware volk blijft zyne tale onverbasterd spreken, voor en na, eeu in eeu uit, met alle klanken, met alle fijne onderscheidingen, met alle formen, hier sus, daar zoo, die daar toe behooren. By het volk blijft de taal in leven, in bloei, in frissche gezondheid en ongerepte reinheid. By de geleerden en de schoolmeesters verliest de taal hare maagdelike reinheid, hare onbeduimelde frischheid, hare vryheid, boven al hare menichfuldigheid. By den geleerde kwijnt zij, by den schoolmeester wordt ze ziek en verarmt zy; eindelik sterft zy by beiden. En ten slotte is de taal by hen maar eene doode zaak. Wel! als de schrijftaal dan waarlik dood is, dood geknepen tusschen yzeren wetten en stalen regels, ten doode uitgeteerd by gemis aan frissche beweging en versche levenslucht, ten doode uitgehongerd by gebrek aan levensmiddelen die slechts de spraakmakende gemeente haar verschaffen kon — als zy dan waarlik dood is, waarom wordt zy dan niet begraven?" „Zoo hoog als het leven staat boven den dood, zoo hoog de levende mond van eenen spreker staat boven de doode penne van eenen schrijver — zoo hoog ook staat de spreektaal boven de schrijftaal" [1]).

Het echte moedertaal-begrip is van dichters en in-germaansche menschen bij intuïtie hervonden. Hervonden werd het van den anderen kant door de taalwetenschap-zelve, de Vergelijkende en de Germanistiek [2]). Zij heeft de Levende Taal met zulk

---

[1]) Uit het eerstgenoemde opstel, 19—20. — Pag. 16 noot merkt Winkler op: met »schoolmeesters" bedoel ik niet de onderwijzers der jeugd, maar »eene richting of school in de taal en letterkunde, die de taal opvat als eene doode zaak, aan vaste en onveranderlike wetten en regels gebonden. Eene richting, die den stelregel huldigt: »de schrijftaal is meer *dan* de spreektaal;" en ook deze: Spreek gelijk Gy schrijft." Eene richting eindelik die de overheersching, de uitsluitende geldigheid van het byzondere Hollandsch in de algemeene nederlandsche taal voorstaat, en die het goede recht der gouspraken, in mond en penne, miskent."

[2]) De belangstellende moet zich aanschaffen: Osthoff, *Schriftsprache und Volksmundart* (in de *Sammlung gemeinverständlicher Vorträge*, herausgeg. von

een onweersprekelijke argumentatie als de Eerste gehandhaafd, dat het ook buiten dichteropenbaring en ras-instinct met het gezag der oude Taalkunde *gedaan zou zijn.*

Bij ouden en jongen zijn er teekenen van verandering en vernieuwing.

Van Helten schreef reeds in den vierden druk (1883) van zijn *Kleine Spraakkunst:* „Elke zoogenaamde „nieuwigheid" is vermeden, behalve natuurlijk daar, waar de bij onderzoek gebleken onjuistheid van vrij algemeen heerschende opvattingen het breken met den ouden sleur onverbiddelijk noodwendig maakte"; en in verschillende dingen liet hij merken, dat hij niet meer was van onverdacht orthodoxen geest. En, hoewel het niet zoodanig op de lieden gewerkt heeft als het bij meer principieele taalkundigheid [1]) had kùnnen doen, de invloed is er.

Reeds lang vòòr Van Helten ziet men deze(n) en gene(n) spreektaalvorm althans in de Grammatica noteeren.

De heer Kakebeen gaf in 1890 eene Spraakleer uit, waarover een der woordvoerders van de nieuwe denkbeelden aldus oordeelt:

„Deze taalkundige vraagt met Van Helten maar allereerst: „Wat is gebruik; wat is spreektaal; wat moet de practijk daarvan hebben. Wil practijk op den voorgrond; mist bijna alle linguistische ornatie. Doet een poging om de grondslagen te herzien. Hij probeert het oude, vaak verouderde, door het nieuwe, het levende, te vervangen. Heeft met niet-schoolsche opmerkingsgave rondgekeken. Met vaste, vaak drieste hand is wat voor vaststaand werd gehouden, aangepakt" [2]).

De Heer Terwey schreef in *Taal en Letteren* onderscheidene opstellen in nieuwen geest [3]). Ook hij trekt op tegen het doctrinairisme. Zoo wees hij er ergens op, hoe in de *Camera*

Virchow u. Holtzendorff), een geschriftje van eenige stuivers, dat niet zal nalaten op den bevooroordeelde zijn werking te doen; ook een even klein boekje van denzelfde: *Das physiologische u. psychologische Moment i. d. sprachlichen Formenbildung.* Die dan lust heeft in een weinig studie doorwerke eens Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte* 2te Auflage en Strong, Logeman en Wheeler, *Introduction to the History of Language*, 1891. — Ook in *Taal en Letteren* is daar een en andermaal op gewezen: zie Prof. Dr. H. Logeman in III naar aanleiding van Sweets *New English Grammar*; Dr. F. Buitenrust Hettema II, 313 en elders.

[1]) Wel te verstaan: bij de lieden die zich met »taal" bemoeien.

[2]) *Taal en Letteren*, II 321. Aldaar ook critiek.

[3]) *Over de regeering der werkwoorden. Over laten. Over de bijzinnen met of.* Het aangehaalde: I, 19; vgl. aldaar 98, 275. — Zie ook in III mijne artikelen *Over Samenstelling.*

Obscura derde en vierde naamval meervoud gelijk zijn geworden. „Daaruit leiden wij de gevolgtrekking af," merkt hij op, „niet dat Hildebrand zijne moedertaal slordig schrijft, maar — ook in verband met hetgeen wij bij anderen waarnemen — dat de datiefvormen mooi op weg zijn, om door die van den accusatief te worden verdrongen en dat daardoor ook bij voortreffelijke vaderlandsche auteurs eene weifeling is ontstaan bij het schrijven der buigingsuitgangen, die hen nu eens de voorkeur doet geven aan de oudere vormen, door de grammatica gevorderd, dan weder aan de jongere, in overeenstemming met de eischen der beschaafde spreektaal. Zullen wij over dit verschijnsel klagen? Het zou ons niet alleen weinig baten, maar wij zouden daarmede ook toonen, van de geschiedenis der taal weinig begrepen te hebben."

In dien geest werkten in hetzelfde tijdschrift Dr. R. A. Kollewijn, C. G. Kakebeen en anderen. Dr. F. Buitenrust Hettema gaf een uitvoerig stuk *Uit de Spraakleer*, waarin hij vooral het gebied der etymologie van het standpunt der Gesprokene Taal laat zien en de oude grammatica critiseert. (II 313—365.)

Omtrent genitieven als *De Vries zijn* woordenboek (Gids 1893)[1], *den hospes zijn* kelder (v. Beers) merkt Prof. Cosijn op[2]: „monosyllaba en oxytona op *-s* laten geen andere constructie toe; men zegt wel: *Tollens' gedichten*, maar *Cats zijn gedichten*, *De Vriès zijn Woordenboek;* niet *Cats' gedichten*, dit is taal voor het *oog*, niet voor het *gehoor*".

Op allerlei wijze openbaart zich zoo een nieuw taal- en grammatica-begrip.

Ook de Spelling-beweging is een teeken des tijds. In de Voorstellen der Commissie komt dìt aan den dag: aan het *geschrevene visch* kent men niet meer dezelfde realiteit toe als aan den *klank vis*. De befaamde tooverkracht van het geschreven en gedrukte woord (vooral sterk bij ouwe vrouwen) heeft bij de Commissiemannen uitgewerkt. Dat suggereert hen niet meer. Ook staan zij buiten de betoovering van het *woord* traditie. Zoozeer gevoelen zij de werkelijkheid van een *Gesproken* taal, dat zij aan het heiligdom der overgeleverde buiging de „schendende hand" durven slaan.

---

1) In 't stuk van Prof. Cosijn over De Vries.

2) *Taal en Letteren*, II 343 noot. Hierover ook aldaar 312, 343 i d. tekst.

En in ééne richting met Germanistiek en Nieuw-grammatici, werkt de moderne Phonetiek, die de nieuwe methode van taalleeren in haar gevolg heeft.

Ten slotte is de geheele these van deze brochure in kiem aanwezig in het *Iets Vooraf* van de Bloemlezing *Analecta;* nu een jaar geleden verschenen [1]). In het Aanhangsel wordt het door ons medegedeeld. En in dat zelfde Aanhangsel vindt de lezer een paar andere documenten die hièr ter plaatse behooren.

De Heer M. J. Koenen verzekert dat noch de geleerden noch de beschaafden aan het ontaalkundig geknoei („*nihilisme*" zonder „*grondslag*"*!* noemt hij het) van Kollewijn, Terwey en Buitenrust Hettema en zulke doorzichtlooze menschen zullen meedoen.

Ondertusschen zijn mannen als Prof. Symons, Prof. Cosijn, Prof. Van Helten, Prof. Speyer, Prof. Logeman, Dr. Muller, Dr. Hoogvliet het in principe met de nieuwe denkbeelden eens.

Die hooren nu zeker noch tot de beschaafden noch tot de geleerden.

Twee verdienstelijke Verbeterings-mannen zijn de Heer Den Hertog en Dr. G. Kalff.

Den Hertogs Grammatica is niet de grammatica der Toekomst. Niet eens een boek van overgang. Maar daar waait een frissche wind door; daar werkt een vrije geest in, die niet is geboren voor de dogma's der kleine lieden, die niets moeielijks kennen. Menige bladzijde is een protest tegen „pedante spraakkunstige nauwkeurigheid". De *doelmatigheid* krijgt stem mee in 't kapittel, en dit is het gevolg van juister taal- (nièt moedertaal-) begrip. Als hij 't over de verschillende opvattingen van het hulpwerkwoord heeft, dan zegt hij: Elk dezer meeningen is verdedigbaar, behalve indien zij gepaard gaat met een ontkenning van het goed recht der andere". Er is meer. Dat alles werkt in de goede richting. Maar de Levende Taal — laat de Heer Den Hertog weer als Asschepoester in de keuken. Wel is enkel nog de Leer van den Zin in 't licht verschenen, en dit is een werk van groote verdienste. Doch te rade gaande met sommige elders verkondigde meeningen en opvattingen van

[1]) Zie mijn bespreking van die Bloemlezing in *Gids* 1892, Juli.

dezen taalkundige, *kunnen wij van deze Spraakkunst in haar geheel niet anders verwachten dan eene respectabele* **rechtvaardiging der oude dogma's.** Het zal onze beste, en hòpen wij onze *laatste Renaissance*-Spraakkunst zijn.

Evenals de Heer Den Hertog behoort Dr. G. Kalff tot de bevrijdende geesten. Hij schreef een *levend* boek: een pleidooi voor geest en gemoed [1]). Ik ben het heel innig met Dr. Kalff eens, en zal voor zijn denkbeelden iets meer doen dan ze al mooi-vindende beknibbelen. Maar, omtrent den toestand van het *Tààl-onderwijs* meent de schrijver: het zit in gebrek aan *Methode*, er *is* geen Methode, men weet niet wat men dòet. Op bescheiden wijze toont hij aan, wat een wanbegrippen er zijn, wat een dwaas gedoe er is, en geeft te kennen, dat hij wel wêèt wat er te koop is. Daarbij geeft hij zijn eigen ervaringen dan ten beste. Zoo is het ook een boek vol methodologie geworden, en ik persoonlijk wil wel weten, dat ik er den schrijver ten hoogste voor verplicht ben. Ik geloof, dat dit beminlijk geschrift van groot nut kan zijn. Hoezeer ik nu ja en amen zeg op wat over en naar aanleiding van dat gebrek aan methode opgemerkt en beweerd wordt, heb ik een vèrstrekkende bedenking. Dit: wat het taalonderwijs aangaat, **eindigt** Dr. Kalff, *waar het eerst recht* **beginnen** *moet.* Want de *moederoorzaak* van alle kwaad is niet de verkeerde practijk, — zij zit in de *heerschende begrippen omtrent Spraak en Moedertaal.* Dààrin moet een omkeer komen en de nieuwe *methode* zal dan van-zelf volgen. Aan de vraag: *hoe* moeten wij doceeren, moet de vraag: *wat doceeren, wat is Moedertaal?* vorafgaan. En dus zijn wij 't niet eens met Prof. van Hamel, die in den *Gids* heeft geoordeeld, dat nu in Kalffs geschrift de wortels van het kwaad zijn blootgelegd.

V.

Onze Spreektaal is de voortzetting van het Middel-nederlansch dat in Holland voorkomt in de XV^de^ en XVI^de^ eeuw [2]): als het ware een levende stroom, honderde(n) jaren voor 't oog der

---

1) *Het Onderwijs i. d. Moedertaal*, 1893. — Vgl. de Aankondig. in *T. en L.* III, 57.

2) Vgl. *T. en L.* II, 383, Aank. v. *Die hystorie van Reynaert die Vos* v. 1479; Ed. *Muller en Logeman.*

geleerden verborgen geweest, en nu voor den dag komende: dit is de eigenlijke *Moedertaal: het negentiende-eeuwsche Hollandsch.*

De knaap van de eerste klasse H. B. S. heeft ± dertien jaren Nederlandsch achter den rug. Hij spreekt het instinctief en **de grammatica is in hem. Al het fundamenteele is aanwezig** en daarop bouwt men nu. In de eerste plaats moet hij in **spreken** verder geoefend worden [1]. Wat we hem te leeren hebben, **kome zooveel mogelijk door het oor tot hem.** Zoo assimileert het zich natuurlijk met wat er is in zijn ziel. Hij moet veel hòòren spreken, hòòren lezen. Wat er van dialect in de Beschaafde Spreektaal van zijn streek is, **dat mag nièt gebannen.** Dààrop komt het aan, dat we hem van huisgenoot geen vrèèmdeling maken.

Dat we slècht spreken, ligt daaraan dat wij in Boektaal-dressuur en in boeken-lezen van het natuurlijk idioom vervreemden: voortdurend zitten de vormen, de woorden en de uitdrukkingen van de eene en de andere taal elkaar in den weg. **Niet onze spreektaal is slecht,** maar wij spreken haar onzèker, onzuiver en lomp. Het *volk* kan praten, vertellen en redeneeren als Brugman; de vrouw, de beschaafde ook. Als docenten behooren wij met die beschaafde *κοινή* **in haar verschillende nuances** gemeenzaam bekend te worden. **Zij moet onderzocht en bestudeerd.** Haar grammatica moet nagespeurd [2].

De Beschaafde Taal die de jongen sprèèkt, **heeft hij te schrijven.** Maar hij kan dat niet van zelf: het is een zaak van *oefening.* Met „litterarisch" mooi heeft hij in dat oefenen **niets te maken.** Zit er een artist in een jongen, die komt zonder onze hulp wel voor den dag. Mèèr — onze artisten zullen niet langer op school bedòrven worden; zij zullen zich-zelf zijn. Al onze jongens zullen voortaan zich-zelf moeten zijn. In de drie eerste klassen eener H. B. S. krijgen zij niet anders on-

---

[1] Vgl. Dr. G. Kalff, *Het Onderwijs in de Moedertaal*, 60—73.

[2] Bijdragen daartoe in Hettema's *Uit de Spraakleer* II, passim; Nassau in *De Levende Taal* (Ed. Stellwagen), 204—214; in *De Nederlandsche Taal*, tweede jaargang 1857, Carlebur, *De Nederlandsche Spreektaal in hare Afwijkingen van de Boekentaal geschetst*, 252—297; Roorda, *Verhandeling*. Dan moet er studie komen van Middeleeuwsch Proza, Cats, onze blij- en kluchtspeldichters, schrijvers als Beets (*Camera* en de latere gedichten vooral), Buning en zulke, sommige nieuwere tooneelstukken; vooral van ieders eigen taal en de taal van z'n naaste omgeving.

der de *oogen* dan de allernatùùrlijkste geschreven taal: hoe dichter bij de Spreektaal hoe beter. Oòk zulke allereenvoudigste (maar mooie, in-wàre!) Poëzie [1])

Met het grammatische fouten-maken is het nu uit. De knaap zal niet meer schrijven: „Heeft u de(n) ziek*en* nog niet bezocht?" Uw vòòrschrift juist omtrent het zelfstandig gebruikte adjectief heeft hem altijd doen weifelen en mistasten. Nù — bedenkt hij zich even en vìndt in zich-zèlf „dat het „de ziek*e*" is. Maar het zal voortaan ook „heeft u", „hebt u", „heb je" (al naar gelang!) zijn: van „hebt gij" en „hebt ge" weet hij niet [2]). En de meeste Noord-Nederlandsche knapen zullen ook niet meer weten van „de*n* zieke" [3]).

1) Vgl. Dr. S. Kalff, 52—53.

2) In de *hoogere* klassen kan men den leerling met het gebruik van *Gij* in sommig soort gesproken taal en — in artisten-idioom bekend maken. Zoo ook met andere dingen die in dat »sommig soort" nog leven.

3) Met het grammatisch fouten-maken zal het uit zijn: zoo gauw de ouwe zuurdeesem er maar uit is. Baseer *alles* op den *klank*, en laat een *d* een *d* zijn, een *t*, een *t* enz. Laat het kind zèlf de spelling van *ik wort*, *hij wort*, *je wort*, *u wort*, *bevrijt*, *hoet*, *goet* en zoo voort aan zijn spraak mogen bepalen. Als het kind dan op H. B. S. en Gymnasium komt, kènt het de spelling. Het zal de spelling dan zoo kennen, dat op het admissie een apart onderzoek daarnaar *niet nòòdig* is. Op de lagere school moet men dan (er zal dan tijd voor zijn) al vroeg met steloefening beginnen: niet in »litterarisch mooi," maar oefening in 't allereenvoudigst spreek-Hollandsch. Baseer ook syntaxis en interpunctie op den *klank* (zie o. a. Dr. J. Werder, *Vom unterrichte i. d. Muttersprache* 45—57; Hildebrand, *Vom deutschen Sprachunterricht*, 82—88). En dan bestaat het admissie voortaan hièrin: ik lees, mooi, met de juiste *accenten*, die jongens en meisjes een kort verhaaltje, een sprookje liefst voor, iets waarbij ze 't examen vergeten, dat zoo linea recta naar hun verbeelding gaat en waarvan hun verbeelding zich dadelijk meester maakt; en dan zeg ik: zie zoo vertel het nu zelf maar eens, op dat stuk papier, zoo eenvoudig en natuurlijk mogelijk, in je dagelijksche taal, zooals je 't nu vertellen zou aan je moeder. Die kinderen hebben al van 11—14 jaar Nederlandsch gehòòrd en gesproken: *niets anders* dan het *opstel* (opstel van een stof, die ze geheel meester zijn!), de proef of ze al of niet *de taal die ze spreken*, met eenige handigheid, met eenig besef van wat ze doen, op 't papier kunnen brengen, kan *criterium van geschiktheid* voor voortgezet onderwijs in de *Moedertaal* zijn. Verbeeld u, dat men tegenwoordig op onderwijzers-hoofdexamens liefst maar geen opstel opgeeft omdat er toch niets van terecht komt. En zie eens wat jonge menschen zelfs van 19—21 jaar op de eind-examens van H. B. S. en G leveren. Dat is onzinnig, dat men na 20, dat men na 24, 25 jaren Nederlandsch, alle dagen en den ganschen dag door, nòg zijn taal niet fatsoenlijk schrijven kan. Ik heb van een onderwijzer hier in de stad, den Heer S. van der Weyde, de opstelletjes van kinderen van 10 en 11 jaar gezien: een kort verhaaltje, aardig en *aanschouwelijk*, hèèl aanschouwelijk *verteld*, en ik heb er verbaasd van gestaan, — maar het volgende

In de hoogere klassen komt hij dan in kennis met *Woordkunst* [1]). Daar worden hem de dichters en de artistieke prozaauteurs bekend. Maar dit is hem **geen taalstudie** [2]), maar *Litteratuur*, „*Bildung*". De tijd van de litteraire **vorming** is dan gekomen. Met de Moedertaal behoorlijk *gemeenzaam*, wètende wat *zijn* taal is, zal hem thans het proza van Potgieter iets *anders*, iets *aparts*, iets *nieuws* en *buitengemeens* zijn. Hij zal nu *onderscheiden* kunnen. Nu heeft hij 't besef dat er een Woord*kunst* is, net als Schilderkunst en Muziek. **En uit dìt besef**, bij meester en leerling, moet van zelf het wàre litteraire onderwijs geboren worden, daar men nog altijd naar zòèkt. Genesis, eigenaardigheid, werking van dichtertaal kunt gij hem

---

oogenblik niet-meer verbaasd, want ik begrèèp het, dat mòèst zoo kunnen; dat onderwijs was op een goed begrip van Moedertaal gebaseerd geweest. Natuurlijk zal men dan op de H. B. S. en het G. de oefening in 't gedachten uitdrukken onmiddellijk voortzetten. Maar (nù immers nog!) als de kinderen beginnen, dan zal men hun zeggen: als je nu zonder denken wèèt of 'et *de* of *den* moet zijn, dan schrijf je 't, maar als je er ook maar een halve seconde over denken moet, dan bekommer j'er hèèlemààl niet over; en zoo mag je over geen èène taalfout ook maar een oogenblikje denken; je doet enkel je best om 't aardig te vertellen. En als een jonge (wat leelijk, nietwaar Flanor?) dan straks toch nog vraagt: meneer, moet *noten* met twee o's?, dan zeggen: m'n jonge, dat kan je nu niets schelen. — 't Spreekt van zelf voortaan, dat wat men voorleest — (in 't algemeen moet er *veel* worden voorgelezen, vooral in de lagere klassen; maar wat?) — in 't eenvoudigst (daarom kan 't wel rijk aan woorden en expressies zijn) 't eenvoudigst Hollandsch staat. En daarheen moet het dan, dat de leerlingen elk zinnetje dat ze schrijven, woord voor woord eerst in hun oor hooren *klinken*. Van dàt fouten-maken zullen we niet meer behòèven te zeggen, zoo gauw als we *ik wort*, *hij wort*, *je wort*, *u wort* maar met een echte *t* zijn gaan spellen: *phonetisch voor zoover 't met de bestaande teekens kan* (Cosijn); daar kan de Lagere school dan voor zorgen; *spelling* van de moedertaal behoort iets lagers te zijn. Een voornaam ding van onderwijs, zoo gauw men op de gesproken taal baseert, wordt het accent, bij *lezen* en *schrijven*; iets waar ze zich allemaal sterk voor interesseeren; zie hierover o. a. Dr. J. Werder, *Vom Unterrichte i. d. Muttersprache*, 45—57! Een mooie oefening is 't, een sprookje van Grimm b.v. in de veel te boekige vertaling van Van der Velde (bij Gebroeders Van Cleef) te nemen: die gaat men met z'n leerlingen, zeg in de tweede klasse, in zoo natuurlijk mogelijk spreek-Hollandsch overbrengen; vaak is retoucheeren voldoende. Of ze daar bìj zijn, de jonges en de meisjes? Een wezenlijk criterium of Moedertaal-onderwijs goed of niet goed is, is dit: of het uur *omvliegt* voor de leerlingen of niet; als 't niet omvliegt, dan is 't niet goed.

[1]) Over litterairische vorming zie vooral Dr. G. Kalff 55—60, 96—102. Vlg. 10—23. Ook *Taal en Letteren* I: *De Letterkunde en de Onderwijzer* 99—115. Daarover nader 't volgend jaar in *T. en L.*

[2]) Wèl mag het *influenceeren* op zijn eigen taal. Zie daarvoor pag. 29.

nù leeren begrijpen; — ten minste, als **de lust om te denken en waar te nemen** bij hem *òvergegaan* is [1]), dan zal de schuld nièt meer voor rekening van ons „Hòllandsche" leeraren zijn. En het zal nu niet eens nòòdig zijn, na uw drie jaren onvervalschte, reëele Moedertaal, den jongen mensch dogmàtisch in te prenten, dat kunst is om te genieten en **niet om na te bootsen en na te doen** [2]). Dat zal van zèlf spreken. Wòòrdkunst, zal hem als Schilderkunst zijn.

Van de èèrste klas af wète de leerling wàt taal is: *vertolking*: zèggen wàt men te zeggen hèèft [3]). Aan de Litteratuur toe gekomen, behoort het *vanzelfsheid* te zijn, dat een vergelijking, een trope, een figuur *niet* mòòi kunnen zijn, tenzij uit *werkelijke aanschouwing*, *eigen indruk*, *natuurlijk gevoel* ontstaan. En vòòr dien tijd behoort het kinderen die te veel slecht geschreven boeken lezen en te vroeg in kranten neuzen **te worden afgeleerd**, dat ze „Het huis werd *een prooi der vlammen*" schrijven, *tenzij* ze dènken aan een *prooi* en *verslinden.*

In de lagere klassen niet meer dogmatisme dan paedagogisch nòòdig is. In de hoogere moeten de jonge-menschen tot oordeel des onderscheids komen, d. i. tot Vrijheid. Zij hebben recht op Vrijheid, omdat ze zelf de *dragers* zijn van de taal die we te leeren hebben, zelf oorspronkelijke bezitters van dat nationaal kapitaal. Omdat niet *Gij* de Grammatica en het Taalgebruik zijt, moet er **autoriteit** zijn in den tot ernst opwassenden leerling als in u-zelven: beide zijt gij Nederlanders. Voor hem geen Dogmatisme meer. Die jonge-mensch van zeventien,

---

1) Vgl. Multatuli, *Ideen*, 1870. In de *Bloemlezing* van Heloize: 292—317.

2) Vgl. *Taal en Letteren* III, Afl. 1 binnenzijde v. d. omslag, de opmerkingen tègen M. J. Koenens *Opstellen-maken* in *School en Studie* 1893, 1. — De phraseologie en de figuurlijke taal is een zeer gewichtig punt. Daarover Hildebrand, *Vom deutschen Sprachunterricht* 89—128; Dr. J. Werder, *Vom Unterrichte i. d. Muttersprache* etc. 1878, 30—37. Vgl. Mörikofer: zie over hem Sozin, *Schriftsprache u. Dialekte*, 504—505; Rudolf v. Raumer in *Der Unterricht im Deutschen* in Band III van zijn vaders, Karl v. Raumers *Geschichte der Paedagogik* (5te Aufl. 1878—1880), ook afzonderlijk uitgegeven; zie ook bij Sozin 481—484. Men houde eens rekening met de litterairische critiek v. d. *Nieuwen Gids* 1885—1893, en leze eens Otto Schroeder, *Vom Papiernen Stil* 1892; en pag. 28—32 v. Osthoff, *Schriftspr. u. Volksmundart.*

3) *Hèèft:* goed verstaan, heeren opstellenmakers. Vgl. *Taal en Letteren* I, 306—308.

achttien jaren zie met zijn eigen oogen (maar *oefen* die, gij mannen van *àlle* vakken), *hoe* zij bestaat, de taal: zijn „goed" en „niet goed" hebbe hij niet van den meester, — maar *uit zich-zelven.*

Die dit nieuwe onderwijs niet kan geven, behoort er uit te scheiden. Want hij ontwikkelt en kweekt niet, hij bederft en doodt de zielen. Alle onderwijs dat *goed* is, *voedt op.* Alle onderwijs dat *niet opvoedt,* is *slecht.* Geen encyclopaedische kennis moet doel zijn, maar met de minst-mogelijke kennis [1]) langs den weg der *waarneming,* het volle *vermogen* van de menschelijke ziel, in harmonie van gevoel, verbeelding en verstand, tot *werkzame kracht* te doen worden.

Geen Moedertaal-onderwijs is goed dan dat *tot Vrijheid* leidt. Slechts onderwijs *in Vrijheid* kàn dit.

Doch Middelbaar en Hooger Onderwijs baseeren op het Lager. **Ook gaat de invloed van het Lager zooveel verder.** Ook het Làger moet hervormd [2]).

Nu moeten er methodes en leerboeken zijn [3]). Wie, en vooral van U Mannen van 't Lager onderwijs, slaat van morgen af

---

[1]) Vgl. Cosquino de Bussy, *Wijsgeerige Wetenschap en Persoonlijke Overtuiging.* Inaugureele Oratie, 1892, pag. 33, ook *T. en L.* II, 362; Paulsen's *Ethik*, aangehaald door Prof. Spruyt, *Gids* 1887, bladz. 108 En Multatuli in de *Ideen* en elders.

[2]) Hervormd op den zelfden grondslag. Het beschaafde spreek-Hollandsch in zijn dialect-nuance; maar overal? ook de Veluwbewoners, en de boeren, en . . . .? Wat dunkt u, Mannen van 't Lager? De grammatica brengt het kind mee van zijn moeder. Praten leeren, al maar praten leeren. Alle leeren, oefening tevens in de Moedertaal. Woorden en uitdrukkingen uit de natuurlijke Spreektaal aanbrengen (het kind dus *niet* leeren zeggen b.v. »*welk* een *schoon* gebouw is dat"; niet in die mooie! *volledige* zinnen leeren praten). In de hoogere klassen: Wat ze spreken, dat op papier leeren zetten (dus nooit *neder*, *weder*, *goede*, *oude* etc. dan — waar ze 't zouden *zeggen*: en zoo met àlles). Wie laat hier zijn gedachten eens over gaan en wil hiervoor werken? Mannen die de lagere school niet uit ernstige practijk kennen, kunnen dat natuurlijk niet *in orde* brengen. Vgl. hier voor bladz. 50, noot 3.

[3]) Voor de methodiek zal het Middelbaar en Hooger alvast wat in de leer kunnen gaan bij 't *Lager*. Zie verder Kalffs *Het Onderwijs in de Moedertaal*, waarin heel wat uitstekende Methodiek voor *spreken*, *lezen* en *schrijven*. Maar dat baseert alles nog op 't oude, en moet dus nog eens nagegaan. Wij moeten kennis nemen van het werken der Hervormingsmannen in Duitschland, waarvan een en ander in deze brochure genoemd is.

de handen met ons in èèn voor *overleg en samenwerking?* Die moet het zèggen! [1])

VI.

Een macht van stokblind Conservatisme (de macht der gewoonte en van uitgediende ideeën!) staat vijandig tegen deze denkbeelden over.

Er zijn menschen (geleerden en ongeleerden) die niet eens kunnen zien, dàt er bij ons een aparte Beschaafde Spreektaal en een aparte Schrijftaal is. Zulke menschen is niet te helpen, en dat is jammer voor de zaak, dat geeft een strijd, te hàrd om er pleizier in te hebben.

De Heer Kòènen is van oordeel, dat het streven, een gezaghebbend Publiek te kweeken en de Beschaafde Spreektaal aan hare rechten te helpen, „nihilisme" is en de nieuwe denkbeelden allen *grondslag* missen. Hìj zegt (en hìj zal 't wel wèten): *Spreektaal is een fictie!* [2]) Nu verkeert hij in een bijzonder

[1]) En mag ik ieder belanghebbende en ieder belangstellende, *en in de eerste plaats de lieden die al met hun anti-critiek klaar zijn* en ze misschien, om de menschen vòòr te *lichten* immers, publiceeren zullen, aanraden om *Prof Rudolf Hildebrands* Vom deutschen Sprachunterricht i. d. Schule und von deutscher Erziehung und Bildung überhaupt (4te Auflage 1890; *f* 1.95) eens te lezen, en — vooral ook de *anti-critici* en de docenten van Middelbaar en Hooger verzoeken, om *de proef eens te nemen* met wat Dr. Kalff en wat ook wij hier voor de Methodiek te berde brachten?

[2]) Dat meent ook Dr. J. H. Gunning in *Het Schoolblad* van 21 Maart 1893: »de zoogenaamde spreektaal is niet onderscheiden van de zoogenaamde schrijftaal. Het is een en dezelfde taal". »Er bestaat geen wezenlijk onderscheid tusschen spreek- en schrijftaal". »Wat men het onderscheid noemt tusschen spreeken schrijf-(boeken)-taal is slechts een verschil in volledigheid in 't gebruik der teekens". (Woord = teeken). »Het onderscheid in hoofdzaak wordt bepaald door de op dat oogenblik bestaande verhouding tusschen de twee personen die van gedachten wisselen" *Dat onderscheid* waar Dr. Gunning op wijst, *bestaat.* Maar — dit geeft een onderscheid van *compositie*, ook van *stijl soms*, dat natuurlijk zal blijven bestaan, — *niet* van taal. Over 't verschil van *taal* gaat de strijd en — Dr. Gunning *ziet* dàt verschil niet. Prof. Te Winkel ziet het onderscheid wèl: er is, zegt hij, een *kloof* tusschen beide; maar hij verwacht het heil van een toenadering v. d. spreektaal tot de schrijftaal (*De Beoefening der Germanistiek* 18); vgl. vooral 31—32. Prof Verdam heeft zijn meening uitgesproken in den *Volksalmanak* van 't Nut 1888. Hij erkent een onderscheid, ook bij hen, »die wij onder onze staatslieden en godgeleerden, onze dichters en schrijvers, onze hoogleeraren en rechtsgeleerden als toonbeelden van beschaving en ontwikkeling huldigen": maar bij deze »is er toch oneindig

geval. Als de buigingsvormen weggaan, „kan" hij „den knaap niet meer tot rèkenschap dwingen." En de Heer Koenen is *Onderwijzer* . . . . . Men „maakt het den jongen, merkt hij heel paedagogisch op, al te gemakkelijk."

Zòò totaal zijn we veronnatuurd, dat we niet anders meer dan Boeketaal kùnnen schrijven, als we Sprèèktaal schrijven willen. Sprèken doen we instinctief, onbewust, maar als tààl, bewùst, bestààt het Gesprokene niet voor ons. Daar lette ieder voor zich zelf eens op, in 't geen hij onder de oogen krijgt en in eigen geschrijf. Eèn sprekend voorbeeld mag hier volstaan.

De Heer W. F. Oostveen, schoolhoofd te Leiden stelde voor *Gieglers Echos der neueren Sprachen* (Leipzig) een *Echo der Niederländischen Umgangssprache* samen (Zweite Auflage 1892). Wat staat er in het Voorbericht? „Een hulpmiddel voor hen, die zich *in de gewone Nederlandsche spreektaal* willen oefenen." Wij cursiveeren. Op de allereerste bladzij vinden we een gesprek met den 8-jarigen Karel. *„Zeg mij eens, hoe oud zijt gij? — Acht jaar, mijnheer. — Gij zijt een flinke jongen voor dien leeftijd. - En zijt gij de oudste? — — En hebt gij geene zuster? — Mijne zuster Anna is twaalf jaar.* Etc. Dat is 't begin. Men ziet, hoe netjes: *gij*, *een*, *dien*, *hebt gij*, *zijt gij*, *geene*, *mijne*. Zoo gaat 'et 't heele boek door met allerlei boektaalvormen en boektaal-woorden. Papa zegt tegen Henri: *Als gij de eerste moeilijkheden te boven zijt*, *zult gij van zelf meer lust in het vak krijgen. — Raad eens, wien ik van morgen ontmoet heb, Oom? Lodewijk B., een ouden schoolkameraad van mij.* — De eene wandelaar tegen den anderen: *Of verkiest gij liever bier? — Waar is de tang? Zij is gevallen. Zij ligt naast het haardstel. O ja, daar zie ik haar al. — Welk* voor *wat; wilde* voor *wou; ware* voor *was* als 't volstrekt niet te pas komt; woordjes als *zeer*, *evenwel*, *reeds*, *slechts* etc. etc. waar alleen een pedant ze op de lippen zal nemen. *Inderdaad ook een trotsch gebouw!* zegt iemand van de studentenkroeg. — *Laat ons dan het schaduwrijk geboomte der Oude plantage opzoeken. — 't Is eene schoone stad, eene schoone streek. — Men* voor *ik* en *je* of *we*, of nog anders; relatieve constructies die geen een natuurlijk prater er op na houdt. — *Er gaat geen jaar voorbij, of de zee maakt velen in het dorp tot weduwen en weezen. — De onderneming verheugt*

---

grooter overeenkomst en overeenstemming dan verschil", »bij de meesten ook onzer beschaafden, is er een *zeer groot* onderscheid" tusschen spreek- en schrijftaal. Onze spreektaal echter is »*in het wild opgegroeid*". En bij die hoogbeschaafden, waar het verschil betrekkelijk zoo gering is, is *in de plaats* dier spreektaal *de schrijftaal* gekomen. De »kloof" nu tusschen beide talen moet »gedempt", of althans »vernauwd": de dagelijksche omgangstaal moet zich naar de schrijftaal *verbeteren*. Zie De Vries nog in de Inleiding op 't *Woordenboek* LXXIX e. v.v. Die gaat uit van de tegenstelling: *Schrijftaal* en *Volksspraak*. Voor De Vries zijn *standpunt* is inderdaad (zie Kluyvers Dissertatie, *Stelling* XVII) *typisch* de beschouwing van *dan* en *als* na den comparatief. *Wb.* II, 247—249.

zich in de meest algemeene deelneming. — Een mooie beschrijving van een wafelvrouw op bladz. 92! Wat een aardig spreek-Hollanschje er in die meer dan honderd bladzijden zit, laat zich nù denken. En wat staat er nu in het Prospectus? „Diese Echos haben den Zweck: in Unterhaltungen aus dem wirklichen Leben mit der **gesprochenen** *Sprache* vertraut zu machen. Die *Verfasser* sind hochgebildete, in den *betreffenden Ländern lebende Nationale*, welche den Lernenden in möglichst interessanter Form das *echte* Sprechmaterial bieten." „Gleich dem *Echo* bringt solche *zusammenhängende Lektüre* die **gesprochene Sprache** am treuesten *zur Anschauung* [1]). De Heer Oostveen voegt nog verbuigingen en vervoegingen aan zijn boekje tòè: alles in de miserabelste boeketaal.

Zouden de Heer Oostveen en zijn huisgenooten nu werkelijk zòò praten, als hij 't de Nederlanders lààt doen? Ik geloof het *niet.* Maar het gaat hem als den Heer Baas, die in een boekje voor kinderen van 8 à 9 jaar zet: „*Spreekt men tot èèn mensch, dan zegt men:* **gij**: *spreekt men tot twee of meer personen, dan zegt men ook* **gij**" [2]); als iemand in *School en Studie* [3]), die 't afkeurt dat Conscience schreef: *Het is wel Mijnheer, die etc.* (C'est bien monsieur qui....): „*waar wij zouden zeggen: Gij zijt immers de heer, die...;* en als ons allemaal die jaar in jaar uit maar dicteeren: *Waar kocht gij dien goeden atlas; waar ontmoettet gij dien ouden heer?:* zinnen die van ende tot wende *taalfout* zijn.

Het *Volksblad* (Orgaan voor Volksonderwijs) meent, dat het opruimen der verbuigingen en geslachten het Nederlandsch van „hare *schoonste, schilderachtigste vormen*" zal „berooven." Het noemt dit „taalverknoeien", — en — „dat alleen uit gemakzucht" [4]).

Een „Overijsselaar" in de *Zwolsche Courant* van Woensdag 15

---

1) Spatieering etc. niet van mij.

2) Tweede Druk 1893, pag. 44. In de *Handleiding* van G. Spijkerman 1840, pag. 45 staat: »Het vnm. *gij* wordt gebruikt, wanneer men gemeenzaam tot iemand spreekt." Welk een vooruitgang in 50 jaar!

3) In een artikel, waar anders, vooral op 't slot, verstand in zit, 1893, VIII, 231.

4) Vgl. ook Te Winkel, *Beoefening der Germanistiek*, 31—32.

Het *Volksblad* (dat zich het lot der kinderen des volks dan aantrekt. Is het een ijver zonder verstand?) heeft over de geheele aanhangige kwestie nog nauwelijks èèn verstandig en van taalbegrip getuigend woord gezègd. In het nummer van 15 Juli neemt het weer een artikel uit den *Indischen Locomotief* over, een artikel zegt de *Redactie*, dat niet alleen omdat het uit Indië komt, maar ook »op zichzelve reeds de aandacht verdient." Dat artikel nu had gerust achterwege kunnen blijven. *Om der wille van zijn eigen zaak, het Volksonderwijs*, zal, hopen we, het *Volksblad* zich nog eens bedenken.

Maart zegt, naar aanleiding van de bekende spellingvoorstellen: „Een fin-de-siècle idee. Men heeft het gewaagd de schendende hand te slaan aan het historische monument onzer schoone moedertaal, ten einde haar onder het knechtschap te dwingen der grillige spreektaal. *Het geschiedt alles ten bate van onkundigen en onverschilligen*[1]) Arme Moedertaal! Tegenover onkundigen en revolutionairen à tout prix zullen, hoopt hij, een groote rij van taalgeleerden en beschaafden staan, die de eere en het gezag der schrijftaal tot geen prijs willen opofferen aan de zoogenaamde beschaafde spreektaal" [2]).

Dat zijn de stralen van het licht dat in Nederland schijnt! Hier is kràchtig Ràdicalisme noodzakelijk. Alleen forsche [3]) bestrijding kan dit Cònservatisme uit den katheder verdrijven.

VII.

Een woordje over de Spelling-voorstellen.

Ik kan zeer goed, voor 't oogenblik ten minste, voor *Cats zijn gedichten*, *de man die 'k ontmoet heb*, *wie zijn hoed is dat*, en *op de stoel* zijn, zonder dat ik me iets aantrek van *sleepen* en *slepen*, *zoogen* en *zogen*, *gehoord* en *ik word* en *hij wordt*. Ik voor *mij* bleef liefst maar al mijn leven met De Vries en Te Winkel spellen. Die heeft mijn hart. Ik hoùd van een beetje savante spelling. Althans nù voel ik dat allemaal nog zoo. [4]) Maar daargelaten zelfs dat er tusschen *levende* taal schrijven en phonetisch spellen een zeer direct verband is, — voor de natie, voor de mannen en vrouwen van het gewone practische leven, is een spelling, die niemand dan de speciale spelling-kenners, (die hebben we in ons land) en de taalkundigen kennen, een

---

[1]) Wij cursiveeren. — Ik ben (namelijk als 't een van de *jongere* lui is; ànders, wil ik hier niets hatelijks gezegd hebben) nieuwsgierig, of deze »deskundige" ook soms moedertaal-docèèrder is.

[2]) Dr. F. Buitenrust Hettema's antwoord aan den »Overijsselaar" deelen wij, in hoofdzaak, in het Aanhangsel mee. — Hettema heeft ondertusschen te Zwolle, in navolging van 't geen in Engeland, ook reeds in Amerika en Belgie geschiedt, een *University Extension* begonnen: zie i. d. *Prov. Overijss. en Zwolsche Courant* v. 27 en 29 Sept. en 2 Oct. zijn drie artikelen over *Hoger Onderw. buiten Universiteiten*. Hij wil eerst over *Taal en Moedertaal* spreken, en van 't geen hij behandelen zal, heeft hij in de krant van 2 Oct. een uitvoerigen *Syllabus* gegeven, ook naar Engelsche manier. *Dien syllabus drukken we hier in het Aanhangsel af.* Vgl. bladz. 47 bovenaan.

[3]) Aan het adres van dit Conservatisme is Pierson *Zomervacantie*, *Gids* Oct. 1892, bladz. 13—14, overgenomen in *Taal en Letteren* II, 366.

[4]) Op 't oogenblik, een paar maand nadat ik dit hier schreef, voel ik 't al een heeleboel minder.

verkeerde weelde. *De natie?* Op de honderd onderwijzers met en zònder hoofdakte geen vijftien die de spelling machtig zijn, die ze ook maar voor de kleinste helft machtig zijn. Ook voor hen is het weelde. En weelde is 't alleen nièt voor den echt-*academischen Renaissance-mensch.* Bij hem hoort het tot de omgeving.

Zoo min dan de natie, die honderdduizenden mannen en vrouwen van dat gewone praktische leven tot het moeitevol leeren eener tweede, hun van nature oneigen „Hochsprache", van een aparte Boeketaal moet worden gedwongen, zoo mìn mag men haar een spèlling van Geleerden voorschrijven. En als de school van spreken en schrijven de school der Levende Moedertaal-zelve wordt, *dan zal de spelling nièt anders dan* **de beteekende klank** *kunnen zijn* [1]). Het spèllen kan het gemakkelijkste ding zijn ter wereld, èn dan zal het met-èèn school

[1]) Die zich voor de spellingkwestie interesseert verzuime niet kennis te nemen van Dr. J. M. Hoogvliets *Over Spelling en Letterschrift in Wezen en Begrip* in *Noord en Zuid* 1893, 153—162, en zijn pas verschenen *Kollewijn's taalbeweging toegelicht en verdedigd* (aan Dr. H's apostrophes zetten doen wij niet mee, maar wel zullen we een apostrophe zetten om in een *enkel* dubbelzinnig geval voorwerp van onderwerp te onderscheiden. En ziehier de bladzijde waarmee Prof. Land zijn *Over Uitspraak en Spelling voornamelijk in de Nederlandsche Taal* besluit: »*Waarom niet ieders spelling gelijken tred laten houden met de ontwikkeling van zijn gehoor? Waarom moet, terwijl de uitspraak naar landstreek, stand en individu verschilt, de spelling op de fictie van eenparigheid berusten? Zoodoende zou zij op nieuw de beteekenis verkrijgen van een afzonderlijk, schoon overal gangbaar schooldialect. Of moet zij de beschaafde taal van het land vertegenwoordigen? Elk zal de beschaafde taal vanzelf gaan schrijven naarmate hij ze zelf machtig is; ondertusschen is het beter dat hij schrijft zooa's hij spreekt, dan dat hij in zijn schrijven zich een taal voorstelt waarvan hij toch niet dan verwarde begrippen heeft. Een ambachtsman, die in zijn werkpak een schilder tot model kan strekken, wordt ligt belagchelijk als hij 's Zondags de kleeding en manieren aanneemt van een heer. — Of zulk een spellingrevolutie in onzen tijd uitvoerbaar is? De geleerden, van wie zij zou moeten uitgaan, weten in onzen orthographischen doolhof tòch nagenoeg den weg, en het deert hen niet als anderen daarin verdwalen. Nogtans, er is zooveel goeds tegen alle verwachting in tot stand gebracht, dat ik voor mij ook daaraan niet zou wanhopen — Wat men niet genoeg kan inscherpen is, dat alle schrift een uitgevonden kunstmiddel is, een ding van ondergeschikten rang; en dat het levende voertuig van 's menschen gedachte, het ware voorwerp van alle taalstudie en taalonderwijs gegeven is in het gesproken woord.*" Dit prachtige woord van Land is van 1870, en ik had het een plaats moeten geven op pag. 43; ik heb er toen niet aan gedacht Oòk geen geleerde, ook niet beschaafd, — Heeren Koenen, Overijsselaar en Volksblad-redactie? Hierbij mogen zij die 't niet uit Bilderdijk zelf weten wààrom hij tegen Siegenbeek was, *De Nederduitsche Spelling i. h. beginsel, haar wezen, en eischen* van J A. Alberdingk Thijm, 1847, pag. 6—21 eens lezen.

van *waarneming* worden, dan zal er een paedagogisch element in onze spèllingoefening zijn.

De Heer Den Hertog is tegen het nieuwe streven [1]). Ik vind een *Schriftspraak* als het gefixeerde Latijn even mooi als de Heer Den Hertog. Hoe mooi ik ze vind wil ik, om niet inconsequent te schijnen, niet eens hier ontboezemen. Den tegenzin der klassieke Heeren *begrijp* ik en *eerbiedig* ik — tòtop zekere hoogte. Doch de argumentatie van zijn *Waarom Onaannemelijk* geeft mij den indruk van een *parti-pris*. Hij vindt niets goed in de Voorstellen der Commissie: 't is àllemaal mis. Even vooruitstrevend als de Heer Den Hertog in andere dingen is, precies even conservatief is hij in zake Taalhervorming. Ik beweer niet, dat er geen *waarheid* in zijn stellingen is, maar het eene is nog eenzijdiger dan het andere. 't Is net of hij, die anders zijn oogen zoo goed open heeft, ze voor deze gelegenheid expres allebei heeft gesloten. Hij neemt de eene Waarheid om er de andere mee dood te slaan. Daar is geen tègen-argumenteeren aan. Den zelfden indruk als bij zijn *Stellingen* krijgt men ook bij zijn doorloopende critiek. Voortaan zullen *négeren* en *negéren*, *bédelen* en *bedélen* verward worden: evenals nu *béteren* en *betéren* natuurlijk. Een zin als: „de moeders *zoogen* de kinderen" zal onduidelijk worden. Het

[1]) *Waarom onaannemelijk; Bezwaren tegen de Voorstellen etc.* Eerst in artikelen in het *Schoolblad.* — Zie over de Spelling-verandering behalve het i. d. vorige noot aangehaalde o. a. Prof. Symons, *Museum* 1893, II; Dr. Kollewijns beide artikelen in *Vragen v. d. Dag*, 1891, 1893 (een antwoord van Dr. K. op D. H.'s *Bezwaren* verschijnt: *Onaannemelijk?*); *Vrag. des Tijds* 1893, het opstel van Mejufvr. Van Uildriks; die van Versluys en Hettema i. 't *Nieuwe Schoolblad;* Emous' artikel i. d. *Christelijke Schoolbode.* Vgl. Kalffs stuk in den *Gids;* en aldaar Logemans *Taal-Radicalisme;* Dr. C. H. Ph. Meijer in *Dagbl. v. Z. H. en 's Gr.* Ook mijn artikel in den *Amsterdammer* 12 Maart 1893. Een *doeltreffende* critiek (v. d. heer De Geus) op Den Hertogs *Bezwaren* in *De Bode*, Orgaan v. d. Bond v. Nederl. Onderw., van 16 Juni, 16 Juli, en 1 Sept. 1893. Hoe weinig doordacht Den Hertogs critiek is, blijkt ook uit 't volgende: Als men van vrouwelijke zaaknamen voortaan *hij* en *hem* gaat gebruiken, dan zal er, zegt D. H., verwarring ontstaan. B.v. een zin als: *Hij achtte zich beleedigd door een aardigheid van uw broer, maar ik begreep hem niet recht*: die wordt duister. De Geus merkt op: »Doch zodra een volgeling v. De Vries en Te Winkel met een geestige zuster school gaat, zit hij ook dadelijk aan den grond: *Hij achtte zich beleedigd door een aardigheid v. uw zuster, maar ik begreep haar (ze) niet recht.*" — Er valt hier nog bij op te merken, dat men in goeie spreektaal noch *haar* noch *hem* zegt, maar *'et* (*het*).

is onwaarschijnlijk dat de menschen ooit *Pasen*, *opgehesen* en *hese stem* zullen schrijven; ook *het Fries*, *het Frans*, zijn al te raar. „*Oog en oor*, klinkt het ironisch, *zullen te gast gaan aan apekuren*, *insectepoeder; men houde het ons ten goede*, *dat het vooruitzicht ons niet aanlacht.*" Zoo moet de waarheid, dat de bestàànde spelling nu eenmaal in ons *oog* is, hier overal als weerlegging dienst doen van de waarheid, dat, daar we zoovèèl geschreven taal zien, ons oog ook in kòrten tijd aan àndere spelling went. Wie stoot zich aan 't XVII^de^ eeuwsch? 't Heele hoofdargument van den Heer Den Hertog is: 't zal zoo raar staan, we zijn aan de andere spelling zoo gewoon. Ook het onderscheid van gewone practische schrijftaal en artisten-uiting kent hij niet. „*Zal men er toe komen*, *om der plicht te schrijven*, *als men zich de Génestets Vriend met ijz'ren hand herinnert.*" „*En zal een dichter moeten aarzelen*, *om als Da Costa in zijn Vijfentwintig jaren te zingen:*

Hij zie die Drukpers, *als verwaten koningin*,
gezeten op haar koets, *de Meening als slavin*
in teugels klemmen, *en aan 's Afgronds macht verraden?*"

„*Wordt de voorzichtigheid nu voortaan de vader der porceleinkast?*" „*Zal men de pest doen optreden als* „*de vale gezel van den honger?*" De Heer Den Hertog moet mij niet kwalijk nemen, hij zal in mijn brochure wel gemerkt hebben dat ik *niet* vergeet wie hij is, maar dìt zijn vragen van Jan Kalebas. Ik hoop dat het den lezer van mijn brochure overtuigen zal, **dat de Heer Den Hertog geheel en al buiten de quaestie staat.** Het geheele hoofdstukje over de geslachts-onderscheiding bewijst hoezeer hij in *de oude abstracties* gevangen zit. Ook hij denkt bij „manlijk" en „vrouwlijk" *aan mannetjes en wijfjes* [1]). Als men in vierden naamval „de plicht" gaat schrijven, dan zullen de dichters, de Verbeeldingsmenschen in 't vervolg de plicht als een vriendin voor zich zien. Voortaan zal de vàder over de porceleinkast gaan! wat een màcht zulk een geschreven „ennetje" en „erretje" toch bezit. Dat *Looft de Heer!* alles behalve mooi is, voel ik ook. Maar *Looft den Heer!* zal blijven. En is *op den duur* geen sprèèktaal? Dan zal ook dàt *natuurlijk* blijven. Zoo goed als *voor den dag komen* [2]). Dat het wegvallen van 't onderscheid tus-

[1]) Vgl. hiervoor bladz. 1—2.

[2]) Die eens goed voelen wil de *onwezenlijkheid* van »*den* man", »op *den* stoel"

schen 1sten en 4den nv. zooveel verwarring zou veroorzaken is een even zwak argument als dat het zoo raar zal staan. Is er bij de *vrouwelijke* woorden dan zulk een onderscheid? Een zin die duidelijk is als er een moeder in voorkomt, wordt die onduidelijk als de moeder door de vader wordt vervangen? Baart *de tafel* geen last, maar wel *de stoel?* Dat begrijp ik niet [1]). En hoe verdedigen de heeren nu *op den stoel* naast *op de tafel?* Bij Engelsche lectuur van den laatsten tijd had ik mij over de buiginghloosheid volstrekt niet te beklagen. Ik werd indachtig de uitspraak van Grimm [2]): *Keine unter allen neueren Sprachen hat gerade durch das Aufgeben und Zerrütten alter Lautgesetze, durch den Wegfall beinahe sämmtlicher Flexionen eine grössere Kraft und Stärke empfangen als die Englische!* In zijn geheel, hoezeer ik den schrijver van *Waarom onaannemelijk* voor een onzer respectabelste d. i. degelijkste en frischte taalkundigen ken en voor eigen inzicht genoeg aan hem heb te danken, in zijn geheel is mij zijn geschrift een *bewijs* niet van kracht, maar van *zwakheid.* Het heeft me spijtig gemaakt om der wille van hem-zelven. Ik had niet gedacht, dat hij zich met zulk soort argumenten in zou laten; ik wist niet, dat vooroordeel zulk een màcht over hem had; ik had hem altijd voor vrijer, krachtiger mensch gehouden. Maar het is goed dat wij die argumenten nu kennen. Wij weten nu ook: Voor het nieuwe strèven is van den Heer Den Hertog niets te verwachten. Wij komen geen stap met hem verder.

Mij vereenigen met al wat de Commissie voorstelt, kan ik ook niet. Ik wil phonetischer. Ik wil *koopmansstand* en zoo

---

en dat alles, lette er eens op, hoe volkomen natuurlijk hem dat *op den duur*, *voor den dag komen* en zulke wezenlijk bestaande *den*-vormen van de lippen gaat. En nu probeert hij eens van die boektaal-vormen te spreken. *Den man* en *den stoel* bestaan alleen dòòrdat we ze schrijven, en dat schrijven moet de menschen op school kunstmatig worden aangeleerd.

[1]) Vgl. Kollewijn in *Vr. v. d. Dag; De Bode*, III en Dr. Hoogvliet i. d. brochure. Wat sommige *geleerden* zich omtrent die geslachten en hun »levensvatbaarheid" al niet ìnbeelden, kan men zien in Te Winkels Inaugureele Oratie 31—32. We durven onze oogen nauwelijks gelooven. Maar 't ìs leerzaam; en — bemoedigend. Met zùlke argumenten moet men maar komen.

[2]) *Ueber den Ursprung der Sprache* in *Auswahl aus den kleineren Schriften*, 265. Vgl. *Academy*, No. 1026,17 de aankondiging v. Jespersen, *Studier over engelske Kasus:* dat het van synthetisch analytisch worden der taal niet verbastering, maar eer vooruitgang is. Het boek wordt als meesterlijk geprezen.

houden. Ik wil mij als Saks, en ieder ander ten opzichte van al dergelijke dingen, het recht behouden, zoolang ik 't in Holland niet afleer, *de onzen*, *vele eersten* te schrijven, zòò als ik spreek. Ik wil dat ieder, die in beschaafden stand van zijn moeder een buiging, b.v. van 't onbepaald lidwoord, of van 't bepalend lidwoord geleerd heeft (of die overeenkomt met onze zoogenaamde grammatica doet natuurlijk niets ter zake), die vormen schrijft, overal waar en zoolang als ze hem *natuur* zijn.

Maar ik ben de Commissie niet te lijf gegaan. Ik begreep hun „*en bloc* aannemen" dùs: „Wij willen geen eindeloos gekibbel over een zaak zòò gering; laat ons wat voortmaken en overgaan tot iets anders."

En dat is noodig. De spelling kennen, zonder-fout zoogenaamd schrijven, en ontwikkeld mensch zìjn is sinds lang synoniem. Weten hòè de gansche taal uit 24 letters is en wordt samengesteld is voor den Beschaafden man het beroepsgeheim van zijn taalkundigen. En meer dan de helft van zijn taalkundigen verkeeren inderdaad in het meer of min bewuste geloof, dat de taal in teekens bestaat [1]).

Ik begrijp, dat het voor een overgroot getal van Nederlandsch examineerende en onderwijzende menschen (voor mij-zelf ook) goed zal zijn, eens *vis* voor *visch* te schrijven. En het zal goed zijn voor alle ontwikkelde Nederlanders. Goed voor die jonge Nederlanders 't meest, die nog ontwikkeld moeten wòrden.

En dit weet ik ook, dat niemand *de balk* voor *den* zal schrijven, die vol vreeze is voor *weke* en *rode* en *zogen* en *vissen* en *hont;* en dat niemand, die zweert bij *den balk* en *hij heeft een mooien atlas*, ooit z'n *gij* en *ge* (in den gewonen stijl!) voor *u* en *je* zal verwisselen, of *goeden* voor *goeie* en *Jans* voor *Jan zijn* en *Jans'* voor *Jans haar* en *wien* voor *die.*

Ieder die geen artist of „auteur" is en zich neer zet tot schrijven, vindt zich met zijn grammatica en spelling binnen een tooverkring gebannen, waar alle Natuur hem op eenmaal verlaat en het met zijne Vrijheid gedaan is.

En wàt er in de Spellingvoorstellen *onnatuurlijks* (onwààrs!) mag schuilen, — dat zal tegen den tijd dàt onze Spelling gereformeerd is, wel *geoordeeld* zijn.

---

[1]) Zie voor een sterk sprekend bewijs, over dit punt Dr. J. W. Muller in Taal en Letteren III, 178, 179, 180, 181. Vgl. 184.

En thans Prof. Symons [1]):

„De bezwaren tegen onze tegenwoordige spelling zijn niet denkbeeldig. De bezwaren tegen onze geslachtsregeling en verbuiging zijn het evenmin. Ons spellingsysteem wordt beheerscht door nuttelooze onderscheidingen, die in de beschaafde (niet-dialectische) uitspraak geen steun meer vinden, zoo zij dien ooit gevonden hebben, en eenig leven verkrijgen alleen voor den germanist. Het wordt ontsierd door overtollige teekens, die niet meer gesproken klanken vertegenwoordigen en gehandhaafd zijn geworden alleen ter wille van de etymologie. Onze geslachtsregeling en onze declinatie zijn grootendeels kunstmatige en willekeurige producten. Onze schrijftaal is en wordt meer en meer eene vreemde taal, met de spreektaal in voortdurenden strijd en haar onwillekeurig tot stijfheid en gemaaktheid noodzakende. Het onderwijs in de moedertaal lijdt daaronder: om van de lagere school in 't geheel niet te spreken, onze gymnasiasten moeten naast en behalve vijf vreemde talen, twee doode en drie levende, nog een zesde leeren, die vreemd en dood is tegelijk [2]). Met het leeren van spel- en geslachtsmysteriën wordt veel kostelijke tijd verdaan, die heel wat nuttiger besteed kon worden. En het resultaat van zooveel inspanning? Dat voor den beschaafden Nederlander de „Woordenlijst" thuis even onmisbaar is als de Baedeker op reis. Zal niet onze spelling binnen ettelijken tijd een schrikbeeld worden als de engelsche, dan is het zaak haar, voordat het te laat is, zooveel mogelijk in overeenstemming te brengen met de uitspraak. *En de onderwijzers behooren zich te doordringen van de noodzakelijkheid om op de scholen allereerst de spreektaal te leeren, niet het conglomeraat dat als onze schrijftaal dienst doet.*"

Leven, niet in abstracties, maar in de aanschouwing en waardeering van de Wereld, de dingen-zelf in haar beteekenis voor gemoed en verbeelding, — dàártoe den opwassenden mensch te bereiden, moet het hoogste in alle Onderwijs zijn: *niet* de africhting voor den *struggle for life.* In Godsvereering en Ethisch bewustzijn, in Kunst en Wetenschap verheffen wij ons boven

---

[1]) In zijn aankondiging van de Spelling-voorstellen in *Museum* 1893, *April*, 66—67. Vgl., Symons in 't October-nummer.

[2]) D. i. de *Schrijftaal* die wij op de scholen doceeren.

het dier. Deze verhevenheid maakt ons innerlijkst wezen uit, en daarin staan wij te midden van dien strijd om den broode daarboven. Dit fiere menschengevoel op te wekken en te versterken zij van alle opvoeding het innigst bedoelen.

Tegen deze waarheid druist geheel ons Onderwijs vijandig in. Ons Onderwijs moet òm.

In dienst van deze waarheid is deze brochure geschreven.

NASCHRIFT.

Terwijl deze bladen gedrukt werden, verscheen er een nieuw Tijdschrift: *De Studeerende Onderwijzer*, onder Redactie van H. van Strien en M. Mieras. De heer Mieras heeft zich doen kennen in een artikel in 't *Schoolblad*, tègen de huidige taalbeweging. De Heer Van Strien doet het nu in deze aflevering. Een quasi-letterkundig medewerker, de heer J. Hannik van Rotterdam, hangt zich in zijn gansche naaktheid hier ten toon [1]. Maar wat de heer Mieras opdischt is dat vèèl beter dan wat de heer Hannik voorzet? De heer Van Strien zou een goed figuur kunnen maken, als hij eens goed opgefrischt werd en hij z'n oude ideeën dan inruilde tegen wat nieuwe. Deze eerste aflevering is in 't taal- en letterkundige, ronduit gezegd, even erbarmelijk als de heele onderwijzers-taal- en letterstudie en het hèèle examen. Van Strien kan mettertijd, zoo vòòrtgaande, misschien nog eens een Koenen worden, maar of het Tijdschrift het ooit zoover brengt als *School en Studie* is de vraag. Dat is alles om den ouden toestand te bestendigen, de oude studie en de oude examens en de oude heeren. Wij kunnen het den Studeerenden Onderwijzer wel niet hard genoeg afraden dit Tijdschrift te steunen. Wij roepen het elk van U, gij jonge mannen van ernst, **die een ànder examen en een àndere opleiding en àndere studie wilt,** toe: **steun nièt, maar werk tegen!**

---

[1]) De heer Hannik doet ook aan Taalkunde. Bij Starings: *Verbeeldingskracht en Geestdrift hiet ik Veel!*" merkt hij op: »*Hiet ik veel* moet zijn *heet ik veel. Hiet* was de verl. tijd"!! Wat dunkt de Heeren Van Strien en Mieras hier nu van?

AANHANGSEL.

I.

Hoort! Bredero in de *Voor-Reden* van zijn *Geestich Liedt-boecxken* (Ed. Kalff in de Volledige Uitgave, deel III, 199 e. v.v.): „Veel ouwde en ghebruyckelijcke woorden der Landluyden hebben sy (nl. zijn gedichten) inne genomen, die sommige Latynisten (die doch eer en meer uytheemsch dan duytsch geleert hebben) veroordeelen en smadelijck verwerpen om dat syse juyst door onkunde niet en kennen: Maer ghy Toetsers en Proef-Meesters van ons Goude Nederlandsch, die soo vrypostich de Hollandtsche woorden aen den Steen van u sinnelijckheyt strijckt, en daar en boven stoutelick de selve voor ongoet, valsch of biljon verklaart, keurt ende marckt verbiet, om dattet by u niet gangbaer noch bekent en is, is het daeromme al in Reden gegront, datmen dat ouwde verschimmelde Pot-gelt ende vierkante stucken sal verachten? Daar men nochtans door oude lieden haar waardije ende an haar swaarte en kracht hare deugt wel kan gissen, berekenen en kennen. Voor mijn deel ick bekent, dat ick met dit nieuwe Leydsche gevoelen niet over een en kom, en dat ick met een kettersche stijf-sinnigheyt aan het ouwde hange, ja dat al ben ick geen schroyer, geen Goudt-Smit, noch Munt-meester, die oude Pot-penninghen met voordeel op soeck, om daar de eene tijt of d'ander yets goets na mijn behagen en vermogen af te maken. Het is mijn al goet als 't hier-landsche onvervalschte onvermenghde munte is, als ick weet dat het by de ghemeene man in de dagelijcksche handeling en ommegangh gewraackt noch geweygert, maer by haer lieden voor goet gekent, en ontfangen wort: Het is myn alleens, of ick van een machtich Coning of van een arm Bedelaer leer de kennisse van mijn moeders tale, en of de woorden uyt het vuylnis-vat of uyt de cierlijckste en grootste Schat-kamers van de werelt komen: doch moet my elck na haer waarde goude, silveren en koperen gelde verstrecken. Sekerlijck ick en sal my nimmermeer soo seer niet binden ande Eenrinstigheyt van sommige Een-sinnighe Schryvers, die meer der vreemdelingen boecken door-snoffelen, als de ghewoonte van 't spreken haarder mede-Burgheren en Lands-luyden, doorsoeken, en op haar eyghen in-vallen en inbeeldingen onversettelijcke kercken bouwen, die dickwils nae wat onder-gravens lichtelijck daer henne storten en vallen. Wat my belangt, ick heb anders geen Boeck geleert als het Boeck des gebruycx, so ick dan door onwetenheydt der

uytlandscher spraken, wetenschappen, en konsten hebbe gedoolt: verschoont my ongeleerde Leke-broeder, en geeft den Duytsche wat toe: want ick heb als een schilder, de schilder-achtige spreucke ghevolcht, die daer seyt: *Het zijn de beste Schilders die 't leven naast komen.*

II.

Een enkel voorbeeld van Schoolboekenstijl en Stijlisten-denkbeelden: Het Voorbericht van de Beknopte **Handleiding tot de Kennis v. d. Nederlandschen Stijl**, door *E. Drenth* en *P. Holthuis*, *Hoofden van o. l. scholen te Middelstum en Bedum.* Bij Tjeenk Willink te Zwolle. O. m. zeggen de Heeren:

Er is veel tijd en eene nauwgezette studie noodig, — om de taal zóó te leeren kennen, dat het schoone, 'twelk zoo menig schrijver in haar heeft nedergelegd, op ons den beoogden indruk maakt; — om haar zóó te leeren gebruiken, dat we anderen kunnen doen deelen in onze gedachten. Dit laatste is voorzeker wel een hooge eisch, maar hij omvat ook de schoonste roeping van den schrijver.

Al gunnen we ook gaarne aan de studie der taal het leeuwendeel van den beschikbaren tijd, toch zal het doel niet bereikt worden, zoo deze studie zich niet in eene goede richting beweegt. En dit laatste meenen we te mogen betwijfelen, als we uit het groote aantal leerboeken der grammatica, waarin dikwijls tot in de fijnste bijzonderheden wordt afgedaald, kunnen besluiten, dat de studie van dit onderdeel het troetelkind is en die van den stijl zich met de treurige rol van asschepoester moet tevreden stellen.

De studie der grammatica is van groot belang, — behoort tot die van den stijl; maar zij is niet alles: de studie der taal mag niet in haar opgaan, — moet zelfs voor een groot deel bestaan in die van den stijl in engeren zin. En in aanmerking genomen, dat zij de meest loonende is, daar zij spreekt tot het verstand en het gemoed beide, dus tot den geheelen mensch, moet het verwondering wekken, dat zij zoo stiefmoederlijk behandeld wordt.

Met de uitgave van dit werkje doen wij eene bescheiden poging, om op de studie van den Nederlandschen stijl meer de aandacht te vestigen.

Ofschoon we bij de behandeling der tropen en figuren onze voorbeelden voornamelijk bij de poëzie zochten, zoo hadden we bij de samenstelling van dit deeltje toch vooral het oog gericht op het proza en zijne onderscheidene vormen.

Verraadt hier regel voor regel geen *menschen die niets te zeggen hebben daar zij niets hebben gedacht?* Dit is nu inderdaad Nederlandsch van 24 letters, *niet uit* ziel of zin geboren. Vgl. hier voor bladz. 52, noot 3.

III.

Voorrede van de verleden jaar verschenen Bloemlezing voor H. B. S. en Gymn. en Normaalsch.: *Analecta, Bijeengebracht door Dr. B. Leeraar, Utrecht H. Honig 1892.*

Het Nederlandsch schijnt weinig aantrekkelijks te hebben. Hoe weinigen van de leerlingen lezen de leesboeken voor zich zelf; en welke stukken dan nog; slechts enkele uit de vele die men bij elkaar bracht.

Is dit eigenlijk wonder?

Men let bij de samenstelling er op of de stukken min of meer moeielijk zijn om te verstaan en te begrijpen.

Men neemt ze van de „beste" schrijvers. Men wil immers ook „dèn smaak" van den leerling door „mooi Nederlandsch" vormen en hun „schoonheidszin" aankweeken?!

Maar de leerling blijft het vervelend vinden.

Het is meerendeels „mooi" boven zijn bereik. Het is eer aantrekkelijk voor ons, — *wij* kozen het ook; — éer goed nog voor de vorming van onzen smaak en ons schoonheidsgevoel.

In dezen bundel is bijeengebracht wat klassen leerlingen aantrekkelijk vonden. Misschien is de smaak van mijne discipels ook dien van lezers en lezeressen van denzelfden leeftijd.

Men zal er bekenden bij vinden. Van her en der zijn ze bijeenverzameld. „Ik heb mijn heele leven van diefstal geleefd", — en toch, hoop ik, elk het zijne gelaten.

Het lezen van goed Nederlandsch moet tevens leeren om goed Nederlandsch te schrijven.

Maar waarom schrijft de Nederlander dan, ondanks zijn vele „mooi" Nederlandsche lees- en leerboeken, toch meestal zoo slecht; en vaak zoo'n onmogelijke taal?

De meeste voorbeelden, die den leerling worden voorgehangen zijn voor hem te hoog en te mooi.

Men late ze *vooral proza, weinig poëzie* lezen; dan nog zooveel het nu reeds doenlijk is, in de spreektaal, zoo natuurlijk en los mogelijk geschreven.

Geen artistiek, of zoogenoemd boeke-Hollandsch. Het eerste past den taalkunstenaar, het andere niemand. Men stelle voor niemand meer den eisch, 't allerminst voor den leerling, om „mooi" te schrijven; maar eenvoudig, ongekunsteld en ongedwongen.

Die hieraan niet genoeg heeft zal zich zelf wel helpen.

IV.

De Heer Dr. F. Buitenrust Hettema beantwoordde in de *Zwolsche Courant* Woensdag 22 Maart, den „Overijsselaar", van wiens ontboezemingen wij pag. 57 partij trokken om den toestand te karakteriseeren. Uit zijn „Pleidooi voor de moedertaal" sta hier het volgende.

Voor Een Overijselaar is zijn „moedertaal" hetzelfde als onze zoogenoemde algemeene schrijftaal.

Wat die eigentlijk is?

Men heeft onze schrijvers, groote en kleine, op een vergiettest gezet: het persoonlijke, wat hun eigentlijk maakte tot auteurs! — is er op blijven liggen. Wat ze allen gemeen hadden, is er door gezakt. Goed bezien, iets karakterloos, iets zonder geur en kleur.

Dat heeft men vrij *ontaalkundig* en *onwetenschappelijk* ontbonden en ontleed, in grammatica en lexicon.

't Ergste nog, men deed dit op een manier zooals men het heel lang geleden een vreemde uitheemsche taal van honderde jaren vroeger ook had gedaan. Fabriekte in navolging van die er bij, wat in werkelijkheid niet bestond. En electriseerde wat niet meer leefde: zóo kreeg 't althans een schijn van leven.

Dit was alles vrij onschuldig dilettantisme, dat wel verdwenen zou zijn toen men degelijker en wetenschappelijker te werk ging; — had men daar maar geen twee andere dingen mee door een geward:

Men debiteerde het als *de* taal, die een auteur liefst, moest schrijven!

Dat is oorzaak dat thans vaak een schoolmeester 't beter weet dan een auteur zelf, dan Vondel, dan Bilderdijk, dan Da Costa; dat hij die lui op fouten betrapt in hun taal, dat is NB. in de spelling, in de buiging, in het geslacht, en in den zinsbouw; natuurlijk! want *zij* kenden niet de spraakleer van dat „mixtum"; ze bekommerden er zich niet om, ze deden zooals *zij* 't noodig en mooi vonden! Natuurlijk! —

Dan, men zette dat ook als *de* algemeene taal aan alle jeugdige Nederlanders voor; voor die 't vrijwel een vreemde taal is! Men vergat daarbij waarom hun eigentlijk Nederlandsch geleerd wordt.

Dezen de taal van auteurs als *de* taal voor te houden: 't lijkt me alsof men aan alle schildersknechts zegt: jonge, zie-je, die Rembrandt en zulke lui, die deden zoo! zoo zagen ze, zoo dachten ze, zoo gaven ze 't weer, doe-jij ook zoo, of je doet *verkeerd!* En liefst nog er bij: hier heb je verf, die we klaar gemaakt hebben volgens een (al verkeerd gebleken!) manier; en hier heb-je een dito recept hoe je te werk *moet* gaan, wil je 't leveren als zij!

Een Nederlander diende zijn taal te leeren — zou men zeggen — om ten slotte die goed te kunnen *spreken* allereerst, — en ook te kunnen schrijven. *Spreken vooral — nu in onzen tijd meer dan wenschelijk.* En zal hem daarvoor dat extract van auteurstalen, nog wel op een manier als boven behandeld, wel helpen?

Men weet wat er tot nog toe van 't Nederlandsch dan ook terecht is gekomen. Men klaagt steen-en-been, bij álle onderwijs, bij 't Lager en Middelbaar en Hooger; over het Nederlandsch.

Nee, noch dat extract, noch eenige auteurstaal is er om te doceeren! Daar schrijven die lui niet voor!

Niet dat men niet moet lezen wat mooi is! Niet wijzen moet op 't mooie in de auteurs! Natuurlijk.

En vooral hierop: kijk, hoe precies die auteur is in 't weergeven van wat hij denkt.

Maar er moet op volgen — niet: doe jij nu ook net als hij! op zijn manier, of je doet verkeerd; maar: doe jij 't nú op je eigen manier.

En gerust! dan, die aanleg hebben voor auteur, die redden zich zelf wel. Die laten zich toch niet voorschrijven wat of ze doen moeten.

Neen, noch dat extract noch auteurstaal meer gedoceerd. Niet zooals tot nu toe de boeketaal; *„die boeketaal"* — zooals Beets zegt — *die de moedertaal doet ontaarden en vergeten*, maar aan allen de levende taal onderwezen, dat is de moedertaal.

Nu weet ik wel dat de moedertaal, die de beschaafden spreken, niet overal gelijk is. Maar dat zit 'em in de woordenkeus en in finesses van uitspraak; zoo goed als niet in de syntaxis of vormen van de woorden. Met weinig verschil in dialect bestaat er in Nederland een algemeen beschaafde spreektaal. Een beschaafd Groninger verstaat een beschaafde Zeeuw, en spreekt met weinig verschil, als een beschaafd Amsterdammer.

En als Een Overijselaar nu nog zei: die taal is mij wel wat arm — dan pleitte dit eigentlijk nog wel tégen 'em; maar men zou 't kunnen begrijpen. Onze algemeene spreektaal is nog niet wat ze worden kan. En geen wonder. Men heeft zich zoowat *vier honderd jaar lang* bezig gehouden met een uitheemsch, onnationaal model *na te maken*, met „dichtertaal" te codificeeren; met „mooi" te schrijven — liefst nog ook naar buitenlandsch mooi! — en te laten schrijven, vooral door lui die 't nooit zouden kunnen. Onze spreektaal liet men aan zijn lot over. Wel is waar — Beets heeft gelijk — zij bleef haar eigen leven leiden, en zich naar hare eigene aangeborene wetten ontwikkelen. Van grilligheid en slordigheid kan dus geen spraak zelfs wezen. Zij mag wat het woordgebruik aangaat, wat ongecultiveerd nog wezen. Maar slordig?

Vermoedelijk toetst Een Overijselaar die dan aan de nog vigeerende spraakleer. Maar — is die spraakleer wel goed? Deugt die wel? Als de tegenwoordige taalwetenschap, die nog al belangrijk verschilt van de oude — juist omdat men meer en *veel meer* gegevens kreeg, en grondiger bewerkte dan vroeger, en naar juister beginselen ook kon bewerken — als die taalwetenschap nu juist eens *goed* noemt wat Een Overijselaar verkeerd gelieft te noemen?

En nu zou 'k over die taalwetenschap kunnen spreken. Maar Een Overijselaar moet zich zelf daarover maar inlichten: hij kan 't een-en-ander vinden in *Taal en Letteren*, en in de literatuur, die bij de opstellen van taalkundigen inhoud daar is aangehaald.

Uit wat men tegenwoordig voor „taal" uitgeeft moet uitgesnoeid wat al lang gestorven, moet afgekapt wat er willekeurig aangespijkerd is.

Om beter resultaat van 't Onderwijs te krijgen dan tot nog toe, moet de levende moedertaal: voor ons Nederland in zijn geheel *het*